

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI
UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Massmedierna i Norden –
i ljuset av den digitala utvecklingen
 - Ingela Wadbring
 - Göran Greider
 - Anne Jacobsen
 - Arne Hardis
 - Lars-Åke Engblom
 - Porbjörn Broddason
- Björn von Sydow om tryckfrihet
- Maleren Bodil Kaalund
- Intervju med Petri Kemppinen
- Översättarpriset till Erik Skyum-Nielsen

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 92 • 2016 • Häfte 4

NORDISK TIDSKRIFT 4/2016

INNEHÅLL

Artiklar

Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitala utvecklingen:
Massmedierna i Norden – strukturella likheter och skillnader. *Ingela Wadbring*..317
En dag i medierna. *Göran Greider*.....327
Bilduppslag seminariet Massmedierna i Norden – i ljuset av den
digitala utvecklingen331
Samarbeid som innovasjonsmotor. *Anne Jacobsen*.....335
Dørvogtere ved et tomt festlokale. Om opinionsdannelsens forskydning. *Arne Hardis* .339
Den nordiska TV-frågan – i spillrorna av Nordsat. *Lars-Åke Engblom*.....347
Demokratin och den digitala utvecklingen. Medielaboratoriet
Island som eksempel. *Porbjörn Broddason*353
Norden och nordiska media. Samtal med nordiska korrespondenter. *Bo Högländer* .359
Här står jag och kan icke annat. Tryckfriheten i Sverige och Finland 250 år.
Björn von Sydow363
Naturunderet og samværet. Bodil Kaalund på Sophienholm. *Eva Pohl*371

NT-Intervjun

Nordiskt film- och TV-samarbete som gör nytta. Samtal med
direktör Petri Kempainen. *Lena Wiklund*379

* * *

För egen räkning

Oversættelsens glæder. Takketale ved overrækkelsen af
Letterstedtska föreningens oversætterpris. *Erik Skyum-Nielsen*383

Krönika om nordiskt samarbete

Inget nytt Jalta. Låt Helsingforsavtalets principer gälla. *Anders Ljunggren* ...387

* * *

Letterstedtska föreningen

Utdelning av det nordiska översättarpriset ur de nyhlénska medlen 2016.
Lena Wiklund.....391
Styrelser, medlemmar och anslag 2016393
Anslagsutlysning 2017413

* * *

Bokessä

Forskningsbaserat om nordiskt samarbete. *Bengt Sundelius*415

Kring böcker och människor

Nordens Karlsson har gått bort. Några minnen från Presidiesekretariatet
på Tyrgatan. *Claes Wiklund*.....419
Finlandssvenska Yrsa Stenius´ liv i med- och motvind. *Ralf Friberg*423
Norge (og Island) sett med finske ambassadørøyne. *Jarle Skjørestad*427
"Operadivane Karita Mattila – en scenisk naturkraft". *Mats Liljeroos*429
Vem är tokig nog att ge sig in i politiken? *Henrik Wilén*.....432

* * *

Sammanfattning435
Tiivistelmä436

ISSN 0029-1501

Tryck: Tellogruppen AB, Söderköping

INGELA WADBRING

MASSMEDIERNA I NORDEN

Strukturella likheter och skillnader

Artikeln bygger på ett föredrag på LF-seminariet "Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitala utvecklingen" den 28-29 oktober 2016.

Ingela Wadbring, fil.dr, är föreståndare vid Nordicom – Nordiskt informationscenter för Medie- och Kommunikationsforskning, Göteborgs universitet, samt professor vid Mittuniversitetet i Sundsvall.

Som flera gånger tidigare i historien, befinner vi oss idag i ett förändringens tidevarv. Det som driver utvecklingen idag är förstas digitaliseringen, och det gäller inte minst medievärlden. Medieformer konvergerar, dvs. glider in i varandra, samtidigt som de divergerar, dvs. blir alltmer specialiserade. De traditionella medie företagen har delvis tappat kontrollen över distributionen genom att innehållet sprids online, i bland annat sociala medier.

Många större samhällsomvandlingar har varit teknikdrivna så tillvida att det är tekniken som möjliggjort förändringar. För att ny teknik inte ska stanna på utvecklingsstadiet utan få genomslag, krävs emellertid att ekonomiska intressenter finner tekniken värd att satsa på, att det inte finns politiskt eller lagtekniskt motstånd – och inte minst ska konsumenter och medborgare attraheras av det som är nytt, och finna det mödan värt att intressera sig för det, och betala för det. Det räcker alltså inte med att en teknik *finns* för att den ska spridas, också andra förutsättningar behöver vara uppfyllda.

Digitaliseringen påverkar alla. Men samhällsförhållanden i olika länder kan också spela roll för vilken betydelse digitaliseringen kan ha. Innan vi går över till det som den här artikeln egentligen ska handla om – likheter och skillnader mellan massmedierna i Norden – ska därför några ord sägas om de länder som är föremål för analysen: Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Hur lika varandra är vi egentligen?

De nordiska länderna

Graden av likhet har att göra med vilket avstånd vi betraktar Norden från (Gustafsson, 2007). Från ett långt avstånd brukar de nordiska länderna sägas vara mycket lika varandra och övriga länder i norra Europa; Norden tillhör samma kultursfär som exempelvis Tyskland och Storbritannien. Sett lite närmare ifrån, utkristalliserar sig Norden som en egen kulturkrets, bland annat karaktäriserad av att alla länderna är välutvecklade välfärdsstater. Ännu lite

närmare framstår istället skillnaderna mellan de nordiska länderna som ganska stora, inte minst geografiskt med danska slätter och norska berg. Om näsan trycks mot Norden finner vi också stora regionala skillnader inom länderna, exempelvis mellan Skånes slättlandskap och Norrlands skogar. Graden av likhet har alltså att göra med betraktarens avstånd.

Om vi väljer ett perspektiv där Norden är i fokus och jämför länderna, så framträder både likheter och skillnader. Tekniskt ligger alla de nordiska länderna långt framme, exempelvis ifråga om spridning av internet. I samtliga länder har över 90 procent av befolkningen tillgång till nätet, vilket är något högre än genomsnittet i EU, och betydligt högre än i många andra delar av världen (Nordicoms statistikdatabas, 2016). Värderingsmässigt ligger alla de nordiska folken nära varandra, genom att i betydligt högre grad än andra vara sekulariserade och inte behöva fokusera på överlevnad, utan snarare på självförverkligande (World Value Survey, 2016). Politiskt finns både likheter och skillnader mellan länderna. EU-medlemskap eller inte, och relationen/närheten till Ryssland är sådant som skiljer länderna åt, medan avreglering, privatisering och en gryende nationalism är sådant som är likartat, även om just det sistnämnda kom mycket tidigare i Danmark än i övriga länder (Gustafsson, 2007). Den största skillnaden gäller kanske ekonomin, där Norge med sina oljetillgångar har haft en annan utveckling än övriga länder. Nedgången av BNP för Norge har dock varit relativt dramatisk sedan 2014, vilket gjort att man närmast sig de övriga nordiska länderna som i sin tur ligger nära varandra i BNP-utveckling (World Economic Outlook Database, 2016).

Förutsättningarna är således relativt likartad ifråga om sådant som borde spela roll för hur medieutvecklingen kan se ut: ekonomiskt, tekniskt, värderingsmässigt och politiskt.

Att jämföra mediasystem

Mediesystem kan jämföras på många olika sätt. Det vanligaste torde vara att utgå från de två forskarna Daniel Hallin och Paolo Mancinis kategorisering (2004). De menar att fyra faktorer kan användas för att karaktärisera mediasystem och jämföra dem med varandra:

- Pressens styrka ifråga om ekonomi och massspridning
- Graden av politisk parallellism
- Journalistikens professionalisering
- Styrkan hos public service (staten) i relation till den kommersiella marknaden.

Utifrån ovanstående fyra drag fann forskarna år 2004 tre olika mediemodeller, där de nordiska länderna utkristalliserade sig som en egen modell (figur 1).

Figur 1. Tre mediemodeller

	Demokratisk korporativistisk modell	Polariserad pluralistisk modell	Liberal modell
Pressens styrka	Stark	Svag	Stark
Politisk parallellism	Stark	Stark	Svag
Professionalisering	Stark	Svag	Stark
Statens roll	Stark	Stark	Svag

Källa: Hallin & Mancini (2004: 299).

Samtliga nordiska länder faller in i den demokratiskt korporativistiska modellen. Exempel på länder i den polariserade pluralistiska modellen är många av länderna kring Medelhavet. Nordamerika är snarare karaktäriserad av den liberala modellen.

Sedan 2004, då studien publicerades, har emellertid en hel del hänt på mediemarknaden, och det viktigaste är digitaliseringens expansion: en ökad grad av kommersialisering och globalisering, utveckling av de sociala medierna som exempelvis Facebook, spridningen av smarta telefoner och surfplattor, med mera.

Flera forskare har använt modellen ovan för att försöka finna ut om den fortfarande gäller. Svaret är inte givet utan, som nämnts ovan, beror delvis på hur nära man är sitt studieobjekt. Från långt avstånd utkristalliserar sig de nordiska länderna fortfarande som ett kluster (Brüggeman m fl, 2014) medan det från nära håll blir uppenbart att det finns skillnader mellan ländernas mediasystem (Ohlsson, 2015).

Digitaliseringen och medierna som finns online kan påverkas på olika sätt (Hallin & Mancini, 2016). För det första skulle nätbaserade medier kunna leda till konvergens och utplåna de skillnader som finns mellan olika länder. För det andra skulle nätbaserade medier kunna förstärka de mediasystem som redan finns. För det tredje skulle digitaliseringen kunna påverka olika länder på olika sätt, beroende på hur respektive lands medieekologi ser ut. I en artikel som denna kommer ett uttömmande svar inte att kunna ges, men vi ska gå igenom de fyra indikatorerna nedan.

Pressens styrka

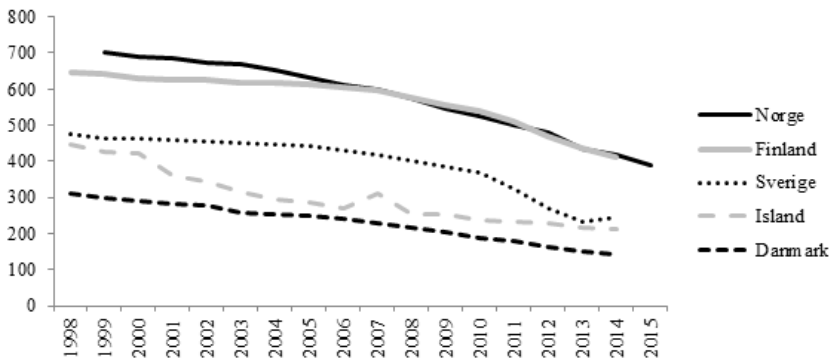
Tidningsstrukturen är relativt olikartad i de nordiska länderna. Medan Danmark har relativt få högfrekventa (4-7 dagar/vecka) betalda tidningar – merparten med stora spridningsområden – och en stor mängd lokala gratistidningar, har Finland och Norge en stor andel lågfrekventa tidningar (1-3

dagar/vecka), färre högfrekventa tidningar (4-7 dagar/vecka) och inte så stor spridning av gratistidningar. Sverige å sin sida har ungefär lika många titlar som är låg- respektive högfrekventa, och många gratistidningar. Island har en högfrekvent tidning och några lågfrekventa och gratis utgivna tidningar.

Tryckta tidningar började masspridas under 1800-talet. Att de tryckta upplagorna gått ned sedan internets genomslag och därmed digital publicering av nyheter är knappast förvånande. Nedgången i tryckt upplaga gäller alla de nordiska länderna och har på intet sätt kompenseras av digitala betalda upplagor. Norge har dock på ett annat sätt valt, och lyckats, att ta betalat för sina digitala upplagor (Høst, 2016). För övriga länder står de digitala prenumerationerna fortfarande för en försvinnande liten del (Ohlsson, 2015).

Utvecklingstendensen är mycket likartad i de nordiska länderna, men samtidigt är *nivåerna* på upplagorna mycket olikartad. Tryckta tidningar är fortfarande betydligt mer spridda i Norge och Finland än i övriga länder. Data för Sverige är emellertid missvisande eftersom flera av de större tidningarna inte offentliggör sin tryckta upplaga sedan 2010. Tydligt är emellertid att Danmark har den lägsta spridningen sett till betalda tidningar (figur 2).

Figur 2. Upplaga/1000 invånare i de nordiska länderna 1998-2015
(tusentals exemplar)

Källa: Nordicoms statistikdatabas.

Kommentar: I Sverige är det många av de större titlarna som inte ingår i mätningen från och med 2010, vilket gör nivån missvisande.

Värt att peka på är emellertid att nedgången för den tryckta pressen startade långt före internets genomslag. Sverige kan tas som exempel på den riktigt långsiktiga utvecklingen. All time high för tryckta tidningar var 1989, då nästan fem miljoner exemplar trycktes och distribuerades varje dag. Hela tiden från mitten av 1800-talet och fram till 1989 ökade upplagorna, trots start – och

därmed konkurrens – av radio (1925) och tv (1954), och trots den så kallade tidningsdöden (1940/50-talen) då många tidningar lades ned. Sett i backspegeln startade nedgången för de tryckta tidningarna ungefär i samband med att kommersiell radio och tv introducerades i början av 1990-talet (Weibull & Wadbring, 2014). Huruvida det är ett kausalt samband eller om det också fanns andra faktorer som spelade roll för nedgången låter jag dock vara osagt.

Grad av politisk parallellism

Många dagstidningar har vuxit fram i nära anslutning till politiska partier, och vi kan därmed tala om en historisk politisk parallellism för dagspressen. Vid sidan av liberala och konservativa tidningar växte det i de nordiska länderna tidigt fram agrara tidningar, och även socialdemokratiska tidningar. Danmark är kanske det tydligaste exemplet på det ideal som tidigare rådde, att i varje större stad skulle alla de stora politiska partierna ha en tidning. Det kallades firebladssystemet (Søllinge, 1999).

I alla de nordiska länderna – utom Island – började systemet krackelera under 1950-talen. Pressutredningar drogs då igång i alla länder utom Island, och man började tala om betydelsen av mångfald i opinionsbildningen på ett annat sätt. Idag är dagspressen inte särskilt hårt knuten till de politiska partierna i något land förutom Island. Anknytningen försvann först i Danmark, sedan i de övriga länderna.

Island är dock ett specialfall. Där finns en enda stor (betal-)tidning, *Morgunblaðið*, som historiskt varit nära sammanlänkad med det konservativa partiet. Sedan 2009 är den tidigare statsministern och ledaren för Självständighetspartiet, tillika tidigare chef för Islands centralbank, en av redaktörerna för *Morgunblaðið* (Ohlsson, 2015). Kopplingen mellan politik och dagspress är således stark här på ett annat sätt än i övriga nordiska länder.

Tidningar har av tradition inte enbart haft ägarmässiga kopplingar till politiska partier; de kan också ha politiska kopplingar genom sitt innehåll. Ett exempel på hur det har förändrats över tid kan hämtas från Sverige, där mediernas innehåll har undersökts i anslutning till politiska val. Att tidningar har en politisk färg på ledarsidan är vanligt, men frågan är hur det ser ut på nyhetssidorna. Valstudier som gjorts sedan 1970-talet visar att såväl socialdemokratiska som borgerliga tidningar närmat sig ett slags balanserad mitt (Asp, 2003; 2006; 2011). Graden av politisk parallellism har alltså minskat även ifråga om innehåll.

En politisk koppling kan även finnas mellan en tidning och dess läsare, genom att läsarna väljer den tidning som har en politisk färg som man känner sig bekväm med. När det fanns tidningar med olika politisk färg att välja mellan var det naturligt att läsarna valde utifrån det (Hellingwerf & Strid, 2002)

men i takt med att den typen av konkurrens knappt förekommer längre så har det blivit allt svårare att göra ett sådant val även om önskan finns. Det gäller generellt i alla de nordiska länderna. Det finns emellertid även nutida exempel på att den politiska färgen på en tidning spelar roll, framför allt genom att man – om möjligt – *väljer bort* den tidning som står för ens motsatta politiska åsikt (Wadbring, 2002).

Det kan vara värt att påpeka att det historiskt ansågs viktigt att alla skulle ha tillgång till ”sin” politiska färg på tidningen. Idag talar vi istället om digitala ekokammare och filterbubblor – begrepp som innebär att man bara tar del av material som har samma politiska ståndpunkter som man själv – och ingen säger någonting positivt om det. Det är rimligt att anta att det har att göra med rådande nationalistiska politiska strömningar.

Journalistisk professionalism

Den tredje faktorn som kan användas för att jämföra mediasystem handlar om graden av journalistisk professionalism. Den viktigaste frågan här är kanske hur utbildningssystemet ser ut. Journalistik brukar inte räknas som en profession på samma sätt som läkare eller jurister eftersom en journalist inte uppfyller alla de krav som ställs på en profession. Journalistiken brukar snarare kallas för en semiprofession (Nygren, 2008).

I Danmark, Finland, Norge och Sverige startade likartade journalistutbildningar i början av 1960-talet. Värt att nämna är att det i Finland fanns en kort kurs i journalistik redan i mitten av 1920-talet. Island fick sin journalistutbildning först i mitten av 1980-talet, men många åkte tidigare till Danmark för att studera journalistik (Hovden m fl, 2016).

De nordiska journalistutbildningarna är relativt likartade till sin karaktär. De flesta innehåller en mix av teori och praktik – och de allra flesta verksamma journalisterna i Norden har en journalistutbildning i bagaget. I många andra länder har verksamma journalister antingen en rent akademisk utbildning, eller så har de kommit in i yrket volontärvägen (Hovden m fl, 2016).

I och med digitaliseringen har relationen mellan journalister och publik förändrats radikalt eftersom vem som vill kan publicera sig online. Journalisternas publiceringsmonopol är brutet. Samtidigt har journalistiken och journalistkåren blivit alltmer heterogen. Arbetet har också blivit mer rutiniserat, och graden av autonomi är lägre än tidigare. Man kan kalla det en deprofessionaliseringsprocess (Nygren, 2008). Det finns ett klart ökat behov av att legitimera journalistiken idag (Hovden m fl, 2016), inte minst i takt med de allmänna neddragningarna av journalistiken. Det gäller emellertid inte bara i Norden, utan hela västvärlden.

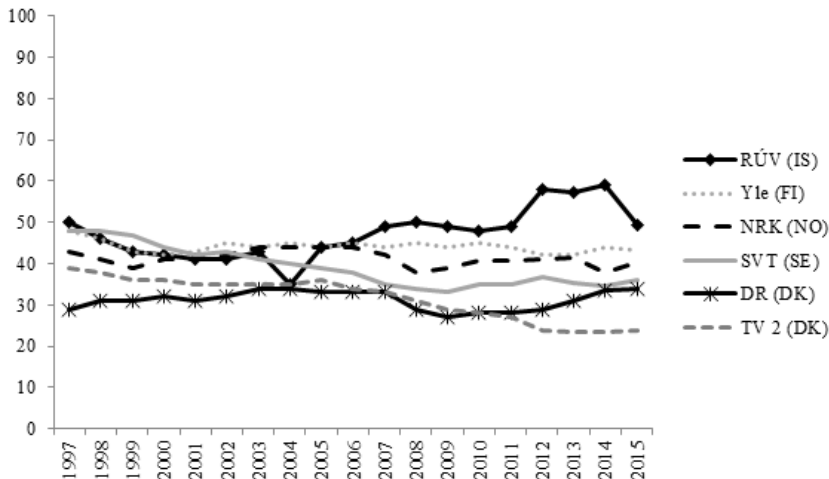
Statens roll i mediasystemet

Statens roll i mediasystemet har varit, och är fortfarande, tydligast i relation till hur radio- och tv-systemen organiseras. Fram till 1987 hade public service-radio och -tv i princip monopol i alla de nordiska länderna. Finland är undantaget, där Europas äldsta kommersiella kanal startades redan på 1950-talet.

År 1987 förändras bilden för de flesta nordiska länderna. Då tar sig svensken Jan Stenbeck in på tv-marknaden och startar TV3 i Danmark, Norge och Sverige. Den sände från London, och kunde därmed undgå nationell lagstiftning. I skiftet mellan 1980- och 1990-tal får Danmark, Finland och Sverige ett slags hybridkanaler med tydliga krav från staten om vissa villkor som ska uppfyllas, samtidigt som de är privata och ska verka på en kommersiell marknad (Weibull & Wadbring, 2014).

Public service-tv och kommersiella kanaler verkar sedan dess sida vid sida. Genom digitaliseringen av tv-marknaden under 2000-talets första decennium blir tv-utbudet förstas allt större, och lanseringen av strömmat tv-innehåll, via bland andra Netflix och HBO, gör förstas att konkurrensen ökar kraftigt. I alla de nordiska länderna har public service emellertid behållit sin ställning relativt väl (figur 3).

Figur 3. Public service andel av publikmarknaden i de nordiska länderna, 1997-2015 (procent)

Kommentar: I public service-bolagen ingår i flera fall mer än en kanal. Se källan för definitioner.

Källa: Nordicoms statistikdatabas.

Likheterna är stora mellan de nordiska länderna ifråga om hur väl public service står sig på marknaden. Det gäller radio i än högre grad än tv (Ohlsson, 2015).

Statens roll på mediemarknaden är inte viktig bara ifråga om public service. Presstödet är en annan fråga där staten är betydelsefull. Idag består presstödet av ett fåtal procent av tidningsmarknadernas intäkter, men för enskilda tidningar betyder det väldigt mycket. Det introducerades omkring 1970 i samtliga nordiska länder utom Island. I Finland har det emellertid nästan tagits bort, medan Danmark inte haft något direkt stöd förrän 2013 (Ohlsson, 2015). Sett till marknaden som helhet har moms systemet idag en större betydelse än presstödet eftersom det är olikartade momssatserna för tryckta och digitala tidningar. Tryckta tidningar har lägre momssatser, eller ingen moms alls, i samtliga nordiska länder, medan endast Norge saknar moms även på digitala tidningar (Nordicom 2016-11-03).

Avslutande kommentar

Fyra faktorer har diskuterats ovan: pressens styrka, politisk parallellism, journalistisk professionalism samt statens roll i mediasystemet. Vad blir då svaret på frågan om likheter och skillnader mellan de nordiska ländernas massmedier – finns det en nordisk mediemodell eller finns det inte det?

Svaret är inte givet. Det finns stora likheter mellan länderna, men det finns också skillnader. Svaret på en sådan fråga beror på vilket avstånd Norden betraktas. Från ett långt avstånd så är svaret ja, det finns en nordisk mediemarknad. Den skiljer sig från övriga länder, även i västvärlden. Från ett nära avstånd är svaret snarare nej, det finns ingen gemensam nordisk mediemarknad. De specifika drag som kanske fanns en gång, har suddats ut i takt med utvecklingen.

Oavsett vilket avstånd betraktelsen görs från, är det troligt att Norden som region alltmer närmar sig den liberala modellen, där bland annat USA återfinns (Hallin & Mancini, 2016). Det innebär en svagare press, inga band mellan politik och medier, en svagare journalistkår och mindre politisk reglering av mediemarknaden. Globaliseringen gör att vi alla närmar oss varandra, och digitalisering, avreglering och kommersialisering gör rimligen att utvecklingen går i den liberala modellens riktning.

Referenser

- Asp, Kent (2003). *Medieval 2002*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.
- Asp, Kent (2006). *Rättvisa nyhetsmedier 2006*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.
- Asp, Kent (2011). *Mediernas presentationer om betydelse. Valet 2010*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.
- Brügge, Michael; Engesser, Sven; Büchel, Florin; Humprecht, Edda & Castro, Laia (2014). "Hallin and Mancini Revisited: Four Empirical Types of Western Media System." *Journal of Communication*, 64 (6): 1037-1065.
- Gustafsson, Harald (2007). *Nordens historia. En europeisk region under 1200 år*. Lund: Studentlitteratur
- Hallin, Daniel C. & Mancini, Paolo (2004). *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Hallin, Daniel C. & Mancini, Paolo (2016). "Ten Years After Comparing Media Systems: What Have We Learned?" *Political Communication*. Published ahead of print 31 October 2016.
- Hellingwerf, Karin & Strid, Jan (2002). Arbetet, läsarna och politiken, pp. 77-92 i Wadbring, Ingela; Weibull, Lennart & Bergström, Annika (red). *Efter Arbetet. Synen på nedläggningen och dess konsekvenser*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.
- Hovden, Jan Fredrik; Nygren, Gunnar & Zilliakus-Tikkanen, Henrika (2016). Introduction. The Nordic Model of Journalism Education, pp. 11-25 in Hovden, Jan Fredrik; Nygren, Gunnar & Zilliakus-Tikkanen, Henrika (eds). *Becoming a Journalist. Journalism Education in the Nordic Countries*. Gothenburg: Nordicom.
- Høst, Sigurd (2016). *Avisåret 2015*. Volda: Høgskulen i Volda. Rapport 77.
- Nordicom (2016-11-03) *Kartläggning: Moms på medier i Norden*: www.nordicom.gu.se/sv/mediefakta/nyheter/kartlaggning-moms-pa-medier-i-norden. Hämtad 2016-11-26.
- Nordicoms statistikdatabas (2016). www.nordicom.gu.se/sv/mediefakta/mediestatistik. Hämtad 2016-11-04.
- Nygren, Gunnar (2008). *Yrke på glid – om journalistrollens de-professionalisering*. Stockholm: Institutet för mediestudier.
- Ohlsson, Jonas (2015). *The Nordic Media Market*. Göteborg: Nordicom.
- Søllinge, Jette Drachmann (1999). Danish Newspapers. Structure and Development. *Nordicom Review* 20(1): 31-76.
- Wadbring, Ingela (2002). Arbetets prenumeranter efter Arbetet, pp. 93-114 i Wadbring, Ingela; Weibull, Lennart & Bergström, Annika (red). *Efter Arbetet. Synen på nedläggningen och dess konsekvenser*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart & Wadbring, Ingela (2014). *Massmedier. Nya villkor för press, radio och tv i det digitala medielandskapet*. Stockholm: Ekerlids.
- World Economic Outlook Database (2016). www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/01/weo-data/index.aspx. Hämtad 2016-11-04.
- World Value Survey (2016). <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>. Hämtad 2016-11-04.

GÖRAN GREIDER

EN DAG I MEDIERNA

Sista programpunkten första dagen på LF-seminariet "Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitala utvecklingen" var ett kåseri om journalistikens vardag.

Göran Greider (SE) är författare, poet, debattör och journalist. Han är sedan 1999 chefredaktör för dagstidningen *Dala-Demokraten*.

Praktiskt taget allt i tidningsvärlden har förändrats de senaste femton-tjugo åren. Det är till och med rätt sällan man bland journalister uttalar ordet tidning längre, på sin höjd heter det då "print". Jag har de senaste tjugo åren konkret upplevt förändringarna och ibland gläder jag mig åt dem men ännu oftare är jag livrädd för vilka konsekvenser de får för demokratin och för journalistiken.

Själv började jag jobba på *Dagens Nyheter* de sista åren på åttiotalet och hade då erfarenhet också av den mer bohemiska tidskriftsvärlden. Jag är så pass gammal att jag minns grafikerna. Att knalla ner till grafikerna med ett söndagsuppslag var en prövning – de hade ofta synpunkter och man gick ibland en smula stukad därifrån. Grafikerna var en arbetarklass i själva hjärtat av tidningsvärlden och jag tror att de hade en välgörande inverkan på den sociologiska mångfalden. Idag är de borta och medelklassnormen är enormt stark i tidningshusen; särskilt i storstäderna är journalister och nyhetschefer tillräckligt många för att grupperna ska räcka för att nöja sig med varandras umgänge. I landsorten är journalister långt färre och rör sig i vardagslag mer med vanligt folk.

Att kliva in i ett tryckeri sent på natten är också något som sätter sina spår. På *Dala-Demokraten* hade vi eget tryckeri fram tills för sex sju år sedan. Hämta de första exen klockan 11 på kvällen! Stirra på hela det obegripligt komplicerade maskineri som spottade fram nytryckta tidningar! Hur tunga och fuktiga de kändes! Vad man granskade de allra första tryckta exemplaren där man stod i larmet! Den tiden är förbi. Alltmer kommer papperstidningarna att tryckas på dagarna och inte vara särskilt rykande aktuella. Även tidningshuset som en pulserande punkt i staden är nästan borta. För inte så länge sen kunde läsare kliva in på den lokala tidningen och möta en receptionist och fråga om den eller den journalisten var inne. Idag svävar de receptionistlösa redaktionerna liksom i luften och ledningarna för dem kan sitta många landskap bort.

Den klassiska deadlinen är inte alls lika viktig längre. Numera är det uppdateringar som gäller. En nyhet varar en timme. Nätets och de sociala mediernas logik är starkare än den traditionella journalistikens logik. Den som söker jobb inom journalistbranschen lär inte få något utan att kunna visa att hen är aktiv

på nätet och i sociala media och inte har några problem med rörliga bilder. ”Det är mycket förpackning”, som en journalist sa. Journalister är ofta rätt uttröttade av all ny teknik som ständigt introduceras.

En vanlig dag för mig i den nya medievärlden kan se ut ungefär så här: På morgonen läser jag inte papperstidningarna särskilt noga; det har jag oftast klarat av sent på natten innan och då digitalt. Morgontidningar landar som döda fåglar på hallmattan. Så på morgonen scannar jag snabbt igenom olika nyhetssajter och Twitter, som är sekunds snabbt och journalisttätt. Ofta skriver jag någon kommenterande tweet om något har hänt på morgonen eller så ser jag efter vad katten eller hunden gör och twittrar ut det – utan husdjur är man förlorad på sociala media.

I e-postkorgen dyker det snart upp siffror på hur olika artiklar har gått på nätet dagen innan. Det är det här som är den berömda klickokratins kärna: I t.ex Mittmediakoncernen får varje journalist ständiga meddelanden om hur mycket klick deras artiklar fått: Det är lite som att ha en tidsstudieman permanent lutad över sig. Det säger sig självt att allt detta förändrar hela nyhetsarbetet. Snart lär man sig att det som fungerar bäst i klickokratins värld är personfixering, det skandalösa, det melodramatiska. Skriv inte om bostadspolitik – skriv om kända människors bostäder! Ekonomisk politik? Nej, hellre personliga konkurser. Litteraturkritik ger nästan inga klick alls – intervju istället författarna. Rubriker är idag viktigare än de någonsin varit eftersom nätläsaren inte sitter med en hel artikel framför sig utan just bara en rubrik som det är lätt att skrolla förbi.

Digitaliseringen tror jag ändrar själva instinkterna hos journalister och framförallt nyhetschefer. Mätandet av journalistiken, som kan göras på sekunden, håller på att bli en nästan dominerande verksamhet i medievärlden. Och den nya tekniken fortplantar sig vidare genom kulturen. Sedan i höstas har t.ex Bonniers en sajt där deras författare kan gå in och timme för timme följa hur den senaste boken säljer. Jag ogillar det, men kastade mig förstås ändå omedelbart över sajten för att se hur mycket min senaste bok sålt sista tiden.

Förmiddagarna är för mig tiden för artiklar och bokprojekt. Bli en artikel klar lägger jag snabbt ut den på *Dala-Demokratens* sajt – med taggar och länkar – och därefter ingår det numera i jobbet att sprida kännedomen om den på Twitter, Facebook och Instagram. Har jag skrivit i någon annan tidning räknar den redaktionen med att jag gör vad jag kan för att sprida artikeln. Nya kommunikationsformer tar över gamla. Distributionen föregår produktionen, med en sartresk formulering. Dagen då jag på kvällen skulle tala på Letterstedska föreningen försökte jag och Gustaf Norén komma överens om datum för en poddinspelning de närmaste dagarna. Poddar har idag hos många yngre ersatt det vanliga radiolyssnandet – och där är det faktiskt så att de ofta har en fördjupande karaktär eftersom de inte styrs av tablåer.

TV-mediet flyter in i den traditionella pressverksamheten. Själv sitter jag rätt ofta med i olika debattprogram och morgonsoffor – och har man gjort det en morgon gäller det att twittra ut det både före och efter.

Digitaliseringen går naturligtvis inte att hejda och den har fördelar. Även på en mycket liten tidning kan man numera emellanåt plötsligt nå ut till massor av läsare på ett enda ögonblick; från nästan vilken punkt i det digitala rummet som helst kan en viral succé starta.

Digitaliseringen av medierna har påverkat själva nyhetsvärderingen. Det är mycket mer personfixerat. Mer moraliserande. Ett nytt, binärt sätt att tänka har slagit igenom: För eller emot. Gilla eller inte gilla. De flesta jag känner säger att de oftare bara läser ingresser till artiklar. Var och en söker alltmer bekräftelse på sin egen världsbild. Den senaste amerikanska presidentvalskampanjen visar att digitalisering i form av nya sociala medier tycks kunna seriekopplas med populismen på ett oerhört kraftfullt sätt. Donald Trump la inte många dollar på sin kampanj. Han utnyttjade istället den nya tekniken och fick gammalmedia att komma springande gratis efter honom. Jag blev heller inte överraskad då en avdelning för sociala medier på moderaternas partikansli råkade livesända när moderatpolitikern Delmon Haffo kallade socialförsäkringsminister Annika Strandhäll (S) för hora. Och svensk politik nådde en ideologisk nollpunkt.

Är jag pessimist? Ja, på kort sikt är jag det. Jag tror att digitaliseringen av journalistiken och nya sociala media försvagar rationalismen i den offentliga debatten. Det privata läcker in överallt, på bekostnad av det allmängiltiga. I vissa avseenden tror jag att folk var bättre informerade om de viktiga frågorna för tjugofem år sedan än idag. På lång sikt oroar jag mig inte. Människan löser de problem hon ställs inför, konstaterade Marx. Men det sker vanligtvis först när alla tänkbara möjligheter i det rådande systemet uttömts. För närvarande föder media grense över populismen.

Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitala utvecklingen

Letterstedtska föreningens (LF) medlemsseminarium "Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitala utvecklingen" ägde rum den 28-29 oktober 2016 på Piperska muren i Stockholm. Seminariet samlade cirka 50 deltagare från Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige.

*Björn von Sydow (SE),
fd talman och ord-
förande LF huvud-
styrelse, var moderator
för seminariet.*

*Talaren Ingela
Wadbring (SE), profes-
sor och föreståndare för
Nordiska ministerrådets
Nordicom - Nordiskt
informationscen-
ter för Medie- och
Kommunikationsforsk-
ning.*

Kåsören Göran Greider (SE), författare, poet, debattör och journalist.

Längst fram från vänster Henrik Wivel (DK), Nordisk Tidskrifts danske redaktör, Steen A. Cold (DK), ordförande LF danska avdelning, Claes Wiklund (SE), sekreterare LF huvudstyrelse och huvudredaktör Nordisk Tidskrift, Birgitta Agazzi, ledamot LF huvudstyrelse.

Anders Ljunggren (SE), ambassadör i Tallinn och LF-medlem var en av frågeställarna.

Talaren Anne Jacobsen (NO), daglig leder för NCE Media i Bergen.

Talaren Arne Hardis (DK), politisk redaktör Weekendavisen och LF-medlem.

Talaren Lars-Åke Engblom (SE), professor em. i medie- och kommunikationsvetenskap Högskolan i Jönköping och ledamot LF huvudstyrelse.

Talaren Porbjörn Brodason (IS), professor i sociologi och media, Islands universitet och LF-medlem.

Samtal med nordiska korrespondenter, från vänster Hasse Svens (SE) Sveriges Television, Elina Kervinen (FI), Helsingin Sanomat och samtalsledare Bengt Lindroth (SE), journalist, författare och LF-medlem.

Björn von Sydow tackar programkommittén för seminariet, från vänster ledamöterna i LF huvudstyrelse Lars-Åke Engblom, Birgitta Agazzi och Per Thullberg.

Foto: Bo Högländer

ANNE JACOBSEN

SAMARBEID SOM INNOVASJONSMOTOR

Artikelen bygger på ett foredrag på LF-seminariet "Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitale utvecklingen" den 28-29 oktober 2016.

Anne Jacobsen er daglig leder for NCE Media i Bergen. Hun har bred erfaring fra medie- og teknologisektoren i Norge, og leder den norske medieklyngen som har hovedsete i Bergen.

Rundt TV 2, som er en nasjonal og kommersiell kringkaster med hovedkontor i Bergen, er det vokst frem et sterkt, internasjonalt medieteknologimiljø, drevet frem av TV 2 sitt behov for å være smarte og konkurransedyktige. Her har ulike bedrifter og miljøer innen medier og medieteknologi samlokalisert seg rundt TV 2, og med det søkt sammen i nye samarbeidsformer, nettverk og fellesskap. Gjennom dette miljøet er det dannet en næringsklynge, bestående av medieindustri, teknologibedrifter, publisister og forsknings- og utdanningsmiljøer.

Medieklyngen i Bergen har høye målsetninger. Visjonen er å skape et internasjonalt ledende miljø for innovasjon og kunnskapsutvikling innenfor medieteknologifeltet. Gjennom målrettede aktiviteter, innovasjonssamarbeid og nettverksarenaer øker vi verdiskapning og vekst, i tillegg til å påvirke den digitale transformasjonen i medieindustrien – både nasjonalt og internasjonalt.

Mediebransjen har vært gjennom enorme omstillinger, og står fremdeles overfor store utfordringer. Det er behov for å utvikle ny teknologi, effektiv produksjon og nye måter å formidle budskap på for å møte en medievirkelighet som på få år knapt er til å kjenne igjen. Videre møter bransjen sterk konkurranse fra internasjonale aktører. Det som gjelder i et globalt perspektiv gjelder også lokalt, og vi må nå kunne være konkurransedyktige på den internasjonale arenaen. Det primære konkurransefortrinn blir derfor evnen til innovasjon, og til å skape, endre og drive innovasjonsprosesser.

Paradoksalt er mediefeltet delt når det kommer til innovasjon. Mens medieteknologibedriftene vokser og står for en etterhvert betydelig verdiskapning, er situasjonen i den publisistiske delen av mediebransjen, og særlig avisene, til dels en annen. I Norge har feilslått mediepolitikk, momsutfordringer på digitalt innhold og ikke minst sterke globale aktører som norske mediehus aldri har hatt noen god medisin mot, vært til hinder for digital omstilling og vekst innenfor norske mediehus. Det aller viktigste hinderet har dog likevel vært at store deler av mediebransjen har demonstrert manglende evne til innovasjon. Mediehusene jobber etter en «overlevelsestrategi», og har i liten grad

innovasjonsdrevne operasjoner. Resultatet er omstillinger og nedbemanninger, ofte til smertegrensen i mange mediehus. Fremdeles står de publisistiske virksomhetene overfor store utfordringer.

Samtidig har det aldri vært større behov for grundig og god journalistikk. I kjølvannet av det amerikanske presidentvalget, av Brexit, av de politiske strømninger som rir Europa og ikke minst lokale utfordringer på hjemmebane, er det svært tydelig at ikke bare selve journalistikken, men også mediernes rolle totalt sett må styrkes. I Norge har historien om "Glassjenta", 15 år gamle Idas traumatiske tid på institusjon under barnevernets omsorg, rystet mange. Saken er tidenes lengste avisreportasje, publisert i *Stavanger Aftenblad* februar 2016, lest og delt av tusener. Det samme gjelder *Bergensavisens* serie om grov menneskehandel, "Prisen for et barn", eller *Bergens Tidendes* sak "Jannes historie" om rus, vold og omsorgssvikt. Dette er viktige historier basert på godt journalistisk håndverk. Krisen er ikke først og fremst knyttet til journalistikken, men til betalingsmodeller, distribusjon, visualisering og formidling. At alt det viktige stoffet nå i tillegg havner bak betalingsmurer er en ny utfordring som særlig ekskluderer millennials-generasjonen. Vi risikerer økte informasjonskløfter og får i verste fall store utfordringer knyttet til å sikre en opplyst befolkning.

Blant medieteknologibedriftene derimot, er innovasjonskraften fremtredende. Disse miljøene er i sterk vekst, og gründeraktiviteten øker. Vi ser mange nyetableringer, høy sysselsetting og verdiskaping. Denne delen av bransjen kjennetegnes ved høy innovasjonstakt og lean produktutvikling. Her skapes det ny teknologi, nye verktøy og morgendagens løsninger.

Gjennom de siste årene er det sprunget ut en rekke spinoffs og nyetableringer fra TV2, deriblant flere globalt ledende aktører, som for eksempel Vizrt, og Storm Geo. Med 600 ansatte i 40 land, er Vizrt nå verdensledende innenfor sitt felt og leverer grafikk til rundt 3500 store TV-stasjoner verden over. StormGeo leverer værtjenester og værdata til et bredt marked verden over innen fornybar energi, offshore, luftfart, telecom og media. Vimond, en annen spinoff av TV 2, lager online videoplattformer, og har også vokst langt utover landegrensene. Med store aktører som Comcast, Nordisk Film, IFlix og Reuters TV, har Vimond gått fra ni til over hundre ansatte på tre-fire år. Nylig åpnet Vimond sitt New York-kontor, og er videre i ferd med å etablere et kontor i Dubai. Mosart Medialab, nå kjøpt av Vizrt, ble valgt som eneste leverandør av nyhetsautomasjon til BBC, mens Wolftech, en av de ferskeste utspringene av TV 2, lager arbeidsflyt- og effektiviseringssystemer for journalistikk- og nyhetsvirksomhet. Alle disse aktørene har sitt opphav i TV 2 og sitt tilholdssted rundt TV 2 i Bergen. Etterhvert har medieklyngen vokst kraftig og teller nå hele 85 bedrifter innenfor medieteknologi, broadcast, journalistikk, animasjon, grafikk, visualisering, sensorteknologi, robotikk, spillutvikling, film og så videre.

Ideen med næringsklynger er at nærhet, samarbeid og fellesskap gjør det lettere å dele et felles ressursgrunnlag, utnytte samme kompetanse og kunnskap, og dele erfaring på tvers. Bedriftene i medieklyngen får dermed tilgang til høykompetent arbeidskraft, på kompetanseheving og til felles samarbeidsarenaer. De innoverer gjennom å samarbeide, ta i bruk ny teknologi og kunnskap, og ved å tenke nytt rundt etablerte og gamle problemstillinger. Det kommer hele miljøet til gode.

Næringsklynger er preget av høyere verdiskaping, høyere produktivitet, høyere vekst og høyere lønnsnivå enn industri som står utenfor næringsklynger. I tillegg er innovasjon og kommersialisering større innen næringsklynger enn utenfor næringsklynger. Næringsklynger har også større omstillingsevne enn annet næringsliv. (2001 Torger Reve & Erik Jakobsen, Et verdiskapende Norge). En undersøkelse nylig gjennomført av Agderforsk i samarbeid med Høgskolen i Bergen viser at medieklyngens selskaper har mer enn dobbelt så høy innovasjonskraft som sammenlignbart næringsliv. (En evaluering og analyse av NCE Media: Klyngenivå og bedriftsnivå. Jarle Aarstad (Høgskolen i Bergen) og Jan Ole Rypestøl (Universitetet i Agder/Agderforskning) 2016.)

Innovasjonsmotoren i medieklyngen er klyngeorganisasjonen NCE Media (Norwegian Centre of Expertise), som har som oppgave å bidra til å bringe innovasjonsprosjekter og samarbeidsprosjekter i klyngen til realisering. NCE Media støttes av Innovasjon Norge, Norges Forskningsråd og SIVA, og er ett av 14 Norwegian Centres of Expertise, under programmet Norwegian Innovation Clusters.

Klyngeorganisasjonen har en vital rolle i å skape møteplassene, legge til rette for innovasjonsprosesser og bidra til verdiskaping. Suksessen handler om å bringe klyngens ulike miljøer sammen, og i tillegg koble på FoU-miljøene. Det tette samarbeidet mellom utdanningsinstitusjonene og medieindustrien i Bergen er svært viktig. NCE Media har en katalysatorrolle i slike prosjekter, og har som oppgave å styrke bånd mellom forskningsmiljøer og medie- og teknologibransjen. Medieklyngen i Bergen har i så måte et godt utgangspunkt og ressursgrunnlag. Bergen har flere sterke forsknings- og utdanningsmiljøer med Universitetet i Bergen (UiB) som en ledende og aktiv aktør i medieklyngen.

Medieklyngens selskaper og miljøer preges av entreprenørmentalitet. Det er en høy grad av tillit mellom aktørene og ikke minst finner vi en sunn balanse mellom konkurranse og samarbeid. Dette bidrar til å styrke bedriftenes konkurransekraft. Tilgang på felles samarbeidsplattformer er helt avgjørende! Innovasjon skjer ikke i et vakuum. Selv om de "tradisjonelle" mediehusene i byen, som for eksempel *Bergens Tidende* og *Bergensavisen*, også nedbemannet og sparer, har de et unikt ressursgrunnlag tilgjengelig gjennom medieklyngens samarbeidsarenaer, og gjennom klyngeprosjektets felles kompetan-

segrunnlag. Dette er et samarbeid som ikke behøver å krysse redaksjonelle grenser, men der fremtidens teknologi, fortellerverktøy og visualiseringstjenester utviklet i fellesskap i klyngen setter de redaksjonelle miljøene i stand til å fortelle god journalistikk og viktige historier på nye, bedre og mer effektive måter. Dette gjør for eksempel at *Bergensavisen* kan utvikle nye plattformer for lokal debatt, og er videre et rammeverk der *Bergens Tidende* og Schibsted utvikler og etablerer tjenester som Livvin (ny plattform for salg av boliger) eller nisjenettstedet Sysla Grønn (nyheter innenfor energi og miljø). På denne måten får også den gode journalistikken bedre kår, når frem til flere og gjør en forskjell. Klyngesamarbeidet og mulighetene som byr seg på ulike fellesarenaer blir således en viktig driver for omstilling, innovasjon og digitalisering også for aviser og mediehus som er presset.

I disse dager tar medieklyngen et stort skritt videre. Høsten 2017 står medieklyngens store prosjekt, kunnskaps- og næringsparken Media City Bergen, klar til innflytting. Media City Bergen skal bli et kraftsenter og en innovasjonshub for en bredt sammensatt medieklynge, og skal huse store deler av medieindustrien, et rikt studentmiljø fra UiB, et greenhouse for gründere og nyskaping og ikke minst en medialab for det fremste innen innovasjon og forskning.

Klyngefellesskapet er samarbeid satt i system. Når bedrifter samlokaliseres, samarbeider og deler felles ressursgrunnlag, gir det svært gode resultater i form av en enorm verdiskaping og knoppskyting.

Myten om det ensomme geni – gründer eller forsker – som kommer frem med brillante oppfinnelser som erobrer verden uten hjelp, er nettopp det: en myte. Alle innovatører er på en eller annen måte koblet opp mot nettverk av bedrifter og organisasjoner. (Innovasjon Norge, <http://www.innovationclusters.no/globalassets/filer/nic/publikasjoner/naringsklynger-2015-oppslag.pdf>)

Det som virkelig er unikt i den bergenske mediesfæren er viljen til først å identifisere hva man kan utvikle sammen – hva som kan skapes i fellesskap. Deretter avklare hva man må konkurrere om. Det er en tankegang som kjenner seg netegner innovatører. Og minst like spennende er det at innovasjon og nye løsninger skapt i medieklyngen, knyttet til grafikk, animasjon, 3D, sensorteknologi, robotikk, visualisering og så videre, har stor overføringsverdi til andre bransjer som f.eks. helse, havbruk, subsea, turisme eller energi.

Innovasjon har best kår når ulike miljøer møtes, eller når ulike deler av en verdikjede samhandler og samarbeider. Ved at studenter, forskere og mediebedrifter blir samlokalisert under samme tak i Media City Bergen, vil relasjonene og båndene styrkes ytterligere, og sørge for enda kortere vei til innovasjon og nyskaping.

ARNE HARDIS

DØRVOGTERE VED ET TOMT FESTLOKALE

Om opinionsdannelsens forskydning

Artikeln bygger på ett föredrag på LF-seminariet "Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitala utvecklingen" den 28-29 oktober 2016.

Arne Hardis er politisk redaktør på *Weekend-avisen* og medlem i Letterstedtska föreningen.

Da jeg for nogle måneder siden blev spurgt, om jeg ville holde oplæg om ”opinionsdannelsens forskydning” på Letterstedtska föreningens oktoberseminar, begyndte jeg at samle små avisklip og debatter på Facebook. Materialet tænkte jeg kunne finde anvendelse ved mit foredrag om forholdet mellem sociale medier og netmedier i øvrigt og det, man samlet kan kalde de gamle medier. Papiraviserne.

En notits fra dagbladet *Politiken* var en af de første, jeg klippede ud. En kvinde og hendes samlever i Baltimore-forstaden Randallstown skulle af visse årsager anholdes af politiet, men mens samleveren hurtigt overgav sig sammen med en et-årig dreng, forskansede kvinden sig med sin femårige søn. Hun havde et jagtgevær. Og adgang til Facebook. Snart begyndte hun at transmittere live fra den dramatiske begivenhed på Facebook.

Her opfordrede folk, der fulgte transmissionen, kvinden til ikke at overgive sig. Det har givet været en dramatisk og underholdende udsendelse, interaktive nyheder, og man kender jo godt fornemmelsen af, at en god film slutter for tidligt. Til sidst fik politiet Facebook til at spærre hendes konto, og da hun to gange havde skudt mod betjentene, stormede de lejligheden, besvarede ilden og dræbte hende. End of story.

Et par moraler, som kan være nyttige for de gamle medier, kan drages ud af den lille tragedie: Facebook kan tydeligvis være et meget kraftfuldt nyhedsmedie. Mellem vellykkede bageopskrifter, kønne børnebørn og sjove ferieminder kan man være heldig eller uheldig at få billedbårne nyheder præsenteret, som andre medier – i hvert fald her i Norden – aldrig ville lade passere. Facebook fyldes jo af, hvad folk har på hjerte her og nu.

Også terroren i Nice nåede således ud på Facebook. Billeder og småfilm af døde og lemlæstede optaget på mobilkameraer af øjenvidner umiddelbart efter Mohamed Lahouaiej Bouhlels dødsførsel på Promenade des Anglais kunne et kort øjeblik studeres, inden Facebooks censurmekanisme fik fjernet opslagene.

Facebook er som en evigt strømmende flod uden bredder, alt kan falde i floden, alt muligt kan fiskes op, Gud og hvermand hælder døgnnet rundt vand i

strømmen, kun af og til smides noget op på land som uværdigt. Hvordan skal de gamle medier bade i den flod uden at drukne?

Facebook er også et værdimæssigt ganske diffust medie. Der er ingen redaktør, som på forhånd beslutter, om dette eller hint nu er relevant, rimeligt eller fair at lukke ud i en større offentlighed. Ting findes og lever på Facebook, indtil de bliver opdaget og fjernet, hvis de kolliderer med mediets forretningsidé. Vi kan følge kvinden fra Baltimore, indtil det groteske teaterstykke opdages, og der dekretes tæppefald.

Den diffuse moral viser en af Facebooks indbyggede svagheder, som rummer vigtige pointer for de gamle medier. Nøgenhed byder eksempelvis Facebook imod, så derfor må man ikke vise hippier med bare bryster, selv om det var en vigtig del af ungdomsoprørets æstetik og sprog. I efteråret 2016 blev en dansk partileder midlertidigt udelukket fra Facebook, fordi han viste nøgenbilleder i forbindelse med et kulturelt arrangement. Uffe Elbæk hedder han, han siger selv, at Facebook er hans vigtigste kommunikationskanal til sine tusindvis af følgere.

Fornylig opdagede jeg, at svenske Cancerfondets kampagne for kvinders selvundersøgelser også faldt Facebook for brystet. De cirkelrunde, tegnede gengivelser af det kvindelige bryst var for stødende. Det var en fejl, oplyste man hurtigt, og så måtte man gerne se de uskyldige piktogrammer alligevel.

Men heller ikke den vietnamesiske pige Kim Phuc, som i 1972 skrigende af angst og smerte løber bort fra en bombet landsby går an. Ikke fordi Kim Phuc er på vej væk fra følgerne af et napalmangreb, men fordi den niårige pige er nøgen. Sagen udløste et vist postyr på den norske avis *Aftenposten*, på hvis Facebookside billedet optrådte sammen med andre vigtige krigsbilleder, indtil Facebook fjernede det. Også billedet af den nøgne vietnamesiske pige stred nemlig mod Facebooks såkaldte fællesskabsregler.

Avisens chefredaktør, Espen Egil Hansen, skrev et åbent protestbrev til Facebook-stifter Mark Zuckerberg. Senere fortrød Facebook, nu kunne man jo godt se, der var tale om et vigtigt ikonisk billede snarere end børneporno, men som Facebooks kommunikationschef i Norden, Peter Münster, forklarede *Jyllands-Posten*, som afdækkede Facebooks censurpraksis:

Vi er fuldt klar over, at folk i Norden generelt har et meget liberalt syn på nøgenhed, men i et internetfællesskab med over 1,7 milliarder mennesker er vi nødt til også at tage hensyn til de behov, folk, der lever i andre kulturer, har.

På den anden side er der en noget større chance – eller risiko, om man vil – for at støde på en tegning af profeten Muhammed på Facebook end i noget etableret skandinavisk medie. Som bekendt viser svenske medier ikke profeten, fordi de ikke vil, mens danske medier undlader portrætter af Muhammed, fordi vi ikke tør. Groft sagt. De øvrige nordiske lande praktiserer vist et mix af de to poler.

Men på Facebook: En kvartkendt dansk debattør og provokatør har hyppigt brugt *Jyllands-Postens* tegning af profeten med en bombe i turbanen som sit profilbillede. Det viser i sin banale enkelthed, hvad der konstituerer Facebooks moral, som den er nedfældet i fællesskabsreglerne: den praktiske balancering af hensynet til det internationale medies brugere på den ene side. Og på den anden side, hvor mange kræfter Facebook kan og vil sætte af til at overvåge, hvad der nu dukker op blandt myriaderne af billeder.

Mens det næppe tager et sekund for de lavtbetalte overvågere, som Facebook hyrer som moralvogtere, at vurdere, om et billede viser en nøgen eller en påklædt person, er det sin sag at aflæse mere komplekse kulturelle og religiøse koder. Eksempelvis en tegning af en mand med skæg, turban og bombe. Men mon ikke man efterhånden vil komme efter denne del af sin overvågningspraksis, så også Facebook bliver Muhammedfrit område?

Demokratisering og fordummelse

Lad mig ganske kort føje endnu fire karakteristika til de sociale medier, inden jeg går over til nogle overvejelser om, hvordan medierne håndterer udfordringen.

For det første: De sociale medier, Facebook især, har betydet en eksplosion i den offentlige debat. En veritabel demokratisering af, hvem der kommer til orde, og med en voldsom udvidelse af de emner, der kan diskuteres i en større offentlighed. Nogle af debatterne får endda meget direkte indflydelse på det politiske liv. Enhver, der skriver en blog, der siger andre noget, kan opleve svimlende opmærksomhed. Enhver, der har noget på hjerte, kan lette sit sind.

Hvem skulle vel have noget imod, at adgangen til at komme til orde i offentligheden er dramatisk udvidet? Nye partier får lettere ved at reklamere for deres standpunkt, aktivister får nye kanaler at udtrykke deres ambitioner igennem, folk, der er blevet dårligt behandlet af myndighederne eller har købt en elendig vare af en forhandler, kan søge støtte og sympati fra andre. Det er en gave til det levende demokrati og et godt værktøj i borgerens hænder. Også de traditionelle medier kan finde inspiration på sociale medier og netbårne, alternative medier.

Samtidig må det *for det andet* konstateres, at de fleste debatter på Facebook hurtigt ender som en parodi på en frugtbar debat. Et af eksemplerne fra min lille udklipsmappe vedrører en tidligere dansk justitsminister, som i juni 2016 sammen med en ven valgte at se EM-kampen mellem Island og Portugal på en storskærm i det centrale København. Mens de to nød en øl og så kampen på skærmen, kom en ung mand hen og satte sig ved siden af socialdemokraten. Den unge mand spurgte, om politikeren var tidligere justitsminister, og om han kunne forklare Socialdemokratiets økonomiske politik. Pludselig rejste den unge mand sig og slog politikeren hårdt i tindingen med knyttet næve og sagde noget i retning af 'Det her er fra Mouril'.

Og hvor ved vi så det fra? Fra Facebook, for det var her, den tidligere justitsminister valgte at offentliggøre overfaldet. Herfra spredte begivenheden sig til de trykte medier, og den udløste solid offentlig debat. Også på Facebook. Denne debat fortsatte i det uendelige i de junidage, og jeg stod af efter knap 100 indlæg. Lad mig plukke fra debatten: En debattør påpegede, at den tidligere justitsminister ikke så for godt ud iklædt cykelhjelme, men mente absolut ikke, det var i orden at slå ham. Derimod var det på sin plads at kalde ham et møgdyr.

En anden debattør påpegede, at folkevalgte indfører love og regler ”med vold til følge, hvis den enkelte borger ikke følger dem”. Det fik en tredje til at spørge, hvad man gør i Danmark, hvis ikke man bryder sig om demokrati. En spurgte, hvor mange terrorangreb dansk politi egentlig havde forhindret? Var det at foretrække at blive voldtaget af ti eller tyve personer, spurgte en. Voldsmanden skulle spændes fast på en træhest, anførte en.

Kampen mellem Island og Portugal endte i øvrigt 1-1. Debatten på Facebook endte ved denne lejlighed nærmest 0-0 – den kan ikke bruges til noget som helst andet end at skaffe debattørerne luft.

Stockholmssyndrom

For det tredje: Politikerne har opdaget, at de med Facebook har fået en kanal til direkte kommunikation med borgerne, hvor de ikke generes nævneværdigt af journalister og politiske modstandere. Det er blevet stadig mere populært at afsende vigtige politiske budskaber på Facebook, både løbende og inden den bredere offentlighed lukkes ind i manegen. Statsminister Lars Løkke Rasmussen afleverede senest hovedlinjerne i et stort økonomisk udspil i form af en tale på Facebook, inden der dagen efter var klassisk pressemøde. Det træk var opsigtsvækkende nok til, at det udløste debat, men vi har nok kun set starten af den trafik. Er det slemt, truer det demokratiet? Naturligvis ikke. Og det efterlader åbenlyse opgaver for de etablerede medier.

Og endelig *for det fjerde:* Facebook og Google er med til at dræne de gamle, etablerede medier for livsvigtige annoncekroner, det mærker alle vist for tiden. I det mindste i Danmark er det blevet så sikkert som årstidernes gang, at den seneste, historisk store store sparerunde hurtigt efterfølges af endnu en og endnu en. For få år siden var det faldende oplag, der var problemet. I Danmark faldt de 20 største dagblades oplag med en god tredjedel fra 2007 til 2014. I dag henviser næsten alle de sparelystne avischefer til, at annoncerne flytter til Google og Facebook og nettet i øvrigt.

Man har ledt efter et hotel et sted i Europa, og pludselig popper stribevis af annoncer for gode og billige hoteller i Hamborg op på ens computerskærm. På mailen, på Facebook, alle steder. Man ved ikke rigtig, hvordan det går til, men aner, at man selv er med til at aflevere vigtige streger til sin profil som konsument, som muliggør meget persontæt markedsføring.

Lad mig sammenfatte om de socialde medier i almindelighed og Facebook i særdeleshed: Vi har at gøre med et kraftfuldt nyhedsmedie med brugeren i centrum, som truer de etablerede medier, måske endda på livet. Mediets moral og publicistiske normer er bestemt af diffust afgrænsede økonomiske interesser, som forærer magtfulde politikere en kommunikationskanal uden journalistisk modspil. Mediets debatter degenererer ofte til parodier på de mest ondsksfulde ægteskabelige skænderier.

En trussel. Og en parodi på et rigtigt massemedie. Og alligevel: De etablerede mediers reaktion minder mest af alt om et avanceret Stockholmssyndrom, hvor man benovet hylder den gidseltager, som truer med at tage livet af en. En konkurrent, som har livstruende potentiale på annoncemarkedet, men er håbløst klodset til at håndtere det meste af det, som er de klassiske mediers allerstærkeste sider.

I stedet for at være stolte af deres eget medies kvaliteter og slå igen mod deres gidseltagere, vælger medierne at lefle for dem. Som mentalitetsstudie er det interessant.

Aviser har muntre klummer med små tekstuddrag fra Twitter og Facebook for at vise, at de ikke er gammeldags. Intet er jo værre i vores kultur end at være hægtet af udviklingen, den teknologiske udvikling.

Tv-programmer bruger kræfter på at få debat-gnisten til at springe til Facebook. Måske er forklaringen enkel: I Danmark er de vigtigste kanaler afhængige af licensfinansiering, så man forsøger at gøre sig relevant for de politikere, som bestemmer pengestrømmen. Se, hvor mange klik vi har på Facebook, se, hvor vigtige vi er!

Radioudsendelser prøver at skabe sig fodfæste uden for eget domæne ved at producere små videoklip som appetizere for egne udsendelser i det håb, at Facebooks brølende debathob vil kaste sig over dem. Eller der skabes debatprogrammer, åbenlyst inspireret af Facebookdebatter, hvor synspunktets ejendommelighed hyppigt synes at være et vigtigt udvælgelseskraterium for de røster, man lader komme til orde.

Det hele vidner om en manglende tillid til egne evner og kvaliteter, som er fascinerende: Se, vi gammeldags medier er slet ikke gammeldags, for vi har forvandlet os til bidragydere for de nye massemedier, som er i færd med at slå os ihjel. Stockholmssyndromet.

Orden i kaos

Og aviserne? De investerer i det, de mener må blive deres fremtidige indtjeningsplatform: nettet. Imens skærer de rutinemæssigt ned på de aktiviteter, som faktisk tjener penge, for at finansiere det, som måske engang om nogle år kommer til det. I det mindste i Danmark er der vist kun et enkelt medie, som tjener penge på sine net-aktiviteter i sig selv. Hvis de øvrige tjener penge, er det kun, fordi de har den etablerede papiravis' resurser at trække på.

Hvad gør man så ved elendighederne? Det indlysende overordnede – og lidt banale – svar er at insistere på det, man er god til. Vi fra de gamle medier skal være os bevidst og stolte af, at vi kan bringe en slags orden i kaos.

Vi publicerer fra en identificerbar holdning, som er nedfældet i hvert medies værdigrundlag. Uanset holdningen til nøgenhed ville intet medie have så grotesk en publicistisk linje, som Facebook har præsteret.

Vi publicerer i et genkendeligt rum – offentligheden kender så nogenlunde den gruppe mennesker, der eksempelvis abonnerer på *Dagens Nyheter*, *Fyns Amtsavis* eller *Hufvudstadsbladet*. Omvendt kan intet menneske gennemskue de algoritmer, der bestemmer, hvem der deltager i Facebook-debatten om en dansk politiker, der har fået et par på hovedet under en fodboldkamp. Man tror måske, man diskuterer med hele verden, hvor man i virkeligheden er in infigt med 200 galninge og halvprofessionelle kværuanter.

Vi skelner skidt fra kanel, er ledvøgttere, censorer, dørmænd, vurderingsmænd og -kvinder, som tager stilling til, hvad der beriger offentligheden og hvad ikke. Det er vi gode til, har årtiers erfaring, det er vores håndværk, sociale medier burde ikke have mange chancer her, det er imod deres idé.

Vi bidrager til en konstruktiv offentlighed, hvis man undskylder det lidt pompøse udtryk. Den offentlighed, der lader modstående interesser og holdninger støde sammen i et fælles rum, der som nævnt er nogenlunde genkendeligt.

Og endelig: Der er i papiraviserne en overskuelighed, en hierarkisering og en taktile oplevelse, som er helt forskellig fra nettets læseoplevelser. Her er hovedsektionen, her den øverst placerede artikel, nu bladrer jeg, nu er avisen slut. Det er en æstetisk nydelse, som er helt forskellig fra nettets todimensionelle flade uden slutning. Nogle mener sågar, at man har lettere ved at læse og forstå det, som står på papir.

Naturligvis skal vi også insistere på en mere indædt mediekritik af de nye medier; jeg ved ikke, hvordan det er i de øvrige nordiske lande, men i Danmark er kritikken af Facebook først lige begyndt for alvor. Vi skal kaste kritisk lys på magthavere, og Facebook er en kolossal magthaver. Om ikke af andre grunde burde det være en ansporing til kritik, at disse magthavere truer med at berøve os vort eksistensgrundlag i skikkelse af annoncer.

Ubekvemme debatter

Foruden at insistere på det, vi er gode til, og som netmedier og sociale medier er dårlige til, skal vi lade os inspirere af sociale medier og netmediernes underskov, hvor de kan gøre os stærkere. Hvor de tager opgaver op, som vi selv ikke har løftet godt nok eller i hvert fald kan løfte bedre.

Vi kan ikke konkurrere med sociale medier, når det gælder Gud og hvermands adgang til at komme til orde. Men vi skal være bedre til at sikre, at

vigtige, men ubekvemme debatter ikke kun foregår på sociale medier. Ellers splittes den offentlige debat op i separate menighedshuse, der kun prædiker for de allerede omvendte, men råber så meget desto højere. Og ellers mister de etablerede medier deres relevans.

Tro det eller lad være: Der er adskillige nichemedier i Danmark, som mener, at de etablerede medier fortier de negative konsekvenser af indvandringen. Og omvendt: Set fra Danmark er der i Sverige debatter om samme emne, som man alt for tøvende har kunnet søge oplysninger om i de etablerede medier.

Den konflikt så man måske konturerne af i sagen om seksuelle krænkelse under en ungdomsfestival i Kungsträdgården i Stockholm i 2014 og 2015, hvor en stor avis, et lille netmedie og politiet sloges om ære, skyld og skam for så vidt angår den meget forsinkede afsløring af hændelserne. Er man i Sverige helt sikker på, at man ikke blev for hurtigt færdig med den diskussion? Eller for den sags skyld diskussionen af, hvad der skete, da Sverige lukkede sine grænser?

Man kan være sikker på, at debatten fortsætter på de sociale medier. Kik på partidannelser og vælgerforskydninger ud over hele Europa; vi taler om et påtrængende anliggende, som kræver en dybtgående debat.

Det er naturligvis et politisk spørgsmål, hvordan man ser på de problemer, jeg her løseligt har skitseret. Åbne eller lukkede grænser? Assimilation eller multikulturelle modeller? Fælles løsninger eller nationale tiltag? Men for medierne er det også eksistentielle spørgsmål, fordi globaliseringsspørgsmålet i bredeste forstand – indvandring, EU, tab af arbejdspladser – er påtrængende for vælgere og potentielle avislæsere ud over hele Europa.

Netop her har aviserne været langsomme til at lukke de svære spørgsmål indenfor og op på debattens parnas, hvor holdninger brydes med respekt for kendsgerninger, modsigelse og debatkultur. Måske fordi man finder spørgsmålene uværdige, måske fordi man finder andre spørgsmål vigtigere.

Men hvad hjælper det, at man står som dygtig og myndig dørvogter med høj moral og fin uniform klar til at nægte hver en bølge adgang til et helt tomt festlokale?

LARS-ÅKE ENGBLOM

DEN NORDISKA TV-FRÅGAN – I SPILLRORNA AV NORDSAT

Artikeln bygger på ett föredrag på LF-seminariet "Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitala utvecklingen" den 28-29 oktober 2016.

Lars-Åke Engblom är professor em. i medie- och kommunikationsvetenskap vid Högskolan i Jönköping och ledamot i LF huvudstyrelse. Tidigare bl.a. direktör för Nordens hus i Reykjavík, vice ordf. i Utbildningsradions styrelse och distriktschef, tv-producent och nyhetsreporter vid SVT. Hans forskning har främst varit inriktad på mediehistoria och journalistik.

Om de stolta planerna på en gemensam nordisk tv-satellit blivit av på 1980-talet hade vi känt varandra mycket bättre i Norden, haft mycket mer kontakt över gränserna och säkert utträttat mycket mer gemensamt. Men efter femton års utredande och diskussioner tvingades Nordiska ministerrådet i maj 1988 konstatera att det inte förelåg förutsättningar för att nå en uppslutning kring ett permanent utbyte av tv-program i Norden via direktsändande satelliter.

Stjärnan som skulle bli symbolen för det nordiska samarbetet hade fallit ner i en kraschlandning.

Vad blev då kvar av det nordiska tv-samarbetet? På vilka plan sker det idag? Hur har det utvecklats, vilka motgångar har det stött på, vilka eventuella ljuspunkter finns – och kan man i dagens digitala värld stärka det nordiska samarbetet med de nya mediernas hjälp?

Jag ska här försöka göra en översikt och en uppdatering och komma med några reflektioner.

Men innan jag släpper Nordsat helt, det var ju en strålande idé, varför blev den då aldrig verklighet? Det mest uttömmande svaret har medieforskaren Nina Wormbs gett i sin doktorsavhandling med titeln: *Konflikter om satelliter i Norden 1974-1989*. För historien om Nordsat är fylld av kontroverser. Alla tycks bråka med alla.

Om Nordsat bråkades ihjäl eller utreddes ihjäl kan göra detsamma. Det beklämmande är att Nordsat, det mest ambitiösa nordiska kulturprojektet någonsin, förhindrades av dem som idag förmodligen hade hyllat det: kulturdebattörer, författare, journalister och medieforskare Norden runt. Tanken på Nordsat var för tidigt väckt. Den kom att symbolisera just den kommersialisering av tv-mediet och det utomnordiska underhållningsutbud, som den kunde ha varit en motvikt mot.

”Skit är skit, om än per satellit”, skallade fältropet i mitten av 1970-talet, när drevet gick som värst. Nina Wormbs visar hur kritiken mot Nordsat blandades ihop med och blev en del av kritiken mot tv-mediet som sådant. Nordsat hamnade mitt i en pågående diskussion om nya typer av medier, om valfrihet, om kulturimperialism, konsumtionsideologi och profitintressen.

De kritiska debattörerna tog död på entusiasmen för Nordsat. De som vurdade för projektet – de fanns också – orkade inte fullfölja.

Men ur Nordsats spillror tillkom, två år efter dess haveri, ett mer avgränsat och livskraftigt projekt, Nordisk Film- & TV Fond. Den har just firat sitt 25-årsjubileum och är tillsammans med Nordvisionen – som jag strax kommer till – den institution som kanske betytt mest för att främja medie- och kultursamarbetet mellan våra nordiska länder. Varje år delar man ut cirka 100 miljoner norska kronor för att stödja film- och tv-produktioner av hög kvalitet i de fem nordiska länderna. Det är därför vi ser och hör så många skådespelare från de andra nordiska länderna i våra tv-serier. Och för att många av dessa populära serier över huvud taget blir till.

Nordvisionen kom till redan 1958 och är samarbetsorganet mellan de nordiska ländernas public service-företag. Mycket handlar om samproduktioner och utväxling av program och inslag men också om samarbeten på andra plan och gemensamt agerande i tv-världen. Samarbetet inom Nordvisionen har blivit mer omfattande för varje år, nästan varje år slås nytt rekord ifråga om antalet utbyten av programepisoder (program, programinslag och arkivklipp). Under fjolåret (2015) var det nästan 5 000, därtill kommer att över 5 000 nyhetsinslag utväxlades mellan de olika nyhetsredaktionerna.

Nordvisionen förvaltar också Nordvisionsfonden. Fonden får främst sina intäkter från kabeldistributionen av de nordiska tv-programmen och ger stöd till nordiska samproduktioner och samarbetsprojekt. Det blir ganska mycket pengar, i fjol delade man ut 140 miljoner svenska kronor; pengarna kommer alltså indirekt från dem som tittar på de nordiska programmen.

Tanken på Nordsat var för tidigt väckt. Den nordiska tv-satelliten kom att symbolisera just den kommersialisering av tv-mediet som vi sedan fick – och som den kunde ha varit en motvikt mot.

Nordvisionen har alltså haft en mycket positiv utveckling, så positiv att den svenska public service-utredningen 2012 – som också hade till uppdrag att utreda om det nordiska tv-samarbetet behövde förstärkas – kom fram till slutsatsen att det inte fanns behov av att ytterligare stärka det nordiska samarbetet. Som motiv angavs att programutbytet ökar inom Nordvisionen och har en framträdande plats i Sveriges Televisions programutbud.

Jag skulle kunna stanna här. Allting är gott och väl alltså.

* * *

Men vad denna utredning märkligt nog bortsåg från var att större delen av den svenska befolkningen inte har någon möjlighet att följa grannlänternas program. Detta samtidigt som mängder av internationella kanaler erbjuds den svenska publiken.

När digital-tv infördes för snart tio år sedan – och det blev tekniskt möjligt att distribuera mångdubbelt fler tv-kanaler än tidigare – fanns förhoppningar om att de nordiska kanalerna skulle bli mycket mer tillgängliga. I alla nordiska länder. Problemet skulle lösa sig av sig självt. Men i praktiken har det blivit precis tvärtom. Det har på de flesta håll blivit svårare och dyrare att ta emot grannlänternas program.

För att backa lite. Under den gamla analoga tiden var det möjligt att i gränstrakterna se det närmaste grannlandets program med vanlig antenn. I Danmark och Norge tillhandahöll dessutom de flesta kabel-tv-bolagen även grannlänternas public service-kanaler. Svensk TV 1 och TV 2 hade således en mycket stor publik i både Oslo och Köpenhamn, i Stockholm och Göteborg var det däremot inte många som kunde se de norska och danska programmen. Gränstittandet i Sverige var i hög grad koncentrerat till Skåne där man såg dansk tv och till Värmland och norra Bohuslän, där man såg norsk. De stora svenska kabel-tv-distributörerna ville inte släppa in dansk och norsk tv, det var mer pengar att tjäna på utländska sport- och underhållningskanaler.

Många nordister försökte förgäves få en ändring till stånd, mest i ord än i handling dock. Den som konkret försökte göra något var den förre svenske utrikesministern Lennart Bodström, som efter sin ambassadörstid i Oslo fick till stånd utredningen *Grannlands-TV i kabelnät*. Han föreslog att den lag som ålade distributörerna att ha med SVT:s kanaler och TV 4 i sina nät (must carry som det heter på engelska) skulle kompletteras med ett åläggande att erbjuda kunderna en public service-kanal från Norge och Danmark (must offer). Bolagen skulle få ta ut en rimlig tilläggsavgift för detta. Men förslaget hamnade aldrig på riksdagens bord. Och så hoppades man alltså att frågan skulle få en automatisk lösning, när tv-näten skulle digitaliseras. Operatörerna fick fortsätta att komponera sina utbud bäst de ville.

Hur har det då blivit efter digitaliseringen ?

Ett tydligt svar kan hämtas i en annons från Canal Digital, en av de ledande distributörerna. Den säger sig ha 120 kanaler i ”Sveriges mest kompletta tv-paket”. Men inte en enda nordisk.

I det digitala marknätet, som ägs av det statliga företaget Teracom och administreras av Boxer, ser det inte mycket bättre ut. Sändningstillstånden för detta ges av Myndigheten för Radio och TV, men i detta nät där samhället alltså har ett formellt inflytande, finns varken danska eller norska kanaler. De som bor i Mälardalen, men bara där, kan se en finsk kanal tack vare en överenskommelse mellan statsministrarna Palme och Sorsa på 1980-talet. Den har man inte velat röra. Boxer har nyligen sålts till en av de stora privata distributörerna, Comhem; om detta ökar chansen för de svenska antenn-tv-tittarna att få se dansk eller norsk tv återstår att se.

Telia, som kommit tillbaka som en stor distributör av bredbands-tv, erbjuder dock nordiska public service-kanaler för 39 kronor styck – om man först betalar 279 kronor för det billigaste baspaketet, dvs. 318 kronor per månad. I Comhems nät kostar det billigaste grundutbudet 179 kr, i ett tilläggsutbud finns bl.a. nordiska och arabiska kanaler för 29 kronor styck, det gör 208 kronor i månaden för en nordisk kanal. Inte fullt så dyrt som hos Telia alltså.

Men varför hamnar då de nordiska kanalerna i tilläggsutbudet, varför kan de inte ingå i de stora grund- eller baspaketen och bli lika tillgängliga som de flesta andra kanaler?

Enligt en av cheferna på Comhem, som jag haft kontakt med inför det här föredraget, är de nordiska kanalerna dels för dyra, dels finns det inte någon större efterfrågan på dem. Jag tillåter mig dock tvivla på bägge förklaringarna. Upphovsrättskostnaden för två nordiska kanaler är sammanlagt 6 kronor och 90 öre per månad; Telia tar alltså 39 kr och Comhem 29 kronor för en kanal. Det borde vara en god vinstmarginal. Att de inte skulle vara efterfrågade kan mycket väl bero på att bolagen inte marknadsför dem utan gömmer dem i tilläggspaketet.

120 kanaler i Canal Digital, ingen nordisk.

Det är alltså distributörerna som bestämmer vad vi har att välja mellan, de är samtidigt på väg att bli de stora makthavarna i mediebranschen. Den amerikanska teleoperatören AT & T:s köp av mediekoncernen Time Warner är ett färskt exempel på detta.

Kundstyrda urval, direkta eller indirekta, är inte så vanliga, men de finns. Till exempel på våra stora hotell. Där finns ett helt annat utbud av tv-kanaler än vad de flesta distributionsbolag dukar upp; hotellen är mån om att kunderna får vad de förväntas vara intresserade av. På det hotell, där många av oss som deltar i det här seminariet bor, finns såväl dansk, norsk som finsk tv. Men måste man ta in på hotell för att på ett enkelt och billigt sätt kunna se de närmaste grannländernas kanaler i den svenska huvudstaden?

Det här är läget i Sverige, men dessvärre har utvecklingen gått i samma banor i Norge och Danmark. De nordiska kanalerna kommer allt längre och längre ned på listan över de kanaler man kan välja. Grannländernas allmän-tv-kanaler ingår bland 15 valfria kanaler i Canal Digital's utbud i Oslo, men först måste man betala för ett grundutbud. Vill man se svensk eller dansk tv får man ge 439 norska kronor i månaden.

Samma system gäller alltså i Danmark, men här är de nordiska kanalerna lite mer synliga i marknadsföringen. Boxer i Danmark hälsar på sin hemsida välkommen till grannlandskanalerna från Sverige, Norge och Tyskland, men principen för betalningen är densamma, först måste man ha ett dyrt grundpaket.

Lättast för att se de nordiska kanalerna har man på Island. Här ryms sex nordiska kanaler i det bredbandsnät som de flesta hushåll i Stor-Reykjavik håller sig med, två svenska, två danska och två norska public service-kanaler. Detta bidrar till att islänningarna är välinformerade om vad som händer i övriga Norden, islänningarna vet mycket mer om oss än vi om dem.

Den mest nordiska tv-kanalen av alla hittar man i Finland, *YLE fem*. Det är YLE:s svenskspråkiga kanal, som särskilt lagt an på nordiska program, tv-serier och gemensamma produktioner. Dessutom textas de flesta program till finska. Kanalen startade sina sändningar digitalt hösten 2001, dessförinnan kunde man bara se YLE:s svenskspråkiga program i de vanliga finska kanalerna.

Men lyckan varar inte beständigt. Nyligen har Yles förvaltningsråd bestämt att *YLE Fem* och *YLE TEEMA* (den svenska kunskapskanalens motsvarighet i Finland) ska slås ihop under våren 2017. Skälet är att YLE vill spara pengar. Enligt planerna ska de svenskspråkiga programmen få stort utrymme och bra sändningstider även i den sammanslagna kanalen, men den helsvenska kanalen försvinner alltså.

Av ekonomiska skäl har SVT också nyligen beslutat att lägga ner kanalen *SVT World*, som kan ses praktiskt taget över hela världen. Kanalen ska dock fortsätta att sända till Finland, riktigt hur det ska ordnas återstår att se. Kanalen startade 1988 med sändningar till just Finland i det analoga marknätet.

Det är dock inte helt nattsvart på den nordiska tv-himlen. Det finns ljuspunkter.

När det gäller programverksamheten – som jag inte talat så mycket om – tas alltjämt nya samnordiska initiativ. Ett förträffligt exempel är *Skavlan*, där tv-publiken i Norge och Sverige på bästa sändningstid får lära känna människor och samtalsämnen som är högaktuella i grannländerna, men inte så bekanta i det egna landet.

Alla de populära deckarserierna som vi sett från olika håll i Norden är andra exempel på vilken roll televisionen kan spela för att stärka och bibehålla banden mellan de olika nordiska länderna, utan att vi kanske märker det. Miljöerna förenar oss, vi får också höra de olika språken.

Ett annat programinitiativ som visar på televisionens potential för att vi bättre ska förstå varandra är de samsända debatter som SVT:s och Danmarks Radios samhällsredaktioner nyligen har ordnat om ämnen som är högaktuella i båda länderna.

* * *

Den fråga man nu ställer sig är om och hur de nya distributionsformerna som mobilerna och de sociala medierna som facebook, twitter, instagram kan användas för att stärka den nordiska gemenskapen.

Dessa nya medieformer ger oss helt andra möjligheter att göra individuella val än vi tidigare haft. Men det förutsätter att det finns ett intressant nordiskt innehåll att välja på. Det finns det, inte minst i det dagliga utbudet hos våra public service-bolag (och även i deras arkiv). Men det är samtidigt viktigt att detta innehåll anpassas för att vidarebefordras till t ex Facebook och Youtube.

Det nordiska programstoffet har en särskild styrka genom att det angår oss på ett helt annat sätt än det mer avlägsna som de stora distributionsbolagen vill packa på oss. Dessutom kan vi hjälpa till att sprida det i de nya medieformer där vi själva bestämmer över vad vi vill distribuera.

Vi nordister förlorade kampen om satelliterna, trots att vi var tidigt ute, vi förlorade kampen om digitaliseringen, trots att kanalerna mångdubblades. De nya plattformarna har gett oss en chans till.

PORBJÖRN BRODDASON

DEMOKRATIN OCH DEN DIGITALA UTVECKLINGEN

Medielaboratoriet Island som exempel

Artikeln bygger på ett föredrag på LF-seminariet "Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitala utvecklingen" den 28-29 oktober 2016.

Porbjörn Broddason är professor em. i sociologi och media vid Islands universitet och LF-medlem. Anställd vid Islands universitet sedan 1970, professor från 1992.

För drygt fyrtio år sedan höll den inflytelserike franske sociologen Pierre Bourdieu ett föredrag under den provocerande rubriken „Folkopinionen finns inte“. Närmare preciserat framhöll Bourdieu att det fanns samhällseliga grupper i maktställning som hade starkt intresse av att skapa en illusion om folkopinionen i manipulativt syfte. Och de tillgriper opinionsmätningar för att få fram den rätta produkten – eller snarare en passande produkt. Med andra ord: folkopinionen kanske finns, men det är inte den påstådda. Bourdieu pekar på tre huvudargument för sin slutsats om „folkopinionens“ icke-existens. För *det första* avvisar han opinionsmätarnas implicita antagande att tillfrågade individer bland allmänheten har bildat sig en åsikt om en aktuell fråga. Tvärtom anser Bourdieu att det är självklart att många människor inte har en formulerad åsikt om ett tillfälligt ämne. För *det andra* anser han att olika människors opinioner kan ha olika vikt och för *det tredje* erinrar han om det orimliga i att anta att det råder enighet om olika frågors betydelse. Dessa varningsord var inte minst riktade mot journalister som, enligt Bourdieu, föredrar enkla sanningar. Om Bourdieus analys var relevant för drygt fyrtio år sedan så kan vi nog anta att den är lika eller till och med ännu mer relevant i den digitala tidsåldern som nu börjar karakteriseras som „postfactual“.

Den tyske medieforskaren Elisabeth Noelle-Neumann var inne på liknande tankar som Bourdieu eftersom båda dessa forskare, trots olika infallsvinklar, betraktade „folkopinionen“ som ett fabricerat fenomen. Noelle-Neumann lanserade sin teori om *tystnadsspiralen*, faktiskt samma år som Bourdieu höll sitt föredrag.

Noelle-Neumann (1974) refererar ett uttalande av den franske artonhundratåltänkaren Alexis de Tocqueville där han påpekar hur människors rädsla för isolering kan driva dem till att ansluta sig till en sak som de ogillar. Här hittar hon en utgångspunkt för sin teori som handlar om en sorts växelverkan mellan individers egna åsikter och deras uppfattning av den allmänna opinionen. Det är

viktigare för individen, säger Noelle-Neumann, att inte bli utstött än att lystra till sitt eget förstånd. Om man tror sig vara i minoritet blir man mindre benägen att uttala sig om saken i fråga. Detta leder till att den förmenta minoritetsåsiktens ställning fortsätter att försvagas. Samtidigt blir de röster som talar för den motsatta åsikten ständigt starkare. Resultatet blir en spiraleffekt: en åsikt som många, kanske ett flertal i början, betraktar som den riktiga kommer i underläge i den offentliga debatten och tynar så småningom bort. Mera tillspetsat kan man framhålla att den egna opinionen, som kunde ha bidragit till en demokratiskt underbyggd folkopinion, istället kvävs innan den når att yttras.

Noelle-Neumann poängterar att denna process mycket väl kan utvecklas på ett undermedvetet sätt. Med tystnadsspiralen i åtanke kan folkopinionen definieras som den opinion som kan framföras offentligt utan risk för sanktioner.

Noelle-Neumann är givetvis mycket medveten om mediernas centrala betydelse – och ansvar – för tystnadsspiralens existens. När hon formulerade sin teori var de „klassiska“ centralstyrda medierna aktuella, dvs. tidningar, radio och television. Läsarna, lyssnarna och tittarna trakterades med medieinnehåll – en blandning av nyheter, information och underhållning som valdes enligt redaktionella och journalistiska principer som bland annat skulle i all möjlig mån garantera innehållets kvalitet. Inte minst gällde detta nyheterna. Denna beskrivning är aktuell lika mycket i dag som i början av sjuttioalet, men det som har ändrats är tillkomsten av internetbaserade medier som förmedlar nyheter, information och förströelse i enorma mängder. Skillnaden mellan dessa nya medier och de gamla klassiska ligger i decentralisering, redaktionell oreda, interaktivitet av tidigare okända mått, brist på kvalitetskontroll samt en enorm mångfald av aktörer. Det finns oerhört mycket att glädjas åt i denna nya medievärld. Och det är ingen överdrift att tala om att den industrialiserade världen har genomgått en kommunikationsrevolution under de senaste två årtiondena. Detta har varit både på gott och ont, först och främst gott. Avigsidorna visar upp sig bland annat och kanske fram för allt i den ojämna kvalitén på den enorma mängd som dängs in på internetet och som ibland är omöjlig att evaluera för vanliga människor. Följande citat ur den israeliska dagstidningen *Haaretz* skulle nog ha funnit genklang hos både Pierre Bourdieu och Elisabeth Noelle-Neumann:

I den trumpiska tidsåldern ... kommer tanken att man inte behöver kolla fakta alltför noggrant om de i passar i nyheten i övrigt eller kan arrangeras på så sätt att den skapar en behaglig berättelse för publiken ganska säkert att bli mer genomgripande. Murarna mellan nyheter och åsikter kommer att ignoreras allt oftare och likaledes kommer plagiarism att öka. Minskande annonsintäkter och snävare nyhetsbudget kommer att bidra till denna utveckling (Rosenberg, 2016).

Pålitliga nyhetskällor (bland andra den engelska dagstidningen *The Guardian*) berättar att under amerikanska valåret 2016 har olika invånare i den medelstora

staden Veles i Makedonien upprättat ett minimum av 140 websidor som alla är exklusivt inriktade på presidentvalet i USA. Sidornas namn och utseende leder den intet ont anande läsaren till att tro att han/hon här har framför sig amerikanska nyhets- och debattsidor medan det i själva verket är makedoniska skojare som driver med amerikanska väljare och sköljer över dem de mest bisarra osanningar och halvsanningar om presidentkandidaten (numera nyvalde presidenten) Trumps förtjänster och hans motsändares Hillary Clintons brister och tillkortakommanden.

Sociologen och medieforskaren Elihu Katz har aktivt följt med utvecklingen i kommunikations- och medievärlden sedan mitten av det förra seklet. Bland hans mest inflytelserika böcker är *Personal Influence* (1955; tillsammans med Paul F. Lazarsfeld) och *Media Events* (1992; tillsammans med Daniel Dayan). Under de senaste åren har Katz vid olika tillfällen insisterat att en av televisionens mest betydande – och hittills förbisedda – effekter var att den neutraliserade det allmänna politiska deltagandet genom att flytta politiken in i hemmet. Numera är denna effekt borta, enligt Katz. Televisionen är inte längre förankrad i hemmet och inte bunden vid vissa sändningstider; även de som ser på samma program gör det på olika tider och mottagningen sker via en mängd olika sorters apparater. Katz konkluderar att televisionen i form av gemensam upplevelse är ett döende fenomen. Detta kan påverka politiken och den demokratiska processen på ett fundamentalt och oväntat sätt.

En annan medieforskare, Natalie Fenton, varnar för att internetet undergräver de traditionella mediernas ekonomi och hotar rentav den offentliga debatten. Eftersom det blir allt svårare för medieföretagen att upprätthålla vinstmarginalerna tillgriper man nedskärningar i personalen. Allt färre journalister tvingas producera allt fler nyheter (Fenton 2010).

Katharine Viner, en alldeles ny chefredaktör för den engelska dagstidningen *The Guardian*, skriver:

Vi är för närvarande fångade i en rad förvirrande strider mellan ... sanning och lögn, fakta och rykten, godhet och ondska ... mellan webbens öppna plattform som dess skapare föreställde sig den och facebookens (och andra sociala mediernas) instängda områden; mellan en upplyst publik och en vilseledd pöbel. Gemensamt för dessa strider är att de gäller sanningens vikande ställning. Detta innebär inte att det inte finns sanningar. Det innebär endast att vi inte kan enas om vad som är sant. Och när det inte finns någon enighet om sanningen eller hur man ska uppnå den så hamnar vi i kaos (Viner, 2016).

Pessimisterna befarar att de nya medierna i längden visar sig bara vara kattguld och att själva journalistyrket är på väg mot sin utrotning som vissa medieforskare varnar för. Med detta hot i beaktning avser jag att kortfattat redogöra för mediesituationen i Island som den har utvecklats de senaste ca. 30 åren.

* * *

Under största delen av nittonhundratalet kunde mediesituationen i Island betecknas som ganska stabil. Islänningarna levde med en mångfald dagstidningar – oftast fem och ibland sex – som alla hade partipolitisk anknytning och år 1930 tillkom den statliga institutionen *Ríkisútvarpið* (*RÚV*) som från början tilldelades monopolrättigheter på radiosändningar (television från 1966) som den behöll fram till år 1986. Monopolställningen till trots hade *RÚV* en ytterst marginell betydelse i den dagliga debatten och var fullständigt passiv i dagsaktuella frågor. Som kulturinstitution var *RÚV* däremot från första dagen en ovärderlig tillgång. Passiviteten övervakades noga av det öppet partipolitiska radiorådet och tack vare det fick den största tidningen, konservativa *Morgunblaðið*, relativt fritt spelrum i och med att de andra tidningarnas spridning var mycket begränsad. *Morgunblaðiðs* redaktörer bestämde vilka frågor som togs upp i det offentliga rummet och de styrde diskussionen. Tidningen var ledande vid bildandet av „folkopinionen“ och „tystnadsspiraler“ uppstod när *Morgunblaðið* valde att tiga. Utan större överdrift kan man säga att den offentliga debatten i landet ägde rum på *Morgunblaðiðs* villkor. Till råga på allt annat var *Morgunblaðið* en lysande affär tack vare alla annonsörer som sökte sig dit. Den första sprickan i den partipolitiska dominansen av isländska medier kom redan 1975 när eftermiddagstidningen *Dagblaðið* lanserades. Denna spricka vidgades i 1981 när eftermiddagstidningen *DV* bildades genom sammanslagning av *Dagblaðið* och den andra eftermiddagstidningen *Visir*. Tillsammans med radio-tv-monopolets avskaffande i mitten av åttitalet markerar detta årtionde början på slutet för den gamla medieordningen i landet.

Under nittiotalet försvann sedan hela den partipolitiska tidningsfloran med undantag av *Morgunblaðið* som vid sekelskiftet stod starkare än någonsin och, genom stora investeringar i nya lokaler och hypermoderna produktionsmedel, förberedde sig för en fortsatt guldålder.

Då, våren 2001, inträffade det otänkbara. En annonsfinansierad, politiskt oberoende gratistidning, *Fréttablaðið*, dök upp i dubbelt så stor upplaga som *Morgunblaðið* med Stockholms-tidningen *Metro* som förebild. Skillnaden var dock den att *Fréttablaðið* inte lämnades i högar på offentliga platser utan distribuerades direkt till merparten av hushållen i landet. I ett enda slag förlorade *Morgunblaðið* sin 98 år gamla ställning som landets mest lästa tidning samtidigt som den för första gången fick en jämbördig konkurrent för den viktigaste inkomstkällan, annonserna. Innehållsmässigt var *Morgunblaðið* dock utan tvivel vinnaren, men det hjälpte inte inför den svåra ekonomiska situation som tidningen, helt oväntat och mycket plötsligt, stod framför.

I fortsättningen gick *Morgunblaðið* igenom två ägarbyten (det senare i 2009) och en drastisk och förödmjukande finansiell rekonstruktion. I 2009 anställdes före detta statsministern Davíð Oddsson som chefredaktör på *Morgunblaðið* vilket inte ledde till en ökad spridning eftersom denna åtgärd betraktades som ett demonstrativt steg mot en snävare högerpolitisk partiskhet¹.

Parallellt med utvecklingen i tidningsvärlden växte RÚV:s journalistiska och professionella oavhängighet samtidigt med att det kommersiella mediebolaget 365 (som numera ger ut *Fréttablaðið* förutom att driva flera radio- och tv-kanaler) var och är en värdig konkurrent. Liksom i andra länder startade de etablerade aktörerna sina egna internetsidor och dessutom tillkom det internetsidor utan anknytning till andra medier. Trots all denna mångfald, kopplad till växande självständighet och ökad professionalism lyckades de isländska medierna inte avslöja och varna för svagheter och bristerna i finansföretagens enorma växt och expansion under åren fram till finanskrisen 2008. De deltog tillsynes med stor entusiasm i bildandet av „folkopinionen“ kring de isländska bankernas äventyrliga „succé“-historia. Många islänningar var utan minsta tvivel misstänksamma mot den osannolika värdeökningen och den hämningslösa internationella expansionen, men deras röster höjdes inte, eller om de höjdes så drunknade de i den mest kolossala tystnadsspiral som isländska medier någonsin varit med om.

I skrivande stund finns det två dagstidningar på papper i Island, *Fréttablaðið* och *Morgunblaðið*. Deras upplagor krymper jämt och stadigt. En vacker dag kommer de att försvinna, först den ena och sedan den andra, precis som i andra delar av industrivärlden. Om det sker efter fem månader, fem år eller kanske femton år vet vi inte riktigt. Möjligen kommer deras websidor att leva kvar. Oavsett det så finns det redan nu pigga uppkomlingar på internet, nyhets- och debattsidor som redigeras av unga och välutbildade idealister. För Islands del kan nämnas Kjarninn.is och Stundin.is. Hur denna verksamhet ska gå ihop ekonomiskt är fortfarande en olöst fråga. Offentligt mediestöd är för närvarande obefintligt i Island (bortsett från det obligatoriska abonnemanget på RÚV). Frivilligt abonnemang på webbtidningar verkar inte fungera och annonsmarknaden håller på att ändras till förmån för internationella giganter som Facebook, Google och Youtube.

De nya internetbaserade medierna bjuder på mångfald, innehållsrikedom och lättillgänglighet som vida övergår allt som vi har känt innan. Alla märker vi hur mycket lättare vi hämtar all möjlig information och hur vi bereds möjligheter att bredda och fördjupa våra kunskaper, bland annat för att göra oss till bättre och starkare deltagare i det demokratiska samhället. Men jag ser inga tecken på att internetet kommer att minska faran för att vi faller offer för fabricerade „folkopinioner“ eller att vi fångas av tystnadsspiraler.

Noter

1. Som ett mått på Davíðs politiska ställning kan nämnas att han var länge borgmästare i Reykjavík och vann en enastående seger i kommunvalen 1990 med hela 60,4% av rösterna. Han hade också stora framgångar i alltingsvalen som partiordförande och statsminister. Att Davíð sedan kom på fjärde plats med 13,7% av rösterna när han ställde upp i presidentvalet 2016 är ett klart tecken på växlande öden i den isländska politiken efter finanskrisen hösten 2008.

Referenser

Bourdieu, Pierre (1979) „Public Opinion Does Not Exist“: i Mattelart, Armand och Seth Siegelau (red.) *Communication and Class Struggle*, band I. New York: International General (s. 124-130).

Fenton, Natalie (2010) *New Media, Old News: Journalism and Democracy in the Digital Age*. London: Sage.

Katz, Elihu, och Lazarsfeld, Paul F. (1955), *Personal Influence*, New York: The Free Press.

Noelle-Neumann, Elisabeth (1974) „The Spiral of Silence. A Theory of Public Opinion“. *The Journal of Communication* 24(2): 43-51.

„Public Television: Beginnings and Endings. Elihu Katz in conversation with Doron Galili“ (2016) *e-Media Studies* 5(1) (<http://journals.dartmouth.edu/cgi-bin/WebObjects/Journals.woa/1/xmlpage/4/article/460>).

Rosenberg, David (2016) „How Trump Is Corrupting and Impoverishing the Media All at Once“ *Haaretz*: (<http://www.haaretz.com/opinion/.premium-1.756044>)

Silverman, Craig och Lawrence Alexander (2016) „How Teens In The Balkans Are Duping Trump Supporters With Fake News“ *BuzzFeedNews* https://www.buzzfeed.com/craigsilverman/how-macedonia-became-a-global-hub-for-pro-trump-misinfo?utm_term=.xoQWw98BZ#.usNPMdlOo

Tynan, Dan (2016) „How Facebook powers money machines for obscure political 'news' sites“ *The Guardian* (<https://www.theguardian.com/technology/2016/aug/24/facebook-clickbait-political-news-sites-us-election-trump>)

Viner, Katharine (2016) „How Technology disrupted the Truth“ *The Guardian*, (<https://www.theguardian.com/media/2016/jul/12/how-technology-disrupted-the-truth>)

NORDEN OCH NORDISKA MEDIA

Samtal med nordiska korrespondenter

Sista programpunkten andra dagen på LF-seminariet "Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitala utvecklingen", var ett samtal mellan två framstående nordiska korrespondenter. Elina Kervinen är korrespondent i Stockholm för *Helsingin Sanomat* och Hasse Svens är korrespondent i Helsingfors för *Sveriges Television* (SVT). Samtalsledare var Bengt Lindroth, journalist och författare samt LF-medlem.

Den inledande frågeställningen gällde vilka frågor som bevakats mest på senare år för att rapporteras till respektive hemmaredaktion.

För *Elina Kervinen* del handlade det mest om samhällsfrågor, politik och ekonomi. Vardagsfrågor och kultur förekommer också. Eftersom hon är stationerad i Stockholm dominerar Sverige framför de övriga nordiska länderna i bevakningen. För *Hasse Svens* del handlar uppdragen från redaktionen i Stockholm om reportage som jämför länderna. Flyktingströmmarna är ett fenomen som båda ägnat mycket tid åt.

Bengt Lindroth undrade hur viktigt Norden är i mediebevakningen. Enligt *Hasse Svens* är intresset större i Finland för den svenska sidan än tvärtom. "Det kan ibland räcka att följa finska medier för att se vad som händer i Sverige", konstaterade han. *Elina Kervinen* tycker att detta stämmer och att intresset är stort för de svenska bolag vars verksamhet i någon mån påverkar den finska marknaden, till exempel Ericsson.

Bengt Lindroth kom därefter in på de samnordiska nyheterna, som han tycker sig se allt mindre av, medan de rent bilaterala förhållandena är mer belysta. Han hänvisade till en nyhetsbarometer från SOM-institutet där det konstateras att de nordiska nyheterna minskat med 30 procent sedan 1990-talet. Känner korrespondenterna av detta?

Hasse Svens kunde bekräfta att nyhetströskeln blivit ofantligt högre, inte minst på grund av världsläget och ökad rapportering från oroshärdar. SVT:s nyhetsredaktion har en policy att inte ha mer än två nyheter från världen i varje sändning, och till världen räknas även Finland. "Inslag som jag gjorde för tjugo år sedan skulle inte platsa i dag", slog den svenske korrespondenten fast.

Elina Kervinen hade råkat ut för att hemmaredaktionen bromsat reportage om flyktingvågen i Sverige med hänvisning till att man även ville belysa flyktingproblematiken på andra håll, till exempel i Grekland. Rapporteringen avkrävs ofta "den finska vinkeln" och hur saker och ting skiljer sig åt mellan respektive land, berättade hon.

Ett intressant avsnitt i samtalet var när korrespondenterna ombads beskriva sin vardag i ljuset av den digitala utvecklingen.

Hasse Svens har varit med så länge att han arbetat med svart-vit film och en-tumsband, där det krävdes en medarbetare enbart för att bära batterierna i en ryggsäck som vägde 25 kilo. I dag kan han ensam göra inslag med en smartphone om så krävs och är sin egen kameraman. Tidigare fick han slåss om redigerare och redigeringsstid och det kunde krävas en gåva i form av en flaska whisky för att få någon att ställa upp för att redigera inslagen.

Elina Kervinen har inte varit med lika länge men ändå sett en stor utveckling sedan hon började göra reportage, till en början enbart i papperstidningen. Numera kommer webben på första plats men hon får även göra videoinslag. Det kan lätt bli några korta webartiklar, en video och en printartikel per dag. Hennes intryck är att hon fått mer att göra.

Bengt Lindroth undrade om man måste vara "multikonstnär" för att passa in i dagens mediavärld. Frågan ställdes mot bakgrund av att en del äldre journalistkollegor har svårt att ta till sig den nya tekniken.

Så är det förvisso, svarade *Hasse Svens* med tillägget att en del korrespondenter har fotograf med sig, särskilt vid arbete i riskfyllda områden. Själv blev han attackerad i Tallinn av två ryssar, men lyckades slita sig loss.

Hur är det med de fördjupande reportagen? Är de för få, undrade *Bengt Lindroth*.

Elina Kervinen menade att det beror på nyhetsläget. Hennes hemmaredaktion har gjort en satsning på nyhetsdesken så att det ska finnas resurser även till fördjupande reportage, vilket hon tycker är bra. Tack vare förstärkningen kan hemmaredaktionen själv göra de kortare mer rutinbetonade inslagen, medan korrespondenten på plats i Stockholm kan göra sådant som helst bör göras på plats: möta människor och beskriva intryck.

Enligt *Hasse Svens* var det också upp till reportern. Om man inte säger ifrån så kan man få jobba sig fördärvad med ständigt nya uppdateringar av artiklarna som ligger ute på webben.

Elina Kervinen inflikade att det fina med webben är att det finns gott om plats och att det inte är så tydliga deadlines. Hon ser många bra sidor med digitaliseringen.

Hur är det med närvaron på sociala medier, undrade *Bengt Lindroth*, bland annat mot bakgrund av Göran Greiders föredrag kvällen innan. Denne beskrev hur han inte bara skriver och medverkar i debatter, utan dessutom lägger ut statusar på Facebook och Twitter.

Hasse Svens tycktes ha en svalare inställning till de sociala medierna, medan *Elina Kervinen* gärna möter sina läsare även där. SVT-korrespondenten undrade varför han måste eftersträva några hundra "likes" eller *gilla* på

Facebook när han kan ha 800 000 tittare i ett inslag. Han nöjer sig med e-post och försöker besvara samtliga inkommande mejl. *Elina Kervinen* menar att närvaron på sociala medier i hennes fall inte är påtvingad av arbetsgivaren. Men hon betraktar det som en tillgång där hon gärna möter människor. Det blir en del av vardagen.

Vilka är era största jobb under året, undrade *Bengt Lindroth* och fick ”flyktingströmmen” i svar från båda. Men även säkerhetspolitik och Putins besök i Finland väckte intresse på hemmaplan, konstaterade *Hasse Svens*. För hans del höll dopningskandalen i Norge på att bli rättssak. Efter ett granskande reportage om norsk dopning kopplades advokater in och Hasse Svens och en kollega blev uppkallade till samtal. I Finland märks en viss skadeglädje över att även Norge drabbats av dopningsavslöjanden. *Elina Kervinen* fick åka till Oslo när skandalen briserade och slogs av hur norrmännen inte riktigt ville tro att dopningsavslöjandena var sanna. Men även om dopningskandalen i Norge väckte stort intresse i Finland har den inte dominerat i hennes bevakning. *Hasse Svens* inflikade här att norrmän inte anser att astmamedicin är dopning. ”Alla som åker fast gråter, det är inget tecken på att man är oskyldig”, slog han fast.

Har journalistiken blivit mer personfixerad, undrade *Bengt Lindroth*. *Elina Kervinen* hade inte den känslan men ser samtidigt att man kan berätta en nyhet genom en person, då blir den mer läst. Annars gillar hon inte trenden med extremt personfixerad journalistik. *Hasse Svens* menade att caset, berättelsen, är det viktiga. Men det är alltid ett plus om man kan hitta en vanlig familj att belysa nyheten med. ”Kött och blod” ska alltid helst krydda inslaget, annars kan det åka i papperskorgen på redaktionen, förklarade han.

Bengt Lindroth undrade också vad som kommit i stället, om det nu är så att det nordiska minskat i omfång i nyhetsbevakningen. ”Min tidning har fokuserat på Europa”, sa *Elina Kervinen* och berättade att *Helsingin Sanomat* haft ett särskilt Europaår i sin bevakning. *Hasse Svens* menade att finska medier bevakar de baltiska länderna och framförallt Estland bättre än svenska medier. Även *SVT* har liksom *Helsingin Sanomat* haft en satsning på Europa under 2016.

Vad kan ni se som uppmuntrande tecken inför framtiden? Det fick bli sista frågan från *Bengt Lindroth*. *Elina Kervinen* tycker sig se ett fint drag, nämligen att de nordiska länderna blivit mer synliga i den finska bevakningen, medan *Hasse Svens* hänvisade till världsläget, vilket får avgöra om det blir mer eller mindre av nordiskt i framtidens svenska medier.

Bo Högländer

BJÖRN VON SYDOW

HÄR STÅR JAG OCH KAN ICKE ANNAT

Tryckfriheten i Sverige och Finland 250 år

Björn von Sydow är fd talman och fd minister. Han är riksdagsledamot (S) och vice ordförande i Konstitutionsutskottet. Sedan 2012 är Björn von Sydow ordförande i Letterstedtska föreningens huvudstyrelse.

Under mina statsvetenskapliga insatser som lärare och forskare har jag egentligen aldrig varit inne på yttrandefrihet och våra svenska speciella yttrandefrihetsgrundlagar. Jag har tagit dem för givna. På 1990-talet var jag som socialdemokrat med i Fri- och rättighetskommittén, som förberedde inkorporeringen av Europakonventionen i svensk rätt, utan att jag minns något särskilt problem kring yttrandefrihetsfrågorna. Detsamma gällde, tror jag, för mina år som nyvald riksdagsledamot i Konstitutionsutskottet 1994–1996.

Som försvarsminister 1997–2002 minns jag vilka svårigheter som Försvarsmakten ställdes inför, dvs. riskerna för att hemliga uppgifter i de interna datasystemen inte stannade där, utan läckte ut. Regeringen hade vid denna tid, ca 1998, också att handlägga konflikter mellan EU:s offentlighetsregler och våra, men jag minns ingen särskild insats av mig på de punkterna. Inte heller minns jag någon särskild handläggning av mig, när jag var riksdagens talman 2002–2006, kring våra yttrandefrihetsfrågor. Kort sagt, varken som statsvetare eller politiker hade jag egentligen sysslat med detta.

Men när jag åter valdes in i Konstitutionsutskottet (KU) hösten 2012, märkte jag att spänningarna i förhållande till EU:s system för handlingsoffentlighet och vårt fanns där.

Hösten 2013 blev jag tillfrågad om jag skulle vilja medverka i en jubileumsbok kring Tryckfrihetsförordningen 250 år med en artikel av ungefär samma slag, som jag hade skrivit till *Maktbalans och kontrollmakt. 1809 års händelser, idéer och författningsverk i ett tvåhundraårigt perspektiv* (2009). Jag kände vissa betänkligheter, eftersom jag ju just aldrig sysslat med dessa delar av politik och statsvetenskap, men sade ändå ja. Sommaren 2014 började jag läsa in mig på litteratur som jag i huvudsak aldrig läst förr. Jag blev mycket orolig, hur jag skulle kunna göra något av mitt löfte om en artikel.

Samtidigt förutskickade den dåvarande regeringen att man skulle tillsätta en ny, mer begränsad, utredning kring de problem, som tidigare utredningar under 2000-talet sysslat med. Mediegrundlagskommittén skulle göra en modernisering av språket i Tryckfrihetsförordningen (TF) och Yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) och söka lösa några av de sakproblem som kantat de föregående stora

utredningarna, bl.a. databaser. Eftersom jag var gruppleddare för den socialdemokratiska representationen i KU, var det naturligt att jag föreslog både mig själv och andra ledamöter från vårt håll till den. Jag kände på mig, att jag nu skulle få en rejäl möjlighet att – äntligen – lära mig något nytt, som jag tidigare förbisett. Och så blev det.

Mediegrundlagskommittén kom igång efter valet 2014 med justitierådet Anders Eka som ordförande, företrädare för alla partier i riksdagen och ett stort sekretariat och många experter. Jag blev förundrad över mycket. Att de uppgifter som fanns i direktiven fordrade så oerhört mycket av förberedelser och genomgångar, timvis, heldagsvis. Att TF var så detaljerad och att YGL var så svårläslig. Att det fanns så få rättsfall, trots det enorma medieutbudet numera. Att våra experter bl.a. därför hade det svårt. Vid ett sammanträde med utredningen den 31 augusti 2015 passade jag på att fråga vår sekreterare Daniel Gustavsson:

...hur många det är i Sverige som behärskar TF och YGL – 25 eller 60 personer? Han räknade seriöst och kom fram till 30 personer! Och detta skall alltså vara grunden för två grundlagar... Ja, många av dem är experter här, fler är det inte. Jag kan nästan säga att Yttrandefriheten är bunden i sina åldriga former och upprätthålles av dessa 30!

Så skrev jag i dagboken.

Och att de två tidigare utredningarna hade arbetat så gediget, men ändå blev det praktiskt taget ingenting, trots att frågeställningarna om en teknikoberoende reglering av alla yttranden, som sprids genom medier verkade stora och meningsfulla.

Jag frågade inom utredningen aningslöst och oinformerat om hur våra grannländer Finland, Danmark och Norge löser sina motsvarande problem?

Sommaren 2015 när jag läste in mig vidare i ämnet öppnades mina ögon genom ökade kunskaper om just det.

Thomas Bull söker och finner

I en undersökning i samband med den utredning som 2006 lämnade sina förslag, hade dåvarande docenten Thomas Bull, numera professor och justitieråd i Högsta Förvaltningsdomstolen, gjort en undersökning av hur sex demokratier hade utformat sina yttrandefrihetsregleringar och jämförde det med Sveriges. Han granskade processer och gränser på några viktiga områden: censur/förhandsgranskning, rasistiska yttranden, pornografi, förtal, skydd av privatliv och personlig integritet, reklam, meddelarfrihet, blasfemi och ansvarskretsen. Resultaten blev en positiv överraskning för mig.

I de stora dragen var yttrandefriheten i sak sig ganska lik i Danmark, Finland, Förenta Staterna, Norge, Storbritannien och Tyskland. Ja, i sak var

skillnaderna i gränserna mellan tillåtna och icke tillåtna yttranden inte alls särskilt stora. Sedan fanns många processuella och t.o.m. konstitutionella skillnader i lagar och domstolars sätt att arbeta. Men slutresultaten blev i mångt och mycket ungefär desamma. Med sina undantag, t.ex. former för förtal- och hatbrott och beträffande politisk reklam i TV. De nordiska länderna har också ett längre gående meddelarskydd än andra. Europadomstolens domslut påverkar alla europeiska länder.

Materiellt var den kanske största skillnaden – där Sverige stack ut – att skyddet för privatlivet är lägre och detsamma gäller företag. Vi har mer offentlighet än de andra, kring uppgifter och bilder av individer. I Sverige kan inte heller företag väcka en rättsprocess för att försvara sitt goda rykte. Sverige avviker också genom våra detaljerade speciella grundlagar. ”Alla länderna har mer eller mindre lyckats samla grundlagsregleringen till en enda paragraf där de huvudsakliga principerna anges...”, skriver Bull. Äldre eller nyare. Men den detaljerade regleringen i våra speciella grundlagar för också med sig en hög grad av förutsägbarhet – positiv eller negativ.

Av de olika länderna var de nordiska närmast varandra, givetvis också i hela sin samhälls- och mediestruktur. Jag läste med stigande upphetsning hur Danmark hade sina problemlösningar med en grundlag extremt svår att ändra och ganska gammal och, som Bull skriver, har ”den konstitutionella skyddsnivån varit svag i Danmark”. Skyddet för yttrandefriheten återfinns i hög grad i vanlig lag och det är inte anmärkningsvärt sämre, än i något av de andra länderna.

Jag läste om Norge, än mera förvånad över, hur man kan ha det på andra sidan riksrösen, där Klarälven blir Trysilelva. Där har man en alldeles moderniserad paragraf 100 i Grundloven av 1814, med en helt teknikneutral reglering av yttrandefrihetens villkor i Norge. Bull konstaterar att den framstår som mycket yttrandefrihetsvänlig. Vid sidan av det måste man konstatera att många av resonemangen i förarbetena till den nya grundlagsbestämmelsen präglas av en ovilja att binda lagstiftaren inför framtiden, menar Bull.

Men den allra största överraskningen för mig blev Finlands likaså moderniserade lagstiftning kring yttrandefriheten. Det sker i Finlands grundlag från år 2000. I § 12 skapas principiellt skydd för yttrandefrihet och offentlighet. Privatlivet inklusive meddelandehemligheten skyddas i § 10. En modern rättighetsreglering skedde också på 1990-talet. Finland har också en tydligt uttalad reglering av lagprövning; domstolarna har till uppgift att övervaka att lagstiftningen är förenlig med grundlag.

Under grundlagen ligger bl.a. en lag från 2003 om yttrandefrihet i masskommunikation. Den är en helhetsreglering av massmedia, oavsett vilken teknik som används. Nätmeddelanden och nätpublikationer ställs parallellt

med tryckta skrifter och radioprogram. Det räcker med att ett meddelande gjorts tillgängligt för en bredare allmänhet för att det skall anses vara spritt. Det gäller också spridande av kränkande uppgifter om privatlivet. Här har dock Europadomstolen i flera fall – före 2006 då Bull skrev – funnit, att de finländska domstolarnas avvägning mellan den enskildes intresse att skydda sitt privatliv och ära, är för snål ur yttrandefrihetssynpunkt. Meddelarfrihetens källskydd och anonymitetsskydd regleras också i lagen om yttrandefrihet i masskommunikation. Inte minst viktigt är att åtalsrätten i Finland är lika centraliserad som den är hos Justitiekanslern (JK) i Sverige. Bulls genomgång av de intressanta rättsområdena pekar inte på några brister i förhållande till svenska TF och YGL.

Bull konkluderar med att det som kanske visar sig vara av störst intresse är att man i Finland infört en teknikneutral yttrandefrihetsreglering i vanlig lag, med stöd av en allmän bestämmelse om yttrandefrihetsskydd i grundlag, samtidigt som man riktat in denna mot kommunikationsformer som har särskild genomslagskraft. ”På så sätt har man delvis lyckats med att ’båda ha kakan och äta den’”.

Jag tyckte att alla de tre andra nordiska ländernas lösningar kändes lika möjliga som den svenska. Jag förstod att med Bulls analys av den finländska situationen, kunde man kanske komma fram, utan att försöka lägga samman eller reducera de otroligt detaljerade svenska specialgrundlagarna. Kunde man visa på Finland som ett effektivt och smidigare system än våra speciella grundlagar, ja t.o.m. som ett efterföljansvärt exempel? Där yttranden på nätet är likställda med de i tidningar och radio-tv. Det vore väl fantastiskt om vi på sikt skulle få en principiellt liknande lagstiftning och praktik på detta område. Inte samma TF som för 250 år sedan men en, där Finlands lösning kan bli en förebild för morgondagens Sverige.

Jag beslöt mig för att be om ett samtal med Thomas Bull. Han var f.ö. en av experterna i Mediegrundlagskommittén, där jag alltså var med, ny i TF-branschen, men förvånad.

Den 17 augusti sågs vi i riksdagshusets trivsamma café och i dagboken skriver jag:

Sedan en knapp timme med Thomas Bull – kärnan i samtalet var min fråga om vi efter hans analys av bl.a. den finländska lösningen sedan 2000/2003 med tydliga formuleringar kring yttrandefriheten i GL och massmediekommunikationslagen, skulle kunna utreda och införa en liknande konstruktion i Sverige? Han sade ja. Givetvis efter utredningar kring bl.a. ett antal kritiska punkter i de tidigare misslyckade reformförsöken. Inte minst meddelarskyddet och garantier mot för snabba nya brott mot yttrandefriheten. Det som talar för det är den diskrepans som finns mellan vad folk tror och hur få som kan TF och YGL, samt behovet av en tydligare ansvarighet kring det som idag ligger utanför

det grundlagsskyddade området på nätet. Han var positiv till saken. Jag tog också upp frågan om regleringar av det som kom upp under det lettiska ordf.skapet [i EU våren 2015] – propagandasändningar från Ryssland – ska de kunna beivras? I sak givetvis inte säkert, men hur är rättsläget osv... –

Ett mycket bra samtal. Jag sade att jag och vi [dvs. S] givetvis ska söka lösa det som står i direktiven men jag funderar på särskilt yttrande plus min uppsats i 1766 boken på det temat.

I Medigrundlagskommittén och utanför den

Under 2015 och 2016 pågick arbetet i Medigrundlagskommittén. Johan Hirschfeldt och Stina Malmberg m.fl. arbetade med att modernisera språk och uppställning av TF och YGL. Det kan betyda en väsentligt ökad begriplighet. Kanske kan det leda till att fler än trettio börjar läsa och förstå dessa grundlagar. Jag tänker mig grundskolans högstadium, gymnasieskolorna och universitet- och högskolor. Tänk om yttrandefriheten och dess avvägning mot andra intressen kunde göras begriplig och förståelig; din och min frihet respektive integritet, inte minst på nätet.

Vidare tog vi upp olika delpunkter i direktiven. Jag ansträngde mig för att, när det passade in, föreslå att vi inte skriver in mera detaljer i grundlagarna, utan lägger dem i underliggande lagar. Jag har ställt frågor och bett om referenser till hur de nordiska grannarna löser motsvarade problem. Syftet är att vi ska börja ge oss själva en inställning som, med långa tidsperspektiv, kan skapa en situation som börjar påminna om Finlands och Norges.

Vi i den socialdemokratiska gruppen i Konstitutionsutskottet och Justitieukskottet hoppades få se ett förslag till lagstiftning mot privatlivskränkning. Och om det skulle behövas som ett möjligt brott mot TF och YGL, kanske i enlighet med JK Göran Lambertz förslag 2012. Det skulle under alla omständigheter behövas en sådan brottsrubricering i brottsbalken. ”Hot och hat” på nätet, som kommer ut till vad som kan betraktas som allmänheten, måste kunna leda till åtal. Inte minst behövs det en ny rättsutveckling till fördel för dem som domstolar finner kränkta. 2016 har debatten riktat sig mot främst Facebooks etik.

Det visade sig att en utredning som arbetat parallellt med vår utredning hade tagit tag i dessa problem. Den har letts av Gudrun Antemar med en bred förankring i partier och andra aktörer i mediasystemet. Myndigheterna i vårt land har nämligen ofta tvekat inför möjligheterna att beivra dessa handlingar.

Jag måste säga att den känns mycket mera betydelsefull än den medigrundlagskommitté som jag satt i.

Det goda och det onda

Situationen på nätet är nämligen som de flesta vet det dominerande. Vi i Sverige mellan 9 och 79 år är en genomsnittlig dag inne på nätet 122 minuter (två timmar alltså), ser på tv 90 minuter (en och en halv timme) och hör på radio 75 minuter (drygt en timme). I dessa tre medier ligger det mesta av hur vi i Sverige använder oss av medierna – och yttrandefriheten.

Tidningar får 20 minuter, böcker nästan detsamma, musik lite mer och film knappt tio minuter.

Allt kan sägas om vad internet står för. Det mesta gott och fantastiskt. Yttrandefriheten är en fråga för var och en, nu när vi alla är författare och har en liten tryckpress i handen, dvs. mobilen.

Men samtidigt har det ökat möjligheterna för integritetskränkningar och hot över nätet. Journalister och medieföretag är själva utsatta. Forskningen visar att det i hög grad handlar om män som kränker kvinnor. Ofta handlar det om bilder av sexuell karaktär. Men det handlar också om män som hotar män med kriminella handlingar.

Nu ska jag inte gå in i de förändringar som Antemar m.fl. föreslår i dess detaljer. Man tar fasta på domstolarnas hittillsvarande praxis, men skärper lagstiftningen så att den passar in tydligt på hot och hat på nätet. Jag hoppas deras förslag förverkligas. Men jag vill lyfta fram några viktiga förhållanden av principiell karaktär.

I flera av de nya eller omformulerade brottsrubriceringarna som ska gälla utanför de av TF och YGL skyddade medierna tryckta skrifter och radio/tv, ska domstolarna ändå göra avvägningar mellan brotten och yttrandefriheten. Så ock när det gäller det nya brottet olaga integritetstvång, liksom de reviderade tidigare brotten förtal och grovt förtal. Men man ska alltså ändå inte använda sig av de instrument som finns kvar sedan TF skapades och återskapades 1765–1820, och i sina nutida versioner av 1949 respektive 1992. Just för att göra sådana avvägningar, dvs. JK som enda åklagare, ensamutgivaransvaret och jurysystemet.

Man föreslår också att denna yttranderelaterade lagstiftning i Brottsbalken (BrB) ska vara teknikoberoende, dvs. gälla nätet men också för papperskopior eller muntligen.

Man lägger fram förslag om att ändå också justera TF kring förtal, förelämpningar och olaga hot. De kommer också gälla för YGL. Intressant nog gör Antemar m.fl. detta för att de moderniseringar och skärpningar man föreslår i brottsbalken, vid sidan av det grundlagsskyddade området, också ska få genomslag inom det grundlagsskyddade området.

En liknande avvägning ska göras för den som ansvarar för elektroniska anslagstavlor (webbar). Straffansvaret ska skärpas något, men ändå inte leda

till för stark självcensur. På de flesta punkter kommer nu yttrandefriheten att definieras av skeenden på nätet och detta vid sidan av TF och YGL. Antemar m.fl. föreslår också att möjligheter till brottskadeersättning ska införas vid grovt förtal.

Det som sker genom Antemars m.fl. förslag kan betyda, att vi får en allmänpreventiv effekt med färre brott, efter fler omfattande åklagarprövningar och domstolsavgöranden av yttranden, framför allt på nätet. Många människor måste kunna känna sig tryggare, än vad man gör idag, vad gäller påstående och uppgifter om dem på nätet. Jag hoppas det utbildar sig en rättspraxis som baserar sig både på RF 2 kap. 1–2 och 22 §§ (om yttrandefriheten och informationsfriheten) samt denna nya svenska lagstiftning och praxis i Europadomstolens domar, som går mera i riktning mot privatlivets skydd än offentlighet.

Idealen eller tekniken?

Man kan inte vara blind för att vi härigenom också bör kunna få en betydelsefull förskjutning i hela det juridiska systemet som reglerar yttrandefriheten i Sverige. Låt vara att de nya brottsrubriceringarna i mycket är relaterade till personlig integritet kring sexualitet, kriminalitet och närallgande sådana aspekter. Vi får en omfattande rättstillämpning utanför det direkta tryckta ordet och radio/tv; utanför grundlagsregleringen, i nästan alla sina detaljer, TF och YGL.

Jag ser framför mig att vi under en ganska lång tid framåt kan ha en sådan situation med olika rättsliga processformer beroende på teknikformen för ett yttrande. Därtill kommer förändringar i våra samhälleliga normer och etik.

Mediekonsumtionen ökar och ser man det i ett globalt perspektiv är läget svindlande. Men om man granskar hur vi i bl.a. Sverige konsumerar medier, drar utvecklingen relativt sett ifrån det tryckta ordet. Teknikintegrationen i medierna ökar. Forskare och debattörer har börjat ifrågasätta att TF och YGL är teknikbaserade. Man ser ju att andra, ”djupa” demokratier har sina regleringar av yttrandefriheten, utan att ha baserat den på tekniken. Så t.ex. Finland, Norge och Danmark.

För egen del tycker jag att vi, som styrmärke för vägen framåt, kan ha Finlands nutida regleringar, dvs. principiella regleringar i grundlagen, som också innebär att gemensamma europeiska rättsprinciper via Europarådets respektive EU:s domstolar ska tillämpas. Därunder lagar som är lättare att successivt ändra och förnya, i takt med teknikutvecklingen och samhällsnormerna.

För svensk del menar jag att vi i lagstiftning och processordning bör kunna ha Finland som fortsatt föredöme. Jag hoppas att de moderniseringar av språket och redigeringen av TF och YGL kan leda till att de, i sina centrala avseenden blir lästa, förstådda och diskuterade, som en slagkraftig grundlag kan bli. Som Finlands grundlag är Ja, som vårt första kapitel i RF är.

En omedelbar utveckling bör börja med när Antemars m.fl. lagförslag sätts i verket. Svenska folket, regeringen och riksdagen skulle verkligen behöva fler domar kring brott på nätet, för att kunna bedöma hur avvägningarna, mellan yttrandefrihet och begränsningar, ska anpassas till den tekniska och idémässiga utvecklingen hos ett fritt folk.

Finlands grundlag och våra

Sedan kan frågorna komma till det grundlagsskyddade området. Hur blir rättspraxis och opinionsbildning kring vad som sker på nätet? Jag tror att det egentligen vore bättre än nu, om vi får uppleva fler åtal, juryutslag och domar efter åtal av JK. JK-ämbetet skulle på det sättet också lättare kunna motivera, varför man inte för olika anmälningar till domstol. Ja, t.o.m. s.k. enskilda åtal i stället för förlikningar vore önskvärt. Medierna själva skulle också behöva fler rättsfall för att stå säkert för sina publiceringsbeslut.

En annan utveckling hos oss skulle kunna vara att, under trycket av den digitala dominansen i medievärlden, successivt föra ned bestämmelser från TF och YGL till vanlig lag. Kanske med samma beskaffenhet som Riksdagsordningen (RO), som ju beslutas och ändras på olika sätt. En möjlighet är med enkel majoritet vid två tillfällen med val till riksdagen däremellan, dvs. som ändringar i grundlag. En annan, som används oftast, är med endast ett beslut om minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens ledamöter röstar för beslutet. Tilläggsbestämmelser i Riksdagsordningen meddelas i samma ordning som lag i allmänhet, dvs. med enkel majoritet i kammaren. Lagrådets yttrande skulle kunna göras utan någon undantagsmöjlighet för sådant som berör TF och YGL.

Det skulle ändå finnas utrymme för en successivt förkortad, principiellt samlad TF och YGL, för att garantera dess kärnor och historia vid sidan av RF. Dit räknar jag censurförbudet för offentliga myndigheter. Likaså att det allmännas handlingar ska vara offentliga. Att det ska finnas meddelarfrihet och meddelarskydd. Och att brotten mot yttrandefriheten ska vara angivna i grundlag.

Dessa kärnor ska vi kunna räkna med i 250 år till, ja mer än så. Men idag är det Finland, som leder den lagstiftningsmässiga formen. 1700-talets Sverige och med det dagens Finland – vi har minsann satt våra spår i opinion, filosofi och parlamentariskt arbete, för yttrandefriheten för ett fritt folk.

Måtte det fortsätta så.

EVA POHL

NATURUNDERET OG SAMVÆRET BODIL KAALUND PÅ SOPHIENHOLM

En stor udstilling af værker af den danske maler og bibelillustrator Bodil Kaalund blev i foråret 2016 vist på Sophienholm nord for København. Inspirationen fra mange ophold i Norge og på Grønland har været afgørende for hendes kunst og kunstneriske formidling.

Cand. mag., ph. d. Eva Pohl skriver om Bodil Kaalunds livslange nordiske engagement og nordiske motivverden.

Den franske forfatter Marguerite Duras har skrevet om udgangspunktet for kreativitet. Hvad er det, der sætter en forfatter i gang? Marguerite Duras mener, at udgangspunktet er stilhed. Som hun udtrykker det: "For at kunne begynde spørger man sig selv, hvad det er for en stilhed, der er omkring en". Jeg kommer til at tænke på den franske forfatters ord, når jeg står over for maleren og kunstformidleren Bodil Kaalunds værker, og når jeg har talt med hende i hendes atelier om det, hun kalder "fordybelsens rum".

Bodil Kaalund, der nok mest er kendt som illustratør af den autoriserede danske oversættelse af Bibelen i 1992 og som kvinden bag en række omfattende kirkeudsmykninger rundt omkring i Danmark, har et særligt forhold til det nordiske og kalder sig selv en af de "nordiske rejsende". Det har oftest været i Norden, at spændstigheden er opstået i hendes sind og under penslen. Hun har suget indtryk til sig på flere længere ophold i Nordnorge, hvor hun sammen med sin daværende mand, maleren og grafikerens Nikolaj Nielsen, på flere rejser i slutningen af 1950'erne levede i samklang med naturen. Det var en søgen efter det oprindelige, der fik kunstnerparret til at rejse til de yderste nøgne øer. Og samtidig gav det mulighed for at koncentrere sig om maleriet. Her fandt hun dét, hun kalder "roens rum" – en meditativ naturfølelse.

Bodil Kaalunds indgående viden om og forhold til Grønland er ligeledes præget af naturbetagelse, men nok især af mødet med grønlænderne og deres kunst og kultur. Malerisk har de tidlige rejser i slutningen af 1950'erne til Norge været skelsættende. Særlig Lofoten har trukket i Bodil Kaalund. Der er akvareller med motiver som "Fuglefjeldet, Røst, Lofoten" og "Bødøsjøen, Nordnorge". Naturens lys og ro har givet et fundament for hendes skaben. Der har både været direkte motivisk inspiration og et meditativt element.

Da jeg under arbejdet med udstillingen "Bodil Kaalund 85 år" på Sophienholm og bogen *Det ophøjede i det nære* (2016) samt med interviewet til portrætfilmen om Bodil Kaalund (2016) spurgte hende, hvad der har betydet mest for hendes

Bodil Kaalund: "Fugleffjeldet, Røst, Lofoten, Norge", akvarel, 1959.
Tilhører Schæffergården. Foto: Lars Gundersen.

kunstneriske udvikling, lød svaret prompte, at det har været de længerevarende ophold i Nordnorge. Set i dag er Bodil Kaalunds malerier og akvareller fra tiden i Nordnorge noget af det mest stemningsfulde og på samme tid natur-iagttagende og visionære i hendes produktion. Her formidler hun en naturfascination og indkredser noget eviggyldigt og nærmest svimlende. Det var her, at hun fandt et landskab, som havde en urkraft i sig og et farveunivers, der stadig beskæftiger hendes tanker. Som hun har beskrevet det i *Krop og ånd*: "Jeg husker ungdommens oplevelse fra malerturene til Nordnorge. Engang boede vi i den eneste hytte på en ø, midt i en rindende elv. På begge sider af øen suste vandet af sted, og ved øens ene spids kunne vi se – og høre – en fos, uophørligt spille en frydefuld lovsang, og fjeldene jublede".

Bodil Kaalund akvareller og malerier fra de lange ophold her kredser om lyrisk naturfølelse og det udsigelige. Det er besjælede landskaber, vi står overfor. Både personligt og kunstnerisk har disse indtryk været af største betydning. I bogen *Øje og hånd* kommer hun ind på den uforglemmelige tid i slutningen af 1950'erne i Norge: "Mødet med den arktiske natur og det intense

Bodil Kaalund: "Nordland, Norge", akvarel, 1959. Tilhører Schæffergården. Foto: Lars Gundersen.

lys fik "min egen verden" til at dukke langsomt frem. Ikke i form af fjeldpanoramaer, men som detaljer der bekræfter helheden. Klippeskærets rande fra tidevandet fortalte om havets åndedræt og månens indflydelse. Fjeldet blev et væsen, der af og til røbede sig ved at antyde menneskeansigter i klippesiden, og de hvide ørne, der kredsede langsomt over mig og tegnede usynlige arabesker mellem skyerne blev en slags budbringere fra det guddommelige".

Norden i blodet

Bodil Kaalund er et troende menneske, og såvel natur som skønheden i en opstilling bliver set i et større taknemmelighedens perspektiv. Da hun fortalte mig om oplevelsen af naturunderet, rykkede hun helt ud på kanten af stolen af iver for at berette om naturoplevelsernes betydning for hendes kunstneriske udvikling og for at slå fast, at hun stadig, trods den svigtende fysik, har en drøm om gensyn med Lofoten. For tiden rejser den 85-årige kunstner mest i billederne.

Hun rammer ofte noget alment i sine værker, når de beskæftiger sig med natur, godt brugte genstande og menneskeligt samvær. Det afspejler sig i publikumstilstrømningen på udstillingerne, som den netop afholdte på Sophienholm og på tidligere mindre udstillinger. Flere danske kunstinteresserede vil kunne huske udstillingen ”Gennem årene” i daværende Galerie Dahl i København i 2004, hvor netop akvarellerne fra Norge tiltrak sig opmærksomhed. Da jeg dengang besøgte udstillingen var min umiddelbare reaktion, at det at rejse er at turde se nye sider af sig selv. Og det slog mig, at selv om Bodil Kaalund har rejst i Israel, USA, Frankrig og Italien, er det de norske fjorde, der har bragt hende længst, hvad angår malerisk inspiration. Hun har Norden i blodet. I kraftfulde vendinger har hun selv konkluderet i artiklen ”Erindringsbilleder”: ”Det var urhavet, solen, månen og det store lys”. Hendes begejstring smitter og får beskueren til at erindre egne oplevelser.

På udstillingen på Sophienholm blev der vist en bred vifte af værker fra 1950’erne og frem til i dag med landskabsmotiver, religiøse motiver, selvportrætter, gruppebilleder, opstillinger og portrætter. De originale bibelillustrationer blev vist i sammenhæng med den smukke bispekåbe ”Blodet, vandet og ånden” fra 1984 fra Vor Frue kirke i København og messehageler, designet af Bodil Kaalund. De overordnede temaer på udstillingen var ”Nordisk lys og landskab”, ”Blikket i spejlet – selvportrætter”, ”Det ophøjede i det nære”, ”Tæt forhold til Grønland”, ”Tiden og forgængeligheden” og ”De menneskelige relationer”. I et af de monumentale og symbolmættede malerier, ”Evheden” smeltede norske og grønlandske landskaber sammen og vidnede i særlig grad om, at hendes kunst er sammensat af iagttagelse og vision – natureufori og livstolkning.

Man kan nikke genkendende til den form for naturoplevelse, der synes at bringe én til en erkendelse, hvor man fornemmer en sammenhæng, der rækker ud over mennesket selv, men som findes i den verden, som omgiver os. Naturen byder på mulighed for refleksion og en fornemmelse af forbundethed med altet. De stærke naturoplevelser har for Bodil Kaalund ført religiøse motiver med sig men også landskabsbilleder, der rummer en atmosfære og vidner om en stor begejstring, der ikke først og fremmest er knyttet til det religiøse.

I forbindelse med spørgsmålet om natur og identitet, erindrer man sig forfatteren Martin A. Hansens beskrivelse af sammenhængen mellem naturoplevelse og selvforståelse i romanen *Løgneren* (1950). Som det hedder her: ”Blomstens, græsstråets flygtige levned, kender du det? Har du set en stor vild fugl i øjet (...). Da vil du vide, at hun er en flygtning som kommer fra dit eget hjerte”. Martin A. Hansen var særligt begejstret for norsk natur og har skrevet en kærlighedserklæring til Norge i form af en skildring i fantasi og virkelighed fra en tur gennem Gudbrandsdalen, som fik titlen *Kringen* (1953). Både Bodil Kaalund og Martin A. Hansen er optaget af det underfulde – og af det nære livs skønhed. Det handler ikke om tom æstetik, men om det, Bodil Kaalund har kaldt: ”det ubærligt skønne”.

Indre og ydre landskaber

Ofte ser vi i Bodil Kaalunds billeder, at de indre og ydre landskaber glider sammen. Som overfor en akvarel som ”Yderste skær”, hvor man tænker, at her spejler sig et mentalt landskab. En selvbesindende proces er sat i gang midt i naturen og trukket med ind i atelieret.

Jeg kan ikke lade være med at se Bodil Kaalund som en kunstnerisk og åndelig bjergbestiger. Hun minder mig om J.F. Willumsens ikoniske maleri ”En bjergbestigerske” (1912) på Statens Museum for Kunst. Trods den knap så stærke fysik i dag, er der stadig power på kreativiteten og den karakteristiske vilje til at gennemføre projekter. Hun er bevidst om, hvilke stejle skråninger, hun har tilbagelagt, og der er stadig højderygge, hun gerne vil stifte nærmere bekendtskab med. Hun har været en ildsjæl på en lang række områder. Måske særlig i forholdet til Grønland, hvor det har drejet sig om konkrete projekter som at arbejde for oprettelsen af et kunstmuseum i Grønland og for formidling af grønlandsk kunst, som det monumentale bogværk *Grønlands Kunst* er et fornemt udtryk for. Bodil Kaalund modtog N. L. Høyen Medaljen af Det Kongelige Danske Kunstakademi i 2002.

Gennem sine talrige rejser til Grønland har hun fået et stort udsyn. I bogen ”Øje og hånd” har hun beskrevet sin nordiske identitet: ”Min nordiske identitet bliver (...) bekræftet i Norden, men udvidet og bestyrket i Grønland”. Det var oprindelig mødet med den grønlandske tegner og forfatter Jens Rosing (1925–2008), som Bodil Kaalund havde mødt på Kunstakademiet, der startede hendes interesse for Grønland.

Sammen med den grønlandske kunstner og forfatter Hans Lyngé var hun initiativtager til oprettelsen af Grønlands Kunsthøjskole i 1972. Fire år før havde hun, på foranledning af daværende kulturminister Bodil Koch, arrangeret udstillingen ”Fra Eckersberg til Jorn” i Grønland og herefter været arrangør af udstillingen ”Fra Aron til i dag” (1969) med grønlandsk kunst på Louisiana. Som langvarigt medlem af Dansk-Grønlandsk Kulturfond har hun ligeledes præsteret et stort stykke arbejde.

Et håndgribeligt udtryk for Bodil Kaalunds interesse for Grønland er hendes nyskabende bispekåbe til Grønland fra 1980. Der indgår tydelige naturelementer i kåben, og ifølge Vibeke Lindhardt, der har skrevet et monumentalt værk om bispekåber, markerer den et brud med århundreders tradition. Der er anvendt uld af moskusokser, og et af motiverne, som er nogle fine lodrette linjer, der breder sig over kåbens skuldre, angiver polarnattens aurora borealis, nordlyset. Det er den første bispekåbe, der i sit motiv- og materialevalg har lokal forankring. Hvad der især markerer et brud med traditionen er de figurative symboler for de fire evangelister.

Symbolet for evangelisten Matthæus er det bevingede menneske, og for Johannes er det ørnen, her den grønlandske havørn. For Marcus er det løven

Den grønlandske biskop Sofie Petersen i bispekåbe designet af Bodil Kaalund, Narsaq, sommeren 2000. Foto: Narsaq-Foto.

og for Lukas oxen. Den nære forankring ses i det bevingede menneske, som er en grønlander med vinger og glorie og iført hvid anorak. Som en fin detalje er foret syet af turkis satin med reference til Grønlands isbjerge.

Ved indvielsen af kåben, som Bodil Kaalund opfatter som et "bevægeligt billede", sagde hun: "Man kan følge en tradition, forsøge at forny den eller helt at bryde den". Hun skaber et markant brud med den rent ornamentalt udsmykkede stil, som havde været dominerende i Danmark siden 1600-tallet, og giver kåben et nutidigt udtryk.

Der er ligeledes noget moderne og rått over flere af Bodil Kaalunds malerier med grønlandske motiver. Med på udstillingen var oliemaleriet "Tørret sælbrystkasse" (1970) fra kunstnerens egen samling, hvor der er næsten lige så meget vægt på kniven som på sælbrystkassen. Bodil Kaalunds fascination af menneskeligt samvær, samtale, empati og omsorg afspejler sig i en række malerier – ikke mindst i tidlige dobbeltportrætter af kunstnerens mor og nabokonen og i malerier som "Mormors grydeskeer" (1985), tilhører Statens Museum for Kunst og "Nålestykke" (1975) fra kunstnerens egen samling. Løssluppet og beruset samvær er der i maleriet "Kulturmøde i Grønland – fra værtshuset Kristinemut" (1974), maleriet tilhører Kunstmuseet i Tønder. I den mere seriøse ende af Kaalunds motiver er oliemaleriet "Dronning Margrethe overrække hjemmestyreloven" (1989). Billedet var bestilt af Folketinget til Grønlands Landsting i forbindelse med 10-års jubilæet for hjemmestyreloven, der blev etableret i 1978.

Bodil Kaalund: "Tørret sælbrystakke", olie, 1970. Kunstnerens egen samling.
Foto: Lars Gundersen.

Bodil Kaalund sætter stor pris på samværet med sine grønlandske venner, der blandt andet tæller maleren, grafikeren og billedhuggeren Aka Høegh, kendt for den store udsmykning "Sten og menneske", som hun var initiativtager til, udhugget i klipperne over Julianehåb (1993). Aka Høeghs eget bidrag til værket er ansigtsrelieffer. Hun var i en tidlig periode elev af Bodil Kaalund. De to kunstnerkolleger har siden holdt sammen som veninder og rejsekammerater. De har den stærke naturfølelse tilfælles.

Den rumlige oplevelse

Naturens ro og lys er stadig attraktiv for Bodil Kaalund og kan fornemmes i flere af hendes værker. Hun har i dag ikke mulighed for at komme ud på ture til havet så ofte, som hun så gerne vil. Men hun har fornemmelsen af havet, udsynet, rytmen og duften bevaret i erindringerne. Bodil Kaalund har ligeledes begejstringen for de mange rum, vi befinder os i gennem livet. Hun er optaget af forskellige rum, som er med til at forme os – fysiske rum og kunstens rum. Som hun har formuleret det i "Prædikestolen": "Livet igennem er vi omgivet af mange rum – inden fødslen i moders liv – og straks i tøjets svøb i vuggen, i liften og i barnevognen og det fortsætter i vores huse og biler – i de private rum og de offentlige – altid har vi en defineret størrelse omkring os – Men så er der jo de uendelige: himmelrummet er grænseløst, tankens rum, musikkens, kunstens. Drøm og virkelighed er eet i dette fordybelsens rum".

Dronning Margrethe overrækker Hjemmestyreloven, olie på plade, 1989.

Man fornemmer hendes åbne sind og brede vingefang – menneskeligt og kunstnerisk. Hun favner det sanselige i maleriet og har blik for ånden i det nære. I såvel landskabsbillederne som opstillingerne, de religiøse motiver og rejsemotiverne er der ofte et flow. En oceanisk følelse. En fornemmelse af sammenhæng og stilhed. Det var derfor fint, at udstillingen blev vist på Sophienholm, hvor ikke blot rummene er smukke og lyse men også omgivelserne byder på landskabelig stilhed.

Litteratur

- Duras, Marguerite: "At skrive". Forlaget Sass. 1993.
 Hansen, Martin A.: "Løgneren", Gyldendal, 1950.
 Jørgensen, Dorthe: "Når blikket letter – om erfaring af merbetydning", in Anne Ehlers og Elle-Mie Ejdrup Hansen (red.): "Langenæskirken – Himlen ind – lyset ned – blikket ud". Forlaget Wunderbuch. 2015.
 Jørgensen, Dorthe: "Skønhed og guddommelighed", in "Skønhed – En engel gik forbi", Aarhus Universitetsforlag. 2006.
 Kaalund, Bodil: "Grønlands kunst – skulptur, brugskunst, maleri". Gyldendal. 2011.
 Kaalund, Bodil: "Krop og ånd". Museet for Religiøs Kunst. 2005.
 Kaalund, Bodil: "Prædikestolen", *Kirkebladet for Lemvig, Nørlem og Heldum*. 1977.
 Kaalund, Bodil: "Øje og hånd". Forum. 1981.
 Lindhardt, Vibeke: "Se min kåbe – de danske bispekåber som pragt, dragt og magt". Bibelselskabets Forlag.
 Pohl, Eva: "Blikket i spejlet – Selvets spejling i kunstnerromaner og selvportrætter fra 1880-1914". Syddansk Universitetsforlag. 2002.
 Pohl, Eva: "Det ophøjede i det nære – Bodil Kaalund 85 år". Sophienholm. 2016.
 Pohl, Eva: "En plads i solen – Kvindelige danske kunstnere født mellem 1850 og 1930". Forlaget North. 2007.
 Pohl, Eva: "Et lyst værelse – Empati, rumopfattelse, kunstnerisk selvspejling og æstetik i kvindelige danske forfatteres og billedkunstneres værker i perioden 1930-90". Syddansk Universitetsforlag. 2015.
 Pohl, Eva: "Norden i blodet". *Berlingske Tidende*. 26-9-2004.
 Rathje, Gerd (red.): "Himmel og jord. En biografi om Bodil Kaalund". Museet for Religiøs Kunst. 2010.

Film

- "Bodil Kaalund". Interview: Eva Pohl. Mads Jørgensen og Jacob Jørgensen. JJ-Film. Sophienholm. 2016.

NT-INTERVJUN

NORDISKT FILM- OCH TV-SAMARBETE SOM GÖR NYTTA

Samtal med direktör Petri Kemppinen

Foto: Birgit Solhaug.

Petri Kemppinen

Petri Kemppinen är direktör för Nordisk Film & TV Fond som hunnit fylla 25 år.

Lena Wiklund, redaktionssekreterare på *Nordisk Tidskrift* har intervjuat.

Nordisk Film & TV Fond bildades 1990 och har Nordiska ministerrådet, de nordiska filminstituterna och nordiska TV-kanaler som partners. Fondens uppdrag är att främja film- och TV-produktioner av hög kvalitet i de fem nordiska länderna genom att bevilja stöd till extra finansiering av spelfilmer, filmer och serier för TV och dokumentärer. Fonden har sju medarbetare och sekretariat i Oslo. Budgeten är på cirka 100 miljoner norska kronor per år.

Du är född 1963. När under uppväxten startade ditt filmintresse?

– Den lilla byn Somero där jag är uppväxt ligger cirka 100 kilometer utanför Helsingfors, i finsktalande Finland. Alla i byn var finsktalande men jag lärde mig svenska i skolan, och har praktiserat det sedan ganska tidigt i arbetslivet. Mitt filmintresse startade redan under skoltiden, i byn fanns det en liten biograf som visade många skandinaviska ungdomsfilmer. Jag såg även mycket skandinavisk film på TV som redan på den tiden var öppen för att visa filmer som kom utifrån Finland. Sedan dess har film varit en del av mitt liv och jag har nästan hela yrkeslivet sysslat med film.

Under studietiden läste du kommunikation på Helsingfors universitet. Vilken betydelse hade utbildningsåren för dig?

– Kommunikation var mitt huvudämne på universitetet och även om studierna var rätt teoretiska så gav de en god grund för mitt inträde senare i yrkeslivet som journalist. Jag studerade även sociologi, som också var ett viktigt ämne för mig för att förstå hur samhället fungerar på olika nivåer, detta var kunskaper som jag inte hade med mig hemifrån.

Från 1988 var du ungefär sju år journalist på Finlands största dagstidning Helsingin Sanomat. Vad lärde du dig av det arbetet?

– På *Helsingin Sanomat* var jag skribent med inriktning på kultur, med fokus på bild och språk, rörlig bild med film och TV men även till exempel grafisk design och tecknade serier. Jag skrev artiklar och recensioner i dessa ämnen.

Från 1996 var du nio år på det finländska Broadcastingföretaget YLE för TV och radio på olika befattningar. Vilka var de viktigaste erfarenheterna från de åren?

– På *YLE* var jag inköpare av program och då lärde jag mig det som är viktigt att kunna i mitt nuvarande arbete, att förstå hur en film blir till och att läsa manus. Jag var också chef i olika omgångar, bland annat för ett trettiotal personer på ungdomsavdelningen. Jag lärde mig att leda kreativa personer, vilket skiljer sig från ledarskap i andra branscher, t.ex processindustrin. Att leda kreativa personer omfattar mycket kommunikation, dialog och tålmod för emotioner. Redan på *YLE* var jag också mycket aktiv i nordiskt samarbete och samproduktioner genom Nordvision, vilken är ett samarbetsorgan för nordiska public service-kanaler.

Från 2005 var du åtta år på Finlands filmstiftelse som chef för produktionsavdelningen. Vad präglade arbetet under de här åren?

– På Finlands filmstiftelse arbetade jag bara med film, ingen TV. Jag fick lära mig att de som arbetar med film har långa perspektiv, de flesta filmer tar 2-3 år att göra, ofta längre. Under de här åren skedde en internationalisering av finländsk film och jag arbetade mycket med att bygga internationella nätverk och att hjälpa producenter att bli internationella.

2013 tillträdde du som chef för Nordisk Film & TV Fond. Vilka ambitioner har du med det uppdraget?

– Vägen till tjänsten som direktör på Nordisk Film & TV Fond var en process. Jag hade suttit några år i styrelsen för fonden och kände chefen och flera medarbetare. Jag känner bra till finansiärer och producenter av film i Norden och känner att jag kan bidra med kontakter. Jag ville också arbeta med utmaningen att föra spelfilm över gränserna mellan de nordiska länderna, precis som TV-serier fått god spridning över Norden. Jag vill också lära mig från länder i Norden som är mer framgångsrika än Finland när det gäller att föra fram kvalitetsfilm som tilltalas av publiken, som i till exempel Danmark.

I slutet av 1980-talet gick det nordiska TV-samarbetet Nordsat i stöpet, som handlade om utbyte av TV i de nordiska länderna via satellit. Efter det, 1990 tillkom Nordisk Film & TV Fond. Hur gick diskussionen till att man etablerade fonden?

– Det var en politisk vilja som ledde till etablerandet av fonden. Politikerna menade att om man får en nordisk publik för film och TV produktioner i de nordiska länderna så skulle det främja gemenskapen mellan folken i Norden. Genom att bidra med finansiering fick de också med film- och TV-branschen.

Vilken betydelse har Nordisk Film & TV Fond i den nordiska film- och TV-världen?

– Nordisk Film & TV Fond har framför allt bidragit med nätverksbyggande och finansiering för film- och TV-världen i Norden. Finansiering är det viktigaste för producenterna, och tidigare kunde fonden bidra med upp till 15-20 procent av en film- eller TV-produktion. I dag är det vanligare att fonden finansierar ungefär 5-10 procent av produktionsbudgeten. Fonden har en egen budget på cirka 100 miljoner norska kronor, och som en jämförelse kan en TV-serie med tio avsnitt kosta cirka 50-60 miljoner kronor. Fonden kan inte ge så stora belopp och kan inte ge till alla, men fondens medel gör ändå nytta.

Fondens huvudsakliga verksamhet är produktionsfinansiering för film- och TV-produktioner. Vilka är villkoren för att söka medel från fonden?

– Fonden stödjer spelfilmer, TV-serier och kreativa dokumentärfilmer. När vi bedömer ett projekt så ser vi till helheten med manus, innehåll, skådespelare, regi, produktionsbolag, finansiering och budget etc. Distributionsfrågan är den viktigaste faktorn, och där har vi haft samma principiella villkor under många år. Man ska i princip ha bekräftelse på att produktionen kommer att distribueras i minst två nordiska länder, antingen på biograf eller i TV. Ofta kan distributionen omfatta flera länder, dokumentärer och TV-drama har till exempel ofta distribution bekräftad i 3-4 nordiska länder och även internationellt. Från år 2017 kommer villkoren att ändras lite och fonden kommer att öppna upp för distribution på andra plattformar som till exempel on-demand TV, surfplattor och mobiler. Plattformar ändras över tiden, till exempel är DVD nästan helt utdött nu, och det är viktigt att fonden hänger med i utvecklingen.

Nordisk Film & TV Fond är sekretariat för Nordiska rådets filmpris som delas ut sedan 2002. Vilken roll spelar priset för den nordiska filmvärlden?

– Nordiska rådets filmpris är en stor ära både för de filmer som nomineras, en från varje nordiskt land, och förstås för vinnaren. Priset hjälper också till att föra ut de nominerade filmerna i grannländerna. I anslutning till att priset offentliggörs så arrangeras också i varje nordisk huvudstad evenemang med filmvisning och diskussioner kring filmerna som kopplar ihop hela kulturbranschen. I Helsingfors, Oslo och Stockholm fungerar det mycket bra, medan vi har större utmaningar i Köpenhamn och Reykjavik.

Fonden arrangerar varje höst Nordic Talents i Köpenhamn. Vad är det?

– Nordic Talents är ett arrangemang som för samman filmstudenter som ska ta examen och etablerade producenter och finansiärer. 40-50 studenter från filmskolorna runt om i Norden söker till arrangemanget. 15 talanger väljs ut som får presentera sitt examensarbete, och två vinnare får utvecklingsstöd av fonden. Arrangemanget samlar ungefär 200 deltagare från hela branschen.

Fonden kan göra särskilt riktade insatser, 2017 är till exempel tredje och sista rundan för initiativet Nordic Genre Boost som fokuserar på genrefilm. Vilken betydelse har den här typen av riktade satsningar?

– Förhistorien till de riktade satsningarna är att fonden fram till år 2012 hade utvecklingsstöd för produktioner. Men det var dyrt, tog mycket tid och det var svårt att följa projekten från idé till produktion. Så fonden avvecklade utvecklingsstöden för att istället införa särskilda insatser under kortare tid. Idén om Genre Boost kom ifrån att man bedömde att fonden gör bra insatser för barn och för medelålders och äldre, men att det var ett tomrum kring ungdomar. Man bedömde att ett utvecklingsstöd inriktat på genrefilm med stöd för manusläsning, workshop, finansiering kunde vara en bra insats för projekt riktade till den här publikgruppen.

Fonden finansieras av 17 partners, till en tredjedel från Nordiska ministerrådet, en tredjedel från de nordiska filminstituten och en tredjedel från elva public service och privata TV-kanaler i Norden. Vilken roll spelar dessa samarbetspartner för arbetet i fonden?

– Fonden samlar sina partners till så kallade familjemöten regelbundet ungefär vartannat år. Vi har nyligen setts i Köpenhamn med fondens styrelse, partners och några gäster, cirka 50 personer. Det är ett viktigt forum för fonden att få återkoppling och inspiration till fondens arbete, inte minst strategiarbetet och om framtidsfrågor. Mellan mötena har vi regelbunden kontakt med både filminstituten och TV-kanalerna.

Hur ser du på framtiden för film och TV i Norden, bland annat i ljuset av den digitala utvecklingen?

– Produktionskedjan för film och TV är idag digitaliserad sedan länge, materialet är digitalt, leveranser är digitala. Den stora frågan är den om publikens tillgång till produktionerna i framtiden, vilka plattformar ska gälla för att det ska vara lätt och bekvämt. Den utveckling som vi sett inom musikindustrin ska komma även inom filmbranschen, publiken ska bestämma var och när man vill titta. Den unga publiken ser i dag inte på traditionell TV, medan generationen +40 fortfarande i stor utsträckning gör det.

Om du får förlängt kontrakt på fonden så har du ungefär fem år kvar på ditt förordnande som direktör. Vad vill du ha uppnått när de åren är till ända?

– Jag vill bidra till ytterligare förbättrade villkor för publikens tillgång till film och TV över gränserna i Norden. Fonden har ett distributionsstöd men det är bara cirka 5 procent av fondens budget. Vi borde satsa ännu mer på distributionsfrågan och också utvidga till andra plattformar för distribution än biograf och TV. Det känns viktigt att fonden är i framkant inom dessa frågor.

Lena Wiklund

FÖR EGEN RÄKNING

OVERSÆTTELSENS GLÆDER

Takketale ved overrækkelsen af
Letterstedtska föreningens oversætterpris

Erik Skyum-Nielsen

Erik Skyum-Nielsen är mottagare av Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlenska medlen 2016. Han är översättare och magister i nordisk litteratur, tidigare lektor vid Islands universitet och nu på Köpenhamns universitet, kritiker på tidningen *Information*, författare och föredragshållare.

Det er med glæde og stolthed, jeg i aften ved foreningens årlige medlemsseminar modtager den fornemme oversætterpris, som forhenværende universitetslektor Lars-Olof Nyhlén og frue, fil.mag. Marthe

Urzander, ved en rundhåndet donation har gjort mulig.

Min karriere som oversætter begyndte, da jeg i 1976 blev bedt om at oversætte en roman af den islandske forfatter Thor Vilhjálmsón, som netop var blevet indstillet til Nordisk Råds Litteraturpris. Jeg kastede mig med det samme over opgaven og blev undervejs bidt af selve processen.

Når jeg var færdig med at oversætte et kapitel af *Fuglaskottis* eller Fuglescottish, afleverede jeg det straks til forfatteren, og den næste aften, ja, ind imellem til langt ud på natten, gennemgik vi så sammen det, som jeg havde lavet. Jeg fik en oplevelse af at sidde med helt inde i forfatterens værksted, og arbejdet betød, at jeg blev engageret i meget mere end det at transportere enkeltbetydninger nogenlunde velbeholdent over til mit eget sprog. Jeg skulle også identificere mig med hele hans tankegang, forstå hans ambitioner, mærke hans dybe længsel efter at udtrykke sig. Jeg skulle gøre mig til redskab for et andet menneske og gøre mine hænder til hans sproglige handsker. Som oversætter er man nemlig forfatterens ambassadør, samtidig med at man er publikums tjener. Denne oplevelse var elementært spændende, og derfor er jeg fortsat med det siden.

Fra islandsk har jeg oversat romaner, noveller, digte, essays, faglitteratur og journalistiske tekster, men fra færøsk indtil videre kun lyrik. Men jeg bliver altid grebet af den mangesidede opgave, som en oversættelse stiller. Oversættelse er jo et møde mellem mennesker, mentaliteter, sprog, kulturer, tider – og køn, og den tilbyder mig en chance for så at sige at holde fri fra mig selv, sende min identitet på ferie og så vidt muligt lukke alt uvedkommende ude, så jeg kun hører den stemme, jeg skal transformere eller transponere til mit modersmål.

George Steiner, som i 1975 udgav en af de bedste fremstillinger, jeg kender, af oversættelsens kunst, den store bog *After Babel*, stiller det sådan op, at den litterære oversætter 1) rejser ud, 2) finder, 3) erobrer, 4) hjemfører og 5) afleverer det værk, han har valgt i kildekulturen og skal skænke til målsprogs-kulturen. Jeg finder billedet slående rigtigt, for alle fem aspekter er af vigtig-hed. Man skal mentalt opsøge den tekst, man vil oversætte, man skal tilegne sig den så grundigt som muligt, og derudover skal man være opmærksom på rejsen fra det ene sprog til det andet, på forskellene imellem dem.

Mit kendskab til islandsk og dermed siden til færøsk går tilbage til studietiden ved Københavns Universitet, hvor jeg på danskstudiets grunduddannelse fulgte et kursus i vestnordisk, dvs. oldnordisk eller ”norrøn” prosa. Det var derfor ikke noget særlig stort spring at lære moderne islandsk, da jeg i perioden 1974-78 var ansat som udsendt dansk lektor ved Islands Universitet.

Særpræget ved ældre og moderne islandsk skyldes ikke mindst, at der allerede i midten af 1100-tallet var en lærd forfatter, som satte sig ned og skrev en lingvistisk afhandling. Heri foreslog han, hvordan man skulle tilpasse det latinske alfabet til udtalen af de islandske ord. Det er fuldstændig enestående i hele verden, at man på den måde allerede for næsten 900 år siden skabte sig et skriftsprog, som bandt talen til skriften og omvendt. Den tidlige udvikling af en nogenlunde stabil fælles skriftsprogsnorm fik kolossal betydning for islændingenes litterære kultur og er utvivlsomt en væsentlig del-forklaring på, at de kan så meget med ord den dag i dag.

Islændingene har en særlig sans for sprogets bevidsthedsskabende værdi, og jeg tror, det må skyldes deres lange og ubrudte tradition for sagaer, kvad, folkesagn og skrøner. Derudover har mange moderne islandske forfattere en frækhed, en stolthed og en fandenivoldskhed, som gør, at danskere, finner, nordmænd og svenskere gang på gang kaster sig over islandske værker. Det er næppe for meget sagt, at et nordisk forlag som regel vil være sultent efter at få en islandsk romanforfatter i sin stald.

Når det er sagt, bør det med det samme tilføjes, at de islandske forfattere, jeg har oversat, indbyrdes kan være ret så forskellige, og hvad angår Einar Már Guðmundsson, som jeg har oversat siden 1981, ligner han såmænd ikke altid helt sig selv, forstået på den måde, at han både som prosaist og lyriker råder over flere stemmer eller tonefald. Når jeg oversætter Gyrdír Elíasson, bliver jeg grebet af tekstens suggestive kraft, men når jeg sidder med en roman af Auður Ava Ólafsdóttir eller en digtkreds af Gerður Kristný, bliver det snarere mystikken og fremmedheden, der optager mig.

De bøger, man oversætter, kommer man til at kende bedre end andre værker, og den nødvendige empati umuliggør for så vidt kritik. Men at man lærer værket at kende, betyder ikke, at man forstår det. Det gør man måske alligevel aldrig. Dertil kommer et særligt hukommelsesproblem, som vokser, jo

længere man kommer ind i en given oversættelsesopgave: At læse indebærer jo altid i et eller andet omfang en glemsel, forstået på den måde, at har man tilegnet sig de første kapitler af en roman, så har man allerede dannet sig en slags abstraktion, en metafor på grundlag af de første, tit mange ord; men når man oversætter, har man egentlig slet ikke lov til at glemme.

Oversættelsen rummer en uafsluttet genkaldelses- og erindringsproces, som af og til kan opleves som en slags lyksalig hovedpine. Man kan med andre ord godt blive lidt høj af at oversætte – og samtidig føle sorg og savn ved tanken om alt det, man desværre ikke fik med. Men bliver man høj – og det sker ganske ofte – gør det egentlig ikke så meget, at man ikke bliver rig.

Med mindre man altså har det held at modtage en oversætterpris.

Erik Skyum-Nielsen

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

INGET NYTT JALTA. LÅT HELSINGFORSAVTALETS PRINCIPER GÄLLA

Håller västvärlden, så som vi känt den, på att gå förlorad? Ja, menade en av vår tids mest uppmärksammade tänkare Anne Applebaum i en artikel i *Washington Post* i mars detta år. Efter två eller tre val kan vi befinna oss i en situation som innebär slutet för den epok som inleddes efter andra världskriget när de bärande konstruktionerna för globalt, transatlantiskt och europeiskt samarbete skapades, menade Applebaum.

I november i år, i en intervju med den danska journalisten Martin Krasnik, säger sig Applebaum vara på allvar oroad över att den liberala demokratin är hotad. Hon säger att "en president Le Pen är lika trolig som en president Trump". Och hon konstaterar att om Trump och Le Pen gör det dom sagt "så måste vi inse att varken NATO eller EU kommer att existera om några år".

Det är lätt att bli dystopisk i vår tid. Folkomröstningen om EU i Storbritannien ledde som bekant till Brexit. Nu förestår minst dryga två år av förhandlingar vars slutresultat är ovisst i sin konkreta innebörd även om nästan alla utgår från att Storbritannien verkligen lämnar EU när förhandlingarna slutligen är avslutade. Att detta kommer att påverka Norden, och möjligen även förutsättningarna för nordiskt samarbete, är något vi bör begrunda.

I december 2015 röstade de danska väljarna nej till ett förslag som skulle ge deras statsmakt större möjlighet att delta i den Europeiska unionens polis- och rättssamarbete. Nu kan det bli tvärtom. De som trott att man både kan äta och behålla kakan kan bli besvikna.

De holländska väljarna har röstat nej till ett avtal som skulle ge Ukraina förbättrade möjligheter till ekonomisk utveckling via export till EU mm. Det har gjorts i ett läge där övriga 27 EU-medlemmar stöder avtalet. Det regionala parlamentet i Vallonien sökte stoppa ett frihandelsavtal med Kanada som övriga Belgien, liksom övriga EU, bejakat. Till slut gav Vallonien upp sitt motstånd och detta avtal, ett av de fåtaliga tecknen på tilltro till internationellt samarbete och utbyte i vår tid, är nu ett faktum.

Motviljan mot att ingå i, eller förstärka, internationellt samarbete är spridd även utanför Europa. Ingen av presidentkandidaterna i USA argumenterade för friare handel. Den vinnande kandidaten, snart presidenten Donald Trump, vill bygga mur mot Mexico, motsätter sig särskilt muslimsk invandring och vill riva upp ingångna handelsavtal. I vår del av världen bär åtskilliga hoppet att Trump inte alls ska genomföra det han lovat.

I vår tid vinner de som tror sig kunna skapa en bättre framtid genom att stänga ut omvärlden – såväl i form av inflyttande som varor och tjänster från andra länder – ökad tilltro. Etablerade partier och engagerade internationa-
listerna har anledning att försöka förstå varför allt flera människor tycks tro att deras tillvaro blir bättre om de är sig själva nog inom hemstatens gränser.

För de nordiska länderna, liksom för Estland, Lettland och Litauen, är ökad protektionism med stigande handelshinder ett hot mot välfärden och ekonomisk utveckling. Lägg därtill att Ryssland genom den illegala annekteringen av Krim i Ukraina har kränkt den internationella rättsordningen och att Putin öppet verkar för att inte små stater i Rysslands närhet själva ska råda över sin tillhörighet när det gäller nationell säkerhet. Trump har gjort uttalanden som skapar oro för att han hellre gör en "deal" med Putin än håller fast vid den rätt som är gällande i Europa. Det han faktiskt säger är att tillämpningen av artikel 5 i NATO-fördraget är villkorad. Det finns nog anledning för Norden att bry sig.

Allvarligt.

Pessimister menar att vi kan vara på väg mot Jalta II – det vill säga att stormakter delar upp världen i intressesfärer och där mindre stater i stora staters grannskap får acceptera att leva i fred bara om de gör det på den regionala stormaktens villkor. Att Helsingforsavtalet från 1975 stadgar, som skyddar alla staters rätt till självbestämmande, överges ligger vare sig i de nordiska eller de baltiska staternas intresse. En Jaltaordning hotar världsfreden och ligger inte i någons intresse. Men hotet finns likväl.

I sammanhanget är det lätt att förstå Estlands förra president Toomas Hendrik Ilves när han uttalat att han önskar att landet blott skulle kunna bli ännu ett tråkigt nordiskt land. I drygt 200 år har vi levt utan krig nordiska stater emellan. Sedan drygt ett hundra år har det nordiska samarbetet vuxit sig starkare och det har skett trots att inte alla stater valt samma förhållningssätt till organisationer som NATO och EU. När nya samarbeten etableras i Norden eller befintliga förstärks är det utan dramatik. Beträktare kan uppleva det som både tråkigt och framgångsrikt, som Ilves gör.

Frågan om vilken roll Norden kan spela för de nordiska medborgarnas välgång känns mera angelägen nu än ofta tidigare. Det gäller naturligtvis på hemmaplan. År 2017 får vi exempelvis förhoppningsvis riksdagsbeslut i Sverige som innebär förbättrat försäkringsskydd vid arbetslöshet för personer som haft jobb också utanför den svenska riksgränsen. Åtskilliga andra gränshinder behöver uppmärksamhet.

Tack vare beslut på EU-nivå sänks roamingavgifterna, det vill säga avgifterna vid användning av mobiltelefon i annat nordiskt land än där abonnemanget är tecknat. Beslut har också fattats om att så kallad geoblockering, det vill säga att e-handel begränsas bara till ett land, inte längre ska tillåtas. Och

från och med hösten 2018 ska elektroniska signaturer, eller e-ID, ömsesidigt erkännas inom EU. Förutsatt att Norge och Island också notifierar sin anslutning bör detta väsentligt utöka möjligheterna inte bara till e-handel utan också till myndighetskontakter via Internet i hela Norden.

Det som de nordiska länderna kan genomföra gentemot omvärlden är också av största betydelse. Klimatfrågan kräver globalt samarbete. Norden kan visa vägen genom att visa att minskade utsläpp av klimatpåverkande gaser mycket väl kan förenas med god ekonomisk tillväxt.

Nordiska Investeringsbanken har idag också Estland, Lettland och Litauen som medlemmar. Även andra institutioner under Nordiska ministerrådets paraply kan kanske öppnas för dessa stater. Samråd i Norden har inletts om hur målen i FN:s 2030-mål, sjutton till antalet, ska kunna förverkligas.

Norden kan inte styra världen. Det kan inget enskilt land göra. Den norska fredsforskaren Johan Galtung sa för 25 år sedan att vår framtid är beroende av hur USA ska hantera sin besvikelse och nämnde 2020 som ett årtal när det skulle kunna konstateras.

Så dyster är inte framtiden. De nordiska medborgarnas framtid är till stor del beroende av vad som kan göras i Norden – för medborgarna i Norden och för omvärlden.

I samarbete kan vi göra en hel del.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Utdelning av det nordiska översättarpriset ur de nyhlénska medlen 2016

Den 28 oktober 2016 utdelades Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen för 2016 till översättaren Erik Skyum-Nielsen, Danmark. Prisceremonin ägde rum på Letterstedtska föreningens medlemsseminarium "Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitala utvecklingen" den 28-29 oktober 2016 på Piperska muren i Stockholm. Prisutdelare var huvudstyrelsens ordförande Björn von Sydow som höll tal till pristagaren och överräckte ett diplom och en postväxel på prissumman 50.000 sek.

Det nordiska översättarpriset utgör belöning för översättning mellan de nordiska språken av litterärt eller essäistiskt verk eller en översättares gärning som helhet. Priset har tillkommit genom en donation till Letterstedtska föreningen från fd universitetslektorn i tyska vid Stockholms universitet Lars-Olof Nyhlén och hans maka Marthe.

Styrelsens motivering till priset 2016:

Erik Skyum-Nielsen, Danmark är Danmarks främste översättare av nordatlantisk litteratur och en oförtröttlig förespråkare av det nordiska kulturlivet. Hans översättningar, som omfattar såväl klassiska texter som modern, komplicerad poesi, har i sina precisa, lyhörda tolkningar förmedlat en rik omfattning av Islands och Färöarnas mest kvalificerade verk till hela den nordiska läsekretsen.

Erik Skyum-Nielsen (f. 1952) är magister i nordisk litteratur, tidigare lektor vid Islands universitet och nu på Köpenhamns universitet, kritiker på tidningen *Information*, författare, föredragshållare och översättare. Han har från isländska bland andra översatt författarna Aslaug Sigurdardóttir, Thor Vilhjálmsson, Einar Már Gudmundsson och Gyrdir Eliasson. Från färöiska har han översatt bland andra författarna Carl Johan Jensen och Jóanes Nielsen.

År 2016 är femte gången som Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen delas ut. Tidigare mottagare av priset är: 2012 Anne Marie Bjerg, författare och översättare från Danmark. Prisutdelning ägde rum på Bokmässan i Göteborg i september 2012. 2013 Per Qvale, litteraturvetare och översättare, Norge. Prisutdelning ägde rum på Letterstedtska föreningens medlemsseminarium "Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden" i Stockholm i oktober 2013. 2014 Pentti Saaritsa, poet och översättare, Finland. Prisutdelning ägde rum på Bokmässan i Helsingfors i oktober 2014. 2015 Hjörtur Pálsson, författare, poet, översättare, teolog, litteraturvetare och radioman, Island. Prisutdelning ägde rum på Letterstedtska föreningens svenska avdelnings höstmöte i Stockholm i november 2015.

Lena Wiklund

Från vänster Björn von Sydow, Erik Skyum-Nielsen, Lars-Olof Nyhlén och Marthe Urzander. Foto: Bo Högländer.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Styrelser, medlemmar och anslag 2016

*Den svenska avdelningen 2016**I. Styrelse (som tillika är föreningens huvudstyrelse)**Ordförande:*

fd. talman Björn von Sydow

Medlemmar:

fd. forskningsassistent Birgitta Agazzi

professor em. Lars-Åke Engblom

fd. kanslichef Eva Smekal

professor em. Fredrik Sterzel

professor Bengt Sundelius

fil. lic Beate Sydhoff Millhagen

professor Astrid Söderbergh Widding

fd. generaldirektör Per Thullberg

professor Boel Westin

professor em. Gunnar Öquist

Sekreterare:

fil. kand. Claes Wiklund

II. Övriga medlemmar:

fil. dr Jan A. Andersson

fd. ambassadören Kerstin Asp-Johnsson

professor em. Birgit Arrhenius

direktör Percy Barnevik

fd. ambassadören Mats Bergquist

fil. dr Kersti Blidberg

redaktör Christer Blomstrand

fd. riksdagsledamot Sinikka Bohlin

professor em. Dan Brändström

professor Ulla Börestam - Uhlmann

professor Ulla Carlsson

författaren Stewe Claeson

redaktör Elisabeth Crona

författaren Sigrid Combüchen

professor Lars-Erik Edlund

översättaren Paula Ehrnebo

författaren Kerstin Ekman
professor em. Lennart Elmevik
fd. riksteaterchef Birgitta Englin
professor em. Lars Engwall
landshövding Eva Eriksson
direktör Bertil Falck
professor em. Malin Falkenmark
författaren Beate Grimsrud
fil. mag. Catharina Grünbaum
professor em. Bo Gräslund
professor Gunnel Gustafsson
professor Harald Gustafsson
fd. avdelningsdirektör Helmer Gustavsson
fd. statsrådet Bengt Göransson
museichef Elisabet Haglund
översättaren Ylva Hellerud
fd. statsrådet Mats Hellström
fil. lic. Nanna Hermansson
överste Bo Hugemark
fil. dr Lars J. Hultén
fd. folkhögskolerektor Björn Höjer
fil. mag. Maj-Britt Imnander
lantbrukare Olof Irander
fd. kanslichef Bert Isacson
professor em. Carl-Olof Jacobson
fd. ambassadören Bertil Jobeus
professor Karl Magnus Johansson
fd. riksdagsledamot Elver Jonsson
professor em. Inge Jonsson
docent Ann-Cathrine Jungar
vissångerskan Hanne Juul
redaktör Inger Jägerhorn
fd. utbildningsledare Kristian Lange
professor Lars-Gunnar Larsson
fd. folkhögskolelärare Ingmar Lemhagen
verkställande direktör Lena M. Lindén
redaktör Bengt Lindroth
ambassadör Anders Ljunggren
folkhögskolerektor Mats Lundborg
fd. riksantikvarie Sven Lundkvist
fd. folkhögskolerektor Ingegerd Lusensky

professor em. Lars Lönnroth
fd. byråchef Birgitta Malmros
författaren Azar Malouhjian
fd. styresman Christina Mattsson
professor em. Erling Norrby
fonddirektör Britta Nygård
fd. universitetslektor Lars-Olof Nyhlén
redaktör Sture Näslund
fd. riksdagsledamot Berit Oscarsson
fil.dr Stina Otterberg
fd. högskolerektor Ingegerd Palmér
fd. stadsjurist Inger Ridderstrand-Linderöth
fd. chefredaktör Arne Ruth
fil. dr Ingrid Sjöström
fil. kand. Jacqueline Stare
professor em. Stig Strömholm
professor em. Jan Svanberg
professor em. Barbro Söderberg
univ. lektor Jacob Westberg
fd. museichef Solfrid Söderlind
professor em. Ulf Telemann
skådespelaren Solveig Ternström
docent Bengt Tomson
professor em. Jarl Torbacke
fd. landshövding Göran Tunhammar
professor em. Sven Tägil
fil. mag. Marthe Urzander
riksdagsledamot Hans Wallmark
professor em. Erling Wande
fil. kand. Lena Wiklund
fd. statsråd Håkan Winberg
fd. folkhögskolerektor Birgitta Östlund Weissglas

Utdelade anslag 2016:

- till *Fil. dr i litteraturvetenskap Stina Otterberg, Göteborg* för en studieresa till Åbo 2016, kr. 6.000:-,
- till *Författaren Birgit Munkhammar, Tyresö och författaren Magnus Bergh, Stockholm* för en studieresa till Trondheim 2016, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Mikael Andersson, Konstvetenskap. Åbo Akademi* för studieresa till Köpenhamn, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Per Ewert, Idéhistoria, Forserum* för resor till Misjonshøgskolen i Stavanger 2016, kr. 3.000:-,
- till *Projektledare Marita Isaksson, Göteborg* för studieresa till Köpenhamn 2016, kr. 3.000:-,
- till *Fil. dr Mika Hietanen, Litteraturvetenskap, Uppsala univ.* för deltagande i nordisk konferens om digitala humaniora i Oslo 2016, kr. 3.000:-,
- till *Universitetsadjunkt Dorota Lembrér, Lärande och samhälle, Malmö högskola* för studieresa till Bergen 2016, kr. 3.000:-,
- till *Masterstud. Simon Brandt, Design och produktutveckling. Linköpings Tekniska Högskola* för en utbytestermi på Reykjaviks univ., kr. 4.000:-,
- till *Doktoranden Oskar Christensson, Företagsekon. inst., Lunds univ.* för deltagande i workshop om konsumentkultur i Helsingfors 2016, kr. 2.000:-,
- till *Masterstud. Charlotta Liedberg, SLU, Uppsala* för mastersarbete i djurvetenskap på Island 2016, kr. 4.000:-,
- till *Fil. dr Lia Lonnert, Musikpedagogik, Lunds univ.* för deltagande i nordisk musikpedagogisk konferens i Hamar 2016, kr. 3.000:-,
- till *Universitetsadjunkt Emmie Wahlström, Folkhälsovetenskap, Mälardalens högskola* för deltagande i 8:e Nordiska forskningskonferensen om hälsofrämjande arbete i Jyväskylä 2016, kr. 4.000:-,
- till *Fil. dr Anna Friberg, Historia, Mittuniversitetet* för deltagande i 14:e nordiska arbetsmarknadshistoriska konferensen i Reykjavik 2016, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Aili Lundmark, Uppsala* för studieresor till Vasa 2016, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Jan Nylund, Nya testamentets exegetik, Lunds univ.* för deltagande i teologikonferens i Aarhus 2016, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Olga Engfelt, Upplands Väsby* för studieresor till Åbo 2016-2017, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Nataliya Thell, Socialhögskolan, Lund* för deltagande i konferens 2016 i Oslo om diskurs och interaktion, kr. 2.000:-,

- till *Professor Per Bäckström, Litteraturvetenskap, Karlstads univ.* för deltagande i nätverksseminarium om modernistisk lyrik i Tórshavn 2016, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Lisa Dinkler, Neurovetenskap och fysiologi, Göteborgs univ.* för deltagande i 47:e Annual Behavior Genetics i Oslo 2017, kr. 2.000:-,
- till *Dr. Jeffrey Love, Inst. för svenska och flerspråkighet, Stockholms univ.* för studieresa till Svalbard 2017, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Kerstin Odebäck Näversköld, Inst. för arkeologi och antikens kultur, Stockholms univ.* för forskningsresa till Oslo 2017, kr. 3.000:- samt
- till *Docent Elina Druker, Inst. för kultur och estetik, Stockholms univ.* för arkivstudier i Tammerfors och Åbo 2017, kr. 3.000:-.

Den danske afdeling 2016

I. Bestyrelse:

Steen Adam Cold, kontorchef (form. og sekr.)
Jørn Lund, prof.
Bente Scavenius, kunstanmelder
Henrik Wivel, dr. phil
Marianne Zibrandtsen, gymnasirektor

II. Øvrige medlemmer:

Anders Ahnfelt-Rønne, teaterchef
Henrik Borberg, bogforlægger
Torben Brostrøm, prof.
Mogens Dahl, dirigent
Jan Garff, museumsinspektør
Henrik Hagemann, gen.sekr.
Jens Morten Hansen, statsgeolog
Arne Hardis, politisk redaktør
Kjeld Hillingsø, generalløjtnant
Hulda Zober Holm, sprogforsker (repr. det grønlandske sprog)
Kristian Hvidt, dr. phil.
Carsten U. Larsen, folketingsdirektør
Me Lund, teateranmelder
Ingrid Markussen, prof.
Bergur Rønne Moberg, litteraturforsker (repr. det færøske sprog)
Søren Ryge Petersen, programredaktør
Laust Riemann, stedf. gen.sekr.

May Schack, litteraturanmelder
Karen Skovgaard-Petersen, dir.
Ditlev Tamm, prof.
Marja Vasala-Fleischer, adm ambassadesekr.
Mette Winge, dr. phil.

Bevillinger i 2016:

- til *Lektor Tuula Eskeland, København*, rejser i forb. med forskning om finske krigsbørn i Norge, 5.000 kr
- til *Han Herreds Havbåde, Fjerritslev*, dansk deltagelse i Nordisk Kystkulturstævne på Færøerne, 2.000 kr
- til *Jordbrugsteknolog Andreas Mikkelsen, Åbyhøj*, studierejse til Island, 1.500 kr
- til *Jordbrugsteknolog Stine Junge, Århus*, studierejse til Island, 1.500 kr
- til *Museumsinsp. Margrethe Floryan, Hellerup*, studierejse til Island om Thorvaldsen-værker, 2.500 kr
- til *Laboratorietekniker Tina Hindkjær, Århus*, kongresdeltagelse i Island, 3.000 kr
- til *Lisbeth Ahlgreen Jensen, København*, konferencedeltagelse i Norge, 2.500 kr
- til *Jette Nielsen, Marstal*, ophold på Kunstcenteret i Svoldvær og udstilling på Lofoten, 2.000 kr
- til *Rikke Steenholt Olesen, Virum*, deltagelse i nordisk navneforskerkongres i Stavanger, 1.500 kr
- til *Magnus Heide Andreasen*, naturbevaringsstudier på Svalbard, 2.000 kr
- til *Tota Árnadóttir, Færøerne*, deltagelse i konference på Svalbard om overtro, 2.000 kr
- til *Signe Holm Pedersen, Silkeborg*, ophold på forfatterskole i Norge, 2.000 kr
- til *Dansk Sprog- og Litteraturselskab i København*, støtte til 7 medarbejders kongresdeltagelse i Norge, 5.000 kr
- til *Phd-stipendiat Bergur Rønne Moberg*, arkivrejser til Island og Færøerne samt forelæsning om atlantehavs- nordiske litteraturer på Harvard univ., 10.000 kr
- til *Audun Reithaug, Norge*, tilskud til 3 personers deltagelse i folkemusikfestival i Sverige, 3.000 kr
- til *Marinehistoriker Hans Chr. Bjerg, Hørsholm*, forskningsrejse til Stockholm, 1.500 kr
- til *Lektor Carsten Bach-Nielsen, Hasselager*, deltagelse i ikonografisk symposium i Visby, 1.500 kr og
- til *Phd-stipendiat Cecilie Bjerre, Odense*, forskningsop. i Sverige, 2.000 kr.

Den norske avdelinga 2016

Leiar: Professor Hans H. Skei

Nestleiar: Cand philol, seniorrådgjevar Torbjørg Breivik

Revisor: Tidl. statsråd Bjarne Mørk-Eidem

Sekretær: Kulturarbeidar og fylkessekretær Jan Kløvstad

Øvrige medlemmer:

Kulturhusleiar Durita Brattaberg

Professor Per Stockfleth Enger

Professor Ole Kristian Grimnes

Førsteamanuensis Ruth Hemstad

Dr. philos, førsteamanuensis Håkon Roland

Dagleg leiar Eva Jakobsson-Vaagland

Sekretariatsleiar Kjell Myhre-Jensen

Generalsekretær Anne-Merethe K. Prinos

Professor Kari Anne Rand

Professor Tone Selboe

Professor Anne-Kari Skarðhammer

Cand. polit., seksjonsleiar Jarle Skjørestad

Professor Kolbjørn Skaare

Redaktør Harald Stanghelle

Forfattar Arild Stubhaug

Professor Arne Torp

Professor Arvid O. Vollsnæs

Professor Vigdis Ystad

Løyvingar 2016:

- til *professor Lars Skjeldal, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet Ås*, til reiser til Göteborg for studier av makromolekyler i løsnings, NOK 6000.
- til *forfattar Odd Inge Skjævesland, Oslo*, til reiser i Sverige samband med arbeid med biografi om songarprinsen Gustaf, NOK 5000.
- til *konsulent Torgeir Boldvik, Senter for Rettsinformatikk, Universitetet i Oslo*, til reise og opphald for ca 30 studentar til nordisk konferanse i rettsinformatikk, Stockholm 2016, NOK 10 000.
- til *førsteamanuensis og seksjonsleiar Patrik Bye, Engelskseksjon, Profesjonshøgskolen, Nord universitet, Bodø*, til gjesteopphald for Tomas Riad, professor i nordiske språk ved Stockholms universitet, NOK 5000.

- til *førsteamanuensis Hanne Værum Sørensen, pedagogikk, BLU, Høgskolen i Bergen*, til reise og deltaking i konferansen A Nordic Perspective on the Cultural and the Activity Approach in Theory and Practice, Københavns Universitet, NOK 5000.
- til *elev Christina Sofia af Klinteberg Herresthal, Oslo*, til tre studieturar til songpedagog Susanna Eken i København, NOK 6000.
- til *Bokbyen ved Skagerrak, ved dagleg leiar Solveig A. Røvik, Tvedestrand*, til utgifter for Suzanne Brøgger til festivalen Bokstavelig talt 2016, NOK 3000.
- til *Norsk Viseforum ved dagleg leiar Audun Reithaug, Oslo*, til reise-tilskot til gruppa Myrull, Flekkefjord, Audun Reithaug, Oslo og Erik Lukashaugen, Elverum til Folk- og världsmusikfestivalen 2016 i Västerås, NOK 8000.
- til *postdoktor Mattias Ekman, Humanistisk fakultet, Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitetet i Oslo*, til studiereise til København for fordjupe kunnskapane om 1600-talets samlearbeid og samlingar i Danmark i samband med postdoktorprosjekt, NOK 5000 og
- til *førstelektor Bjørg Oddrun Hals, Avdeling Lærerutdanning, Høgskolen i Bergen*, til studiereise til skolar og lærarutdanningsinstitusjonar i Reykjavík og Laugarvatn som del av til nå 11 år langt samarbeid om natur, utemiljø og utdanning, NOK 8000.

Avdelningen i Finland 2016

Ordförande: Professor em. Seppo Zetterberg

Sekreterare: Pol. mag. Guy Lindström

Övriga medlemmar:

Professor Pauline von Bonsdorff

Delegationssekreterare Mari Herranen

Docent Lars-Folke Landgrén

Fil. mag. Dag Lindberg

Professor Kristina Lindström

Professor Mirja Saari

Docent Henrik Stenius

Professor P.O. Träskman

Professor John Westerholm

Förbundssekreterare Henrik Wilén

Professor Anna-Maria Åström

Utdelade anslag 2016:

- till *Sedy rf, Ehlers-Danlos förening i Finland, Vanda*, för att delta i ett samarbetsmöte för de nordiska länderna i Malmö i maj. 1000 €,
- till *Martta Heikkilä, Helsingfors*, för att hålla föredrag i Uppsala i maj. 700 €,
- till *Docent Susanne Wiedmer, Helsingfors universitet, Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten*, för en vetenskaplig forskningsresa till Göteborg under våren 2016. 500 €,
- till *FD Jussi Backman, Jyväskylä universitet och FD Timo Miettinen, Helsingfors universitet samt FD Joonas Taipale, Jyväskylä universitet*, för att delta med föredrag i Nordiska sällskapet för fenomenologi årsmöte i Reykjavik i april. 2100 €,
- till *Doktorand Oona Myllyntaus, Lärarutbildningsinstitutionen, Helsingfors universitet*, för en studieresa till Norge hösten 2016. 500 €,
- till *Steg för Steg rf, Helsingfors*, för att delta med två personer i Nordiska samarbetsrådets möte i Lillehammer våren 2016. 500 €,
- till *Vispoeten Lina Teir, Kristinestad*, för att delta i den nordiska viskonserten i Västerås under Folk- och världsmusikgalan 2016. 400 €,
- till *Birgitta Kronberg, ordförande för Svenska hörsselförbundet rf, Pargas*, för att delta i Hörselskadades Riksförbunds kongress i Linköping i maj. 400 €,
- till *Pol.dr. Tapani Paavonen, Åbo*, för en forskningsresa till Centrum för Näringslivshistoria i Stockholm under 2016. 400 €,
- till *Föreningen för designlärande i Finland, Helsingfors*, för en studieresa för två personer till Köpenhamn och Göteborg för att bekanta sig med nordiska aktörer kring temat designlärande i skolan. 1000 €,
- till *Doktorand Katri Lahti, Åbo*, för att hålla föredrag på en konferens för barnläkare i Stockholm. 400 €,
- till *Camilla Lindroos, Marit Keränen, Katja Peltola, svensklärare, Helsingfors*, för en studieresa till Komvux och SFI-centret i Stockholm. 1050 €,
- till *Laura Ihalainen, arkitekt, Tammerfors*, för att delta i en kurs i restaureringskonst på Kungliga Konsthögskolan i Stockholm. 400 €,
- till *Otso Rantonen, doktorand, Turun yliopisto*, för en studieresa till Köpenhamn. 500 €,
- till *Kirsi MacKenzie, språklärare och fotograf, Grankulla*, för en resa till Danmark i oktober för att ta landskapsbilder. 375€ samt
- till *Jenny Kangasvuo, FD, Uleåborg*, för att presentera en artikel om antropologins möjligheter på nordisk konferens i oktober i Göteborg. 500 €.

Isländska avdelningen 2016

Ordförande: Þór Magnússon, fd riksantikvarie

Sekreterare: Snjólaug Guðrún Ólafsdóttir, fd. expeditionschef

Övriga medlemmar:

Bryndís Sverrisdóttir, avdelningschef

Haraldur Ólafsson, professor em

Guðrún Gauksdóttir, docent

Sigrún Klara Hannesdóttir, fd riksbibliotekarie

Porbjörn Broddason, professor

Þórarinn Eldjárn, författare

Utdelade anslag 2016:

Till *Ásta Þöll Gylfadóttir, projektledare vid Reykjavík stadsbibliotek* för att delta i två workshops i Köpenhamn under våren och hösten 2016. Kr 50 000

Till *Elín Guðjónsdóttir, avdelningschef vid Islands konstmuseums bibliotek* för deltagande i ARLIS/NORDEN:s årsmöte och seminarium i Oslo sommaren 2016. Kr 50 000

Till *Kristján Sveinsson, historiker* för att delta i Nordiska kustkulturfestivalen 2016 på Färöarna. Kr 50 000

Till *Svanfríður Franklínisdóttir, avdelningschef vid Islands konstmuseum* för att delta i i ARLIS/NORDEN:s årsmöte och seminarium i Oslo sommaren 2016. Kr 50 000

Till *Hafliði Aðalsteinsson, historiker och ordförande i styrelsen för Föreningen för byggandet av Breiðafjörðurs båtmuseum* för att delta i Nordiska kustkulturfestivalen på Färöarna 2016. Kr 100 000

Till *Hallfríður Þórarinsdóttir, direktör för Centret för forskning kring invandrarfrågor,* för att föreläsa och delta i ett seminarium i Ålborg våren 2016. Kr 50 000

Till *Hallgrímur Indriðason, journalist* för att delta i Nordiska journalistcentrets kurs i Århus hösten 2016. Kr 50 000

Till *Ingibjörg Ísaksdóttir, sakkunnig på Reykjavíks Arbetsförmedling* för deltagande i en kurs i Stockholm hösten 2016 kring stöd till handikappade på arbetsmarknaden. Kr 50 000

Till *Sesselja Magnúsdóttir, danslärare och -kritiker* för deltagande i en workshop kring danskritik i Viljandi i Estland våren 2016. Kr 70 000

Till *Þorleifur Hauksson, historiker* för en forskningsresa till Arnemagneanska Institutet i Köpenhamn. Kr 50 000

- Till *Þórunn Valdimarsdóttir, författare och historiker* för en forskningsresa till Arnemagneanska Institutet i Köpenhamn. Kr 50 000
- Till *Berglind Jóna Hlynsdóttir, bildkonstnär* för en forskningsresa till Zeimal i Litauen i juli 2016. Kr 70 000
- Till *Steinunn G. Helgadóttir, poet och bildkonstnär* till en resa till Östersjöns författar- och översättarcentrum i Visby i maj 2016. Kr 50 000
- Till *Albína Hulda Pálsdóttir, arkeolog vid Islands lantbruksuniversitet* för forskningsresor till Färöarna i oktober 2016 och till Köpenhamn i januari 2017. Kr 65 000
- Till *Anna Einarsdóttir*, för att delta i "Bok och Bibliotek" i Göteborg i september 2016. Kr 50 000
- Till *Malen Sveinsdóttir, lärare, Hvaleyrarskóli i Hafnarfjörður*, för en klassresa till Gudenåskolan i Ry i Danmark. Kr 100 000 samt
- Till *María Hildur Maack, projektledare vid ATVEST, Vestfjordarnas näringslivsutvecklingsinstitut*, för en resa till Färöarna i oktober 2016. Kr 70 000.

Avdelningarnas gemensamma verksamhet

I maj 2016 utdelades följande anslag gemensamt:

- till *Föreningen Granskaren, Åbo* för kulturseminarium och gästföreläsning i Åbo 2016, kr. 5.000:-,
- till *Nordjobb, Sverige* för seminarium om nordiskt samarbete i Stockholm 2016, kr. 10.000:-,
- till *Nordjobb, Finland* för Nordiskt midsommarseminarium i Helsingfors 2016, kr. 10.000:-,
- till *Pohjola-Norden i Esbo* för seminarium 2016 i Esbo i samarbete med språkbadsskolor i Esbo och Sverigefinska skolor i Stockholmsregionen, kr. 10.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för seminarium 2016 om den nordiska litteraturen, kr. 20.000:-,
- till *Inst. for Kulturvidenskaber, Syddansk Univ., Odense* för seminarium om nordisk kvinnolitteratur i Odense 2016, kr. 8.000:-,
- till *Professor Christine Hamm, Nordisk litteratur, Univ. i Bergen* för 5:e konferensen om nordisk arbetarlitteratur i Bergen 2016, kr. 10.000:-,
- till *Finlands marinarkeologiska sällskap, Grankulla* för nordisk marinarkeologisk konferens 2016 i Mariehamn, kr. 10.000:-,
- till *Färöarnas univ., Tórshavn* för seminarium om nordisk modernistisk lyrik 2016, kr. 10.000:-,

- till *Karlstads universitet* för konferensen Svenska med didaktisk inriktning i Karlstad 2016, kr. 8.000:-,
- till *Föreningen Helsingforsnejdens krigsbarn* för seminarium och nätutställning om krigsbarn 2016, kr. 10.000:-,
- till *Språkläraryarnas riksförbund i Sverige* för nordisk språkkonferens i Stockholm 2016, kr. 15.000:-,
- till *Språkrådet i Norge* för arbetsmöte inom ramen för ett nordiskt terminologprojekt i Köpenhamn 2016, kr. 10.000:-,
- till *Finlands svenska folkdansring* för nordiskt folkdansseminarium i Helsingfors 2016, kr. 20.000:-,
- till *Aalto univ., Högskolan för konst, arkitektur och design* för konferensen Nordisk Forum för designhistoria i Helsingfors 2016, kr. 10.000:-,
- till *Museum Vandalorum, Värnamo* för nordisk konferens 2016 "Ljus är en rättighet", kr. 20.000:-,
- till *Slots- og kulturstyrelsen, Köpenhamn* för nordisk ruinkonferens i Svaneke 2016, kr. 20.000:- till busshyra,
- till *Den Arnamagnaenske samling, Köpenhamn* för seminarium och workshop på temat "Oldtidssagaerne" i Reykjavik 2016, kr. 15.000:-,
- till *Nasjonalbiblioteket, Oslo* för nordisk konferens i Stockholm 2016 om yttrandefriheten 1766 – 1900, kr. 25.000:-,
- till *Bohusläns hembygdsförbund, Uddevalla* för den 21:a träffen med Lokalhistoriskt kontaktnät Skagerack i Uddevalla 2016, kr. 10.000:-,
- till *Riksförbundet 4 H, Katrineholm* för en nordisk ungdomsledarkurs på Ästad gård i Halland 2016, kr. 30.000:-,
- till *Finlands keltologiska sällskap, Helsingfors* för internationella symposiet XV Societas Celtologica Nordica i Helsingfors 2016, kr. 10.000:-,
- till *Svenska barnboksinstitutet, Stockholm* för nordisk forskarkonferens "Bildern i fokus" i Stockholm 2016, kr. 15.000:-,
- till *Översättaren John Swedenmark, Stockholm* för workshop 2016 om översättningar från isländska till svenska, kr. 10.000:-,
- till *Club Lejonhjärta r.f., Helsingfors* för arrangerandet av Nordiska rätttegångstävlingen om de mänskliga rättigheterna 2016 i Helsingfors, kr. 12.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops- Arnö* för utbildningsdag 2016 för icke-nordisk ambassadpersonal i Sverige , kr. 10.000:-,
- till *Foreningen Norden i Struer, Danmark* för resa till norska vänorten Sarpborg 2016, kr. 8.000:-,
- till *Nordiska skrivarkonferensen Ordskaelv på Island* för ungdomars resor till Köpenhamn och Helsingfors 2016, kr. 8.000:-,

- till *Institutet för de inhemska språken, Helsingfors univ.* för tolkning vid Nordiska språkmötet i Vasa 2016, kr. 10.000:-,
- till *Reykjavik Akademien* för symposium 2016 om akademiker utan arbete, kr. 5.000:-,
- till *Advokatklubbarnas råd, Stockholm* för svenskt deltagande i Nordiska rättegångstävlingen om de mänskliga rättigheterna 2016 i Helsingfors, kr. 10.000:-,
- till *Professor Merja Laitinen, Socialt arbete, Lapplands univ.* för nordiskt nätverksmöte 2016 om barn som upplever våld, kr. 10.000:-,
- till *Docent Leif Yttergren, Gymnastik- och idrottshögskolan, Stockholm* för inbjudan av norsk gästföreläsare 2016, kr. 4.000:-,
- till *Doktorandrådet, Historiska inst., Stockholms univ.* för nätverksresa till Åbo 2016, kr. 8.000:-,
- till *Projektet Lokalt och etniskt, Húsavik* för kursdeltagande i Bollnäs 2016, kr. 10.000:-,
- till *Svenska Stiftelsen Ung Nordisk Musik, Nacka* för deltagande i tonsättarfestival i Århus 2016, kr. 10.000:-,
- till *Folklivssektionen, Föreningen Brage, Helsingfors* för inbjudan av svensk föreläsare 2016, kr. 5.000:-,
- till *Professor Tamsin Meaney, Høgskolen i Bergen* för ett jämförande forskningsprojekt rörande matematik i förskolan/daghem, kr. 5.000:-,
- till *Universitetsadjunkt Maria Gardarsdóttir, Islandsk som andetsprog, Islands universitet* för inbjudan av svensk gästföreläsare 2016, kr. 5.000:-,
- till *Professor Johan Elmberg, Zoökologi, Högskolan Kristianstad* för interna seminarier och jämförande fältstudier i Finland 2016, kr. 10.000:-,
- till *Foreningen Norden i Norge* för produktion av affischer och informationsbroschyr inför Nordens dag i skolan 2017, kr. 25.000:-,
- till *Ph. D. Louise Mønster, Aalborg univ.* för tryckning av monografien "Ny nordisk Lyrik i det 21. århundrede", kr. 5.000:-,
- till *Fil. Dr Tatjana Brandt, Helsingfors* för tryckning av antologi med texter om finlandssvensk poesi, kr. 10.000:-,
- till *Ph. D. Neal Ashley Conrad Thing, Farum* för tryckning av boken "Ekelöf, paradoksetts digter", kr. 15.000:-,
- till *Universitetslektor Anna Smedberg Bondesson, Litteraturvetenskap, Högskolan Kristianstad* för tryckning av skriften "Etna på svenska. Selma Lagerlöfs 'Antikrists mirakler' ", kr. 10.000:-,
- till *Lektor Claus Elholm Andersen, Finska, finskugriska och nordiska inst., Helsingfors univ.* för utgivning av nordisk antologi om Karl Ove Knausgård's "Min kamp", kr.10.000:-,

- till *Universitetslektor Per-Olof Mattsson, Litteraturvetenskap, Stockholms univ.* för tryckning av monografi om Martin Andersen Nexø, kr. 15.000:-,
- till *Professor Antti Leino, Fakulteten för språk, översättning och litteratur, Tammerfors univ.* för tryckning av rapport från NORNA-symposiet "Namn och identitet", kr. 8.000:-,
- till *Professor Margrét Eggertsdóttir, Árni Magnússon inst., Reykjavik* för tryckning av antologin "Mirrors of virtue. Manuscripts and print in late pre-modern Iceland", kr. 15.000:-,
- till *Doktoranden Charlotte Vainio, Historiska inst., Helsingfors univ.* för publicering av vetenskapliga antologin "Birgittinerna och Finland", kr. 10.000:-,
- till *Professor Daniel Lindmark, Inst. för idé- och samhällsstudier, Umeå univ.* för tryckning av antologin "Gränsöverskridande kyrkohistoria. De språkliga minoriteterna på Nordkalotten", kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Per Nilsson, Arkeologi, Stockholms univ.* för tryckning av avhandlingen "Brukade bilder. Om de sydsandinaviska hållristningarnas betydelse och brukande efter bronsålderns slut", kr. 15.000:-,
- till *Fil. mag. Margareta Skantze, Lyckeby* för tryckning av boken "Kung Kristians historia", kr. 10.000:-,
- till *Vikingskibsmuseet, Roskilde* för utgivning av boken "Vikingskibets oprindelse – jernalderens udspændte både", kr. 15.000:-,
- till *Spartacus Forlag, Oslo* för översättning till norska av Elisabeth Åsbrinks bok "1947", kr. 15.000:-,
- till *Leg. psykologen Christina von Gerber, Stockholm och fil. dr Elisabet Näsman, Uppsala* för tryckning av boken "Krigsbarn på skåneslott", kr. 10.000:-,
- till *Ph. d. Isak Thorsen, Albertslund* för översättning till engelska och tryckning av doktorsavhandlingen "Isbjørnens anatomi – Nordisk Films kompani som erhvervsvirksomhed i perioden 1906 – 1928", kr. 10.000:- till översättningen,
- till *New Heroes & Pioneers publ. house, Malmö* för tryckning av boken "Share Scandinavia", kr. 10.000:-,
- till *Kunstmuseet i Tønder og Sophienholm* för utgivning av katalog/skrift om konstnären Júliana Sveinsdóttir, kr. 15.000:-,
- till *Cand. mag., musikjournalist Valdemar Lønsted, Jystrup* för tryckning av bok på danska om kompositören Jean Sibelius, kr. 15.000:-,
- till *Professor em Hans-Olof Boström, Hammarö* för tryckning av boken "Carl Larsson. Monumentalmålaren", kr. 15.000:-,

- till *Arkitekten Daniel Bengtsson, Tomelilla* för tryckning av boken ”Gunnar Nylund – de formativa åren 1924 – 1945”, kr. 10.000:-,
- till *Selskabet for Skole- og Uddannelsehistorie, Kristiansand* för utgivning av årsbok nummer 50, kr. 10.000:-,
- till *Utvecklingssekreteraren Bo Lindvall, Malmö och lektor Theresa Schilhab, Aarhus univ.* för publicering på svenska av boken ”Naturligt lärande”, kr. 15.000:-,
- till *Journalisten Odd Inge Skjævesland, Oslo* för biografi om svensk-norska sångarprinsen Gustaf, kr. 10.000:- till resor,
- till *Docent Ann-Sofie Dahl, Köpenhamn* för materialinsamlingsresor i samband med forskningsprojektet ”Sveriges bilaterala försvarssamarbete med Finland och Danmark”, kr. 10.000:-,
- till *Ph.d.-stipendiaten Lars-Jakob Harding Kællerød, Afdeling for navneforskning, Københavns univ.* för studiebesök på senhösten 2016 vid Inst. för språk och folkminnen, Uppsala, kr. 6.000:-,
- till *Dr. Dag Avango, Avdeln. för historiska studier av teknik, vetenskap och miljö, KTH, Stockholm* för fältforskning på Svalbard 2016, kr. 15.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för fortsatta prenumerationer på nordiska dagstidningar, kr. 10.000:-,
- till *Nordens hus i Reykjavik* för förnyelse av inredningen av barnbiblioteket, kr. 25.000:-,
- till *Nordiska konstskolan i Karleby* för fortsatta inköp av konstböcker och videoutrustning, kr. 10.000:-,
- till *Finnskogsmuseet, Alfa* för fortsatta litteraturinköp, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden på Åland* för Nordjobbs fritidsprogram 2016, kr. 15.000:-,
- till *Nordjobb på Island* för fritidsprogram och språkkurs 2016, kr. 20.000:-,
- till *Nordjobbs nordiska sekretariat i Köpenhamn* för genomförandet av nordiskt språk- och kulturprogram 2016, kr. 15.000:-,
- till *Duon Eriksson-Erasmie, Söderköping* för kammarmusikturné i Finland 2016, kr. 10.000:-,
- till *Stud. Nanna Skovrind. Författarskolan, Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för studievistelse 2016, kr. 5.000:-,
- till *Stud. Mads Kjeldgaard Hansen, Författarskolan, Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för studievistelse 2016, kr. 5.000:-,
- till *Vestfynskoret, Assens, Danmark* för konsertresa till Stockholm 2016, kr. 8.000:-,
- till *Fotografen och journalisten Kenneth Mikko, Haparanda* för studie-resa till finska delen av Tornedalen och till Nordnorge 2016, kr. 5.000:-,

- till *Skt. Clemens Drengekor, Hinnerup* för konsertturné till Färöarna 2016, kr. 10.000:-,
- till *Sveriges Segelfartygförening, Stenungsund* för deltagande i nordisk kustkulturfestival på Färöarna 2016, kr. 10.000:-,
- till *Samfundet Sverige-Färöarna, Stockholm* för dansresa med Klaksvíkar dansiflag från Stockholm till Sorø, kr. 15.000:-,
- till *Hindsgavl Nordic Chamber Ensemble* för norskt och svenskt deltagande på konserter på Hindsgavl Festival och på Tivoli i Köpenhamn, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Tonväktarna r.f., Vanda, Finland* för deltagande i körfestivalen Norbusang i Holstebro 2016, kr. 10.000:-,
- till *Manskören Akademen, Helsingfors universitet* för konsertturné till Köpenhamn, Lund och Reykjavik 2016, kr. 10.000:-,
- till *Barnkulturfestivalen Myren, Reykjavik* för svenska författares medverkan 2016, kr. 10.000:- samt
- till *Teater FÅR302, København* för norskt och svenskt gästspel 2016, kr. 12.000:-.

I november 2016 delades följande anslag ut gemensamt:

- till *Professor Bjørn Poulsen, Historisk Afdeling, Aarhus univ.* för konferens 2016 om ”Nordiske eliter i transformation, ca 1050 – 1250”, kr 10.000:-,
- till *Nordisk Komité för skolelevers föräldrar, Helsingfors* för nordisk konferens 2016 om samverkan och inflytande mellan skola och hem, kr. 10.000:-,
- till *Árni Magnússon inst. for islandske studier, Reykjavik* för konferens 2016 ”A world in fragments: GKS 1812 4to and medieval encyclopedic literature”, kr. 10.000:-,
- till *Nordjobb i Finland, Helsingfors* för seminarium 2017 ”Finland i Norden 100 år”, kr. 20.000:-,
- till *Nordens hus i Reykjavik* för seminarium 2017 om nordisk design för barn, kr. 15.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö, Bålsta* för seminarium 2017 om den finländska litteraturen, kr. 20.000:-,
- till *Lektor Pernille Hermann, Nordiske studier, Aarhus univ.* för seminarium 2017 ”Constructed Spaces in Old Norse Literature”, kr. 10.000:-,
- till *Inst. for litteratur og kunstteori, Islands univ.* för konferens 2017 om sakprosa, kr. 10.000:-,

- till *ARLIS, Norden* för årsmöte och konferens 2017 i Helsingfors, kr. 10.000:-,
- till *Inst. för mediastudier, Stockholms univ.* för tre seminarier 2017 om kvinnors bidrag till den nordiska filmhistorien, kr. 15.000:-,
- till *Nationalmuseet, Köpenhamn* för 18th Viking Congress 2017, kr. 20.000:- till busshyra,
- till *9:e nordiske klarsprogskonference* 2017 i Gentofte, kr. 5.000:-,
- till *Nordiska språk, Vasa univ.* för 13:e konferensen om Nordens språk som andraspråk (NORDAND) i Vasa 2017, kr. 10.000:-,
- till *Inst. for Sprog og Kommunikation, Syddansk univ.* för 6th Nordic Aphasia Conference 2017 i Köpenhamn, kr. 10.000:-,
- till *Ålands fredsinstitut, Mariehamn* för ”Kastelholmssamtal för fred 2017”, kr. 10.000:-,
- till *Nordisk informationskontor i Sønderjylland, Padborg* för konferens 2017 ”Partidemokratiets fremtid i Norden”, kr. 6.000:-,
- till *Afdeling for Historie og Klassiske studier, Aarhus univ.* för workshop 2017 ”Fragile Democracy” kr. 10.000:-,
- till *Arktiskt Centrum, Umeå univ.* för ”International Congress on Arctic Social Science IX” i Umeå 2017, kr. 16.000:-,
- till *Nordisk Bryologisk Förening, Knivsta* för nordiskt möte på Färöarna 2017, kr. 10.000:-,
- till *Kvarkens havsörnsgrupp, Vasa* för nordiskt örnmöte 2016 i Vasatrakten, kr. 10.000:-,
- till *Pohjola-Norden i Lovisa* för vänortsbesök i Olafsfjördur 2016, kr. 5.000:-,
- till *Reykjavik Akademiet* för dansk och norsk föreläsare vid symposium om public service och massmedier 2016 i Reykjavik, kr. 10.000:-,
- till *Kulturarvsorganisationen Bridging Ages, Kalmar* för konferens 2017 i Vasa med anledning av Finlands 100-årsjubileum, kr. 10.000:-,
- till *Inst. för informationsvetenskap, Åbo Akademi* för svenskt deltagande i nordisk konferens 2017 om flyktingars informationsbehov, kr. 8.000:-,
- till *Inst. för svenska språket, Göteborgs univ.* för kurs 2017 i Köpenhamn i danska för lärarstudenter i svenska, kr. 5.000:-,
- till *Föreningen för nordisk filologi r.f., Helsingfors* för inbjudan av dansk och svensk föreläsare till kurs i språkvetenskapens historia 2016, kr. 5.000:-,
- till *Ersta Sköndal Högskola, Stockholm* för finländskt och norskt deltagande i workshop i Uppsala 2017 om etik i vården, kr. 10.000:-,
- till *Voksenåsen Senter for svensk-norsk samarbeid, Oslo* för inbjudan av svenska författare 2016, kr. 5.000:-,

- till *Voksenåsen Senter for svensk-norsk samarbeid, Oslo* för konferens 2017 om integrering i Norden, kr. 15.000:-,
- till *Utgivarföreningen för tidskriften Astra, Helsingfors* för fortsatt utgivning m.m. under 2016, kr. 8.000:-,
- till *Ph. d. Charlotte Fabech, Svalöv* för tryckning av publikationen "Sösdala – Scanian Horsemen and their relation to the elite of 5th Century Europa", kr. 10.000:-,
- till *Danmarks-Samfundet, Brøndby* för tryckning av bok om nordiska frivilliga i de slesvigska krigen, kr. 15.000:-,
- till *Doktoranden Maria Simonsen, Inst. för kulturvetenskap, Lunds univ.* för tryckning av bokhistorisk avhandling "Den skandinaviske Encyclopædi", kr. 20.000:-,
- till *Docent Ben Hellman, Inst. för moderna språk, Helsingfors univ.* för tryckning av boken "Hemma hos Tolstoj. Nordiska möten i liv och dikt", kr. 10.000:-,
- till *Tidskrift för litteraturvetenskap (TFL), Uppsala* för temanumret "Östersjör", kr. 10.000:-,
- till *Forskargruppen LMI, Linköpings univ.* för utgivning av nya skriftserien "Kartotek", kr. 10.000:-,
- till *Fil. mag. Emi-Simone Zawall, Stockholm* för tryckning av nya tidskriften "Essä", kr. 10.000:-,
- till *Forlaget Basilisk, Köpenhamn* för utgivning på danska av Stig Larssons roman "Autisterna", kr. 10.000:-,
- till *Forlaget Multivers, Köpenhamn* för utgivning på danska av boken "Digt eller dø. Egil Skalle-Grimssons to langdigte", kr. 10.000:-,
- till *Professor Liv Helene Willumsen, Inst. for historie og religionsvitenskap. Univ. i Tromsø* för tryckning av boken "Kilder til troldomsprosessene i Finnmark", kr. 15.000:-,
- till *Docent Agneta Ney, Uppsala* för tryckning av monografin "Bland ormar och drakar", kr. 5.000:-,
- till *Docent Ulf Mörkenstam, Statsvetenskapliga inst., Stockholms univ. och dr. polit. Jo Saglie, Inst. for Samfunnsforskning, Oslo* för tryckning av boken "Sametingsvalen i Norge och Sverige", kr. 15.000:-,
- till *Museichef Håkan Joriksson, Gränna* för tryckning av boken "I skuggan av Andrée och Nordenskiöld", kr. 15.000:-,
- till *Docent Louise Bringselius, Företagsekonomi, Lunds univ.* för tryckning av boken "Den parlamentariska revisionen i de nordiska länderna", kr. 20.000:-,

- till *Filmare och konstnär Freja Andersson, Malmö* för bearbetning av material under 2016 inom filmprojekt om kvinnliga krigserfarenheter, kr. 10.000:-,
- till *Nordens hus i Reykjavik* för en nordisk författarserie 2016-2017, kr. 5.000:-,
- till *Konsthallen S:ta Anna, Trosa* för norsk konstnärsutställning 2017, kr. 10.000:-,
- till *Romeo & Julia Kören, Dramatiska teatern, Stockholm* för workshop och konsert på Färöarna och Island 2017 inom ramen för projektet ”Hemlängtan i Norden”, kr. 20.000:-,
- till *Konstnär Gunzi Holmström, Helsingfors* för utställning i Göteborg 2017, kr. 5.000:-,
- till *Musikensembeln Sirius, Aarhus* för nordisk turné 2016, kr. 10.000:-,
- till *Regissör Maya Lindh, Delsbo* för nordiskt kortfilmsprojekt på Island 2016-2017, kr. 6.000:-,
- till *Konstnärliga ledaren Katrine Faber, Teater Viva, Hjortshøj* för en residensvistelse i Olafsfjörður 2016- 2017, kr. 5.000:-,
- till *Haderslev Domkirkes Pige Kor* för konserter i Göteborg och Malmö 2017, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Påskfestival Gotland* för inbjudan av norsk pianist 2017, kr. 3.000:-,
- till *Nordisk poesifestival Rolf Jacobsen-dagene* för inbjudan av nordiska författare till Hamar 2017, kr. 10.000:-,
- till *Konstnär Anne-Sofie Petersen, Viby i Danmark* för vistelse på konstnärshuset i Svølvær 2017, kr. 5.000:-,
- till *Konstnär Karin Grünberger, Them, Danmark* för samma ändamål, kr. 5.000:-,
- till *Konstnär Kaisu Koivisto, Helsingfors* för konstnärsvistelse på Svalbard 2017, kr. 5.000:-,
- till *Bildkonstnär Maja Ingerslev, Harlev, Danmark* för konstnärsvistelse i Korpúlfsstaðir 2016, kr. 5.000:- samt
- till *Norden i Fokus, Stockholm* för kulturarrangemanget 2016 ”Best of Norden”, kr. 20.000:-.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Utlyser anslag till ansökan under 2017

Letterstedtska föreningens uppgift är att befodra gemenskapen mellan de fem nordiska länderna på industrins, vetenskapens och konstens områden. Under 2017 kommer anslag att utdelas vid två tillfällen, dels under våren, dels under hösten. Det belopp som står till förfogande för gemensam utdelning uppgår till 1.600.000:- SEK. Ansökan om anslag inges skriftligen till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 1074, SE-101 39 Stockholm. *Ansökan får ej insändas i rekommenderat brev.* Alla mottagna ansökningar bekräftas skriftligen. Ansökan skall, i undertecknat skick, insändas *senast* den 15 februari och *senast* den 15 september 2017. Poststämpelns datum gäller. Besked om utdelade anslag ges *skriftligen* i slutet av maj resp. i slutet av november 2017.

I. Anslag utdelas i första hand till följande ändamål:

- Anordnande av nordiska konferenser och seminarier. Ansökan insändes av arrangörerna varvid konferensspråk och specificerade kostnader anges. Utgifter för administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten *beviljas ej.*

- Gästbesök av forskare från annat nordiskt land eller till exkursioner för grupper av personer. Ansökan insändes av den mottagande institutionen eller motsvarande. Utgifter för administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten *beviljas ej.*

- Tryckning, översättning eller publicering av skrifter av gemensamt nordiskt intresse. Även kvalitetssäkrad digital publicering kan komma i fråga. Offert skall bifogas ansökan. Till periodiska skrifter ges enbart engångsanslag. Doktorander skall bifoga handledarintyg.

- Vetenskapliga, jämförande studier av företeelser i de nordiska länderna som är av gemensamt nordiskt intresse. Doktorander skall bifoga intyg om sin forskning från handledaren. Av intyget skall framgå varför anslag bör ges till det uppgivna ändamålet.

- Inköp av litteratur eller kontorsutrustning till nordiska institutioner eller lärosäten med utpräglad nordisk inriktning. Kostnadsberäkning skall bifogas ansökan.

- 2017 har 100 år förflutit sedan Finland blev en självständig stat. Ansökningar som anknyter till detta jubileum välkomnas. De kan gälla historiska händelser eller sentida företeelser med anknytning till Finlands relation till övriga Norden.

Ansökningsbeloppet bör ligga i intervallet 10.000 till 50.000 SEK.

Anslag utdelas, enligt föreningens praxis, *ej* till:

- projekt som ägt rum vid ansökningstillfället,
- resor och uppehålle inom det egna landet,
- festskrifter till personer eller seminarier av avtackningskaraktär,
- språkgranskning av avhandlingar eller andra skrifter,
- till löner, arvoden, traktamenten eller normala levnadsomkostnader samt
- till medicinska ändamål.

II. Under 2017 står sammanlagt 225.000 SEK till förfogande för främjandet av *nordiskt konstnärligt utbyte*. Ansökan skall, i undertecknat skick, insändas *senast* den 15 februari resp. *senast* den 15 september 2017 till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 1074, 101 39 Stockholm. Poststämpelns datum gäller. *Ansökningar får ej insändas i rekommenderat brev*. Besked om utdelade anslag ges skriftligen i slutet av maj resp. slutet av november 2017. Ansökt belopp bör ligga i intervallet 5.000 till 20.000 SEK.

III. Enskild person eller enskilda personer kan också ansöka om anslag för studieresor till annat nordiskt land. Ansökningsbeloppet bör ligga i intervallet 2.000 till 10.000 SEK. Ansökan sändes, i undertecknat skick, in *senast* den 15 februari 2017 (poststämpelns datum gäller) till:

Danska sökande:

Letterstedtska föreningens danska avdelning
c/o Steen A. Cold, Skodsborgsparken 14, DK-2942 Skodsborg

Finländska sökande:

Letterstedtska föreningens finländska avdelning
c/o Mari Herranen, Riksdagen, FI-00102 Helsingfors

Anm. Den finländska avdelningen tar även emot ansökningar insända *senast* den 15 september 2017.

Isländska sökande:

Letterstedtska föreningens isländska avdelning
c/o Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrun 36, IS-104 Reykjavík

Anm. Den isländska avdelningen tar även emot ansökningar insända *senast* den 15 september 2017.

Norska sökande:

Letterstedtska föreningens norska avdelning
c/o Jan Kløvstad, Molandsvegen 824, NO-4849 Arendal

Anm. Den norska avdelningen tar även emot ansökningar insända *senast* den 15 september 2017.

Svenska sökande:

Letterstedtska föreningens svenska avdelning
Box 1074, 101 39 Stockholm

Anm. Den svenska avdelningen tar även emot ansökningar insända *senast* den 15 september 2017.

En fullständig förteckning över utdelade anslag återfinns i årets sista nummer av *Nordisk Tidskrift* (4/2015 och 4/2016). Se Letterstedtska föreningens hemsida: www.letterstedtska.org.

BOKESSÄ

FORSKNINGSBASERAT OM NORDISKT SAMARBETE

Denna seriösa akademiska antologi innehåller forskningsbaserade bidrag om det nordiska samarbetets institutioner och om diverse samarbetsområdets förändringar över tid. Boken är ett resultat av ett projekt finansierat av NordForsk. Författarna har studerat det samnordiska genom dokument och relevant forskningslitteratur. Texten är rätt tung och med många referenser och noter. Antologin har värkt fram genom flera seminarier och författarkonferenser sedan 2012. Författarna har satt sig in i litteraturen inom respektive delämne och varje kapitel har referenslistor. Sammantaget inryms en diger bibliografi om det nordiska samarbetet över flera årtionden, vilket i sig är ett kunskapsbidrag.

Redaktören *Johan Strang* vid Helsingfors universitet har tillsammans med kollegan vid Aarhus universitet Thorsten Borring Olesen författat ett viktigt kapitel om de samnordiska institutionernas förändrade betydelse genom åren. Det är tankeväckande och läsvärt. Tesen är att det nordiska samarbetet är vitalt, särskilt inom tunga områden som säkerhet och samhällsekonomi. Men de två samnordiska institutionerna Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet hålls utanför dessa substansmässigt tunga samarbetsområden. Därmed blir de allt mer marginaliserade som politiska aktörer och som intressanta arenor. Slutsatsen är att de behöver reformeras radikalt eller så förtvinar de. Framtiden för de nordiska ländernas samarbete kan te sig rätt ljus, men detta arbete kommer främst att ske utanför dessa numera rigida och sidoplacerade institutioner, menar författarna.

Man kan tycka att särskilt Nordiska rådet behövs som ett forum för debatt, öppenhet, mediabevakning, folkupplysning och politiskt ansvarsutkrävande. Många bedömare menar att mer av dessa inslag behövs inom EU för att stävja den europasamarbetsfientliga agitationen och opinionen. Eftersom Nordiska rådet redan finns som en mötesplats för förtroendevalda och statsråd behöver man faktiskt använda detta redskap och inte låta det försvinna ur politikernas, journalisters och allmänhetens medvetande.

Även Nordiska ministerrådet borde kunna reformeras, menar Strang. Där sker det egentliga arbetet i flera sektorfokuserade ministerråd av varierande tyngd. Sekretariatet tillåts inte vara pådrivande – som en kommission – utan skall administrera möten, hålla ihop en blygsam gemensam budget samt utöva uppföljning/kontroll av några nordiska expertorgan. Den framgångsrika Nordiska investeringsbanken i Helsingfors ligger utanför dess mandat.

I Strangs idébok från 2012, skriven på uppdrag av ministerrådet, föreslogs nya arbetssätt för att vitalisera arbetet på regeringssidan. Formerna kan variera mellan sektorer menade han och lanserade *nordiska gemenskaper* som tematiska mötesplatser och samordningsplattformar. Dessa gemenskaper skulle även underbyggas av forskning och studier som skulle kunna beställas av de nordiska sekretariaten. Inte mycket har hänt med dessa pigga förslag. Sönderingar om att tydligare länka ministerrådets sekretariat till det intensiva samarbetet inom säkerhet och försvar har inte heller fått gehör bland de berörda statsråden.

I bokens introducerande kapitel av Strang presenteras två olika tongivande berättelser om det nordiska samarbetet. Den dominerande berättelsen handlar om misslyckanden och om att en samnordisk lösning har varit ett plan-B utfall. Norden är klämd mellan det nationella och det europeiska och blir allt mer överspelat. Den andra berättelsen handlar om en framgångsrik och i grunden annorlunda samsarbetsdynamik än den gängse inom forskningslitteratur och medieöversikter. Genom globaliseringen och allt bredare och mer intensiva flöden mellan många länder har den exceptionella nordiska dynamiken över tid blivit allt mindre exceptionell, menar Strang. Det nordiska sättet att samarbeta tillämpas allt mer även inom andra umgängeskretsar. Frågan som då ställs är om/hur den nordiska samsarbetsmodellen kan vara en förebild för bredare transnationella samsarbeten i Europa, över Atlanten eller i Ostasien? Strang anser att man först behöver utforska djupare vad samsarbetsmodellen bygger på och hur den fungerar inom diverse sakområden. Detta är därför ett primärt syfte med boken och med projektet som har bedrivits sedan 2012. Denna skrift ger ett empiriskt underlag från flera arbetsområden och bidrar därmed till denna forskningsbaserade förståelse av hur samsarbetet fungerar i praktiken.

Alla sektorkapitel är läsvärda då de gräver något djupare in i olika samsarbetsområden, sträcker sig över många år samt bygger på en väldokumenterad empiri. Ett handlar om frivilligrörelserna och ger ett historiskt perspektiv. Här behandlas folk rörelser, Norden-föreningarna samt arbetarrörelsens nordiska samsarbete. Samsarbetsfärderna har ofta byggts nedifrån av frivilliga entusiaster, vilket har inneburit att den nordiska känslan sitter djupt i folklagren. I ett annat kapitel behandlas fenomenet den nordiska modellen, vars faktiska innehåll har skiftat genom åren. Ibland betonas den inhemska välfärdsmodellen med rötter i mellankrigstiden, som genom en rad avtal och en kontinuerlig diffusionsprocess mellan länderna efter kriget omformades till ett funktionellt sätt att samsarbeta kring välfärdsfrågor av betydelse för alla nordbor. Pionjärer som Karl-August Fagerholm verkade under dessa gyllene år av socialpolitiska och gränshinderbefriande nordiska reformer. Det klassiska samsarbetet inom ILO behandlas. Ett kapitel handlar om det juridiska samsarbetet över tid, ännu ett klassiskt arbetsfält med rötter från före det förförre sekelskiftet.

Harmonisering sattes som främsta ambition framför förslag om en gemensam nordisk lagtext. När detta länge informella samarbete från och med 1970-talet formaliserades genom det då instiftade ministerrådet började även lagstiftarna att glida isär. Juridik sågs allt mer som verktyg för politisk förändring och här gick inte länderna helt i takt. Idag sätter EU:s regelverk tyglar för ambitioner om ett särskilt nordiskt juridiskt paradig.

Kultursamarbetet har alltid satts i centrum av det nordiska arvet. Längre verkade en gemensam kulturkommission som sedan omvandlades till ett nordiskt kultursekretariat i Köpenhamn. Författarna lyfter fram det nordiska litteraturpriset som ett exempel på ett uppmärksammat och väsentligt resultat av en medveten samarbetsansats inom kulturområdet. Denna framgång har ju även följts av en rad andra nordiska priser i samma anda, som t. ex. filmpriset. Ett mycket aktuellt kapitel behandlar den nordiska passunionen med sitt ursprung på 1950-talet och med gränskontroller som av och till begränsat framkomligheten inom Norden. Man påminns om att Danmark redan 2011 av inrikespolitiska skäl försökte införa kontroller av ”annorlunda” personer vid sina gränser. Enligt författaren beklagades detta av tunga svenska politiker, men dessa inspel gav ingen effekt. Men när Tyskland klagade och EU-kommissionen morrade så blev det en omedelbar effekt på detta ensidigt införda gränshinder. Strax därefter kom ett val, en ny regering tillträdde och missgreppet glömdes bort.

I ännu ett kapitel behandlas hur de nordiska institutionerna verkar i ett regionalt sammanhang bland många andra och i viss mån konkurrerande organ inom grannskapet. Det nordligaste Europa är rätt packat med samarbetsinstitutioner och samma nationella företrädare deltar i olika organ som ofta har liknande dagordningar. De många mötena kostar energi och splittrar politikertid och uppmärksamhet. Man lyfter dock även fram det viktiga samnordiska bidraget för de fria, suveräna och säkrade baltiska staterna på 1990-talet. Ett kapitel beskriver hur säkerhetsområdet och försvarsfrågorna har blivit allt mer uppmärksammade som ett samnordiskt arbetsfält genom att Stoltenberg-rapporten 2009 formulerade en färdväg som alla kunde engageras kring. I bokens sista kapitel beskrivs Norden som ett laboratorium för transnationellt lärande inom samhällsekonomiska frågor och där nya dimensioner av arbetsliv, entreprenörskap och anpassning till ny teknologi skapar en förnyad bas för något som man kan etikettera den nordiska modellen.

Om ett självständigt Institut för Nordenstudier etablerades vid något av våra universitet skulle fler akademiska skrifter av dennas betydelse kunna arbetas fram via idoga forskargärningar. Dessa behövs i hög grad för att nyansera den bild av det nordiska samarbetet som slentrianmässigt sprids i media och mellan okunniga nationella befattningshavare. Då utomstående betraktare

ofta lyfter fram det värdefulla med pragmatiska och flexibla samnordiska lösningar och förhållningssätt borde väl även våra egna förtroendevalda och deras ämbetsmän inse betydelsen av att utforska, dokumentera och förstå hur och varför detta samarbete oftast fungerar väl i vardagen, men ibland leder till bittra och upprivande bakslag.

Bengt Sundelius

Johan Strang (red). *Nordic Cooperation: A European region in transition*. London, Routledge, 2016.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

NORDENS KARLSSON HAR GÅTT BORT

Några minnen från Presidiesekretariatet på Tyrgatan

Fd statsrådet Jan O. Karlsson avled den 19 september 2016 i en ålder av 77 år.

Han svepte in som en stormvind i Presidiesekretariatets lokaler i Gamla Riksdagshuset på hösten 1977. Innan dess hade Jan O. Karlsson varit det mesta som en politisk tjänsteman kunde bli: sakkunnig i statsrådsberedningen först hos Tage Erlander och sedan hos Olof Palme samt borgarrådssekreterare. Nu skulle han bli ställföreträdande presidiesekreterare med den norske samsarbetsveteranen Gudmund Saxrud som chef. Beslut om dessa höga nordiska utnämningar hade fattats av Nordiska rådets presidium där Trygve Bratteli och Olof Palme var de tyngsta namnen. Saxrud blev den tredje norske presidiesekreteraren i rad efter fd statsrådet Helge Seip och fd statssekreteraren Emil Vindsetmo. Jag kom som sekreterare i Nordiska rådets social- och miljöutskott (1972–1982) att ha samtliga dessa norrmän som chefer.

Janne var en snabbtänkt och mycket charmfull person. Han hade nära till skratt och till upptåg. Hans kontaktnät var stort och han visste precis i vilka trådar man skulle dra för att lösa allsköns praktiska och politiska problem. Sedan begynnelsen 1971 hade Nordiska rådets gemensamma sekretariat, dvs. Presidiesekretariatet delat lokaler med Nordiska rådets svenska delegations sekretariat. I ena änden av de långa korridorerna i det ärevördiga Gamla riksdagshuset låg det svenska rådssekretariatet där Christer Jacobson var relativt nyutnämnd chef. Han hade efterträtt giganten Gustaf Petrén som blivit regeringsråd och ordförande i Letterstedtska föreningen. I den andra änden av det ståtliga huset på Helgeandsholmen låg Presidiesekretariatet.

Vi var ett trettiotal personer som arbetade nordiskt i Gamla riksdagshuset i bästa sämja. Men så kom tanken upp att Presidiesekretariatet och svenska sekretariatet borde göra boskillnad. Jakten på lämpliga lokaler ute på stan leddes av Janne som rätt snabbt fick vittring på att två vackra, villalikhande byggnader nära hörnet av Valhallavägen/Odengatan blivit lediga. På hösten 1978 flyttade Presidiesekretariatet in i de smakfullt inredda lokalerna på Tyrgatan 5-7. Janne skötte om flyttruljansen och såg till att inredningsarkitekter och textilkonstnärer anlätades. Konst lånades in från den svenska staten. Tyrgatan blev som arbetsplats något av en dröm. Inte minst den vackra trädgården – där många tillställningar och glada fester ägde rum – gjorde att vi som arbetade där trivdes som fisken i vattnet. *Dagens Nyheter*'s tecknare Jan Afzelius ritade av de praktfulla, sammanbyggda husen. Hans teckning, där det alltid ingick en hund ute på promenad, prydde omslaget till 1981 års utgåva av *Nordiska*

samarbetsorgan där vi alla fanns förtecknade som jobbade nordiskt eller hade nordiska uppdrag. Det var omkring 2.500 personer på den tiden.

Den nordiska sekretariatsledningen bestod förutom av Gudmund Saxrud och Jan O. Karlsson av en dansk ställföreträdare och av en finländsk informationschef. I början av min tioåriga tjänstgöringstid var det Sten-Olof Westman ("Stiffe") och Harry Granberg som skötte rådsinformationen. De avlöstes småningom av likaledes finlandssvenska Inger Jägerhorn. Därefter kom Dorrit Seest från Danmark till Tyrgatan. Danska ställföreträdare under det första decenniet var Niels Ove Gottlieb, Lasse Lindhard och Gunnar Næsselund. Men den som hördes och syntes mest var tveklöst Janne som också kunde påverka det nordiska beslutsfattandet i kraft av sin nära relation till presidieledamoten Olof Palme.

Vi som hade hand om sekreterarsysslorna i utskotten fick sköta oss själva, men givetvis var det utskottsordförandens ord som gällde. Utskottets beslut var vår lag. Jag blev den förste utskottssekreteraren som inordnades i Presidiesekretariat. Sedan flyttade trafikutskottets sekreterare till Stockholm i mitten av 1970-talet. Snjólaug Ólafsdóttir var den andra isländska utskottssekreteraren med ansvar för trafikfrågorna som fick sin dagliga arbetsplats i Stockholm. Det var på hösten 1977. Två år senare kom även ekonomiska utskottets sekretariat till Stockholm. Då anlände Kjell Myhre-Jensen till Tyrgatan för att bekläda denna syssla. Nu var vi tre utskottssekreterare på samma arbetsplats. Ytterligare några år senare kapade kulturutskottets sekretariat trossarna till riksdagshuset i Helsingfors och Kristian Slotte anlände till Presidiesekretariatet. När Kristian slutade var det Guy Lindströms tur att ta sig an kulturutskottets sekretariatssyssla. Fyra av fem var nu på plats i Stockholm. Återstod juridiska utskottets danska sekreterare. Det satt hårt åt, men lyckades några år in på 1980-talet. Den dröm som Emil Vindsetmo haft, dvs. att samla samtliga utskottssekreterare i Presidiesekretariatet tog det bortemot 15 år att uppfylla. Den nordiska samarbetskvamen mal, som bekant, inte alltid snabbt.

Janne och jag samarbetade bra. Han följde social- och miljöutskottets möten och vi gjorde många resor tillsammans. Han lade sig inte i sakbehandlingen utan kom bara med övergripande synpunkter eller klarlägganden. 1978 for vi med utskottet till Färöarna för att hålla möte med social- och miljöutskottet. Med på resan var två av Jens Otto Krags gamla ministrar nämligen Erling Dinesen och Kjeld Olesen. Den förre hade varit arbetsminister under lång tid hos Krag och den senare blev litet överraskande utrikesminister. Vi höll pliktskyldigast våra möten med utskottets tretton medlemmar men hann också med att besöka den färöiska regeringschefen (lagmanden), sjukhus, kyrkor och fågelberg.

Debatten om kärnkraftens vara eller icke vara engagerade Jan O. Karlsson starkt. Han missade inte något tillfälle att propagera för kärnkraften och reta-

des gärna med dem som var tveksamma, som jag själv, eller emot. Till den senare gruppen hörde den klurige svenska centerpartisten Bertil Jonasson från Ekshärad i Värmland. Vid en av våra båtutflykter på Färöarna fick Janne syn på ett par vindkraftverk som, liksom av en händelse, stod alldeles stilla på den annars rätt vindpinade ögruppen. ”Bertil”, ropade Janne triumferande ”Ser du vindkraftverken? Ser du att de står alldeles stilla?”

Ett år senare anordnade social- och miljöutskottet ett seminarium om rusmedelsfrågorna i den danska gränsstaden Kolding. Att utskottet möttes där berodde på att det var den danske utskottsmedlemmen Bernhardt Tastesens valkrets. Till seminariet, som leddes av den norske utskottsförmannen Asbjørn Haugstvedt, hade inbjudits Nordens ledande rusmedelsforskare finländaren Kertil Bruun. På plats fanns också det svenska Hassela-kollektivets karismatiska ledare K A Westerberg. Seminariet resulterade i en omfattande rapport som publicerades i NU B-serien 1979:14 med titeln ”Alkohol- och narkotika-problem i Norden – orsaker och behandlingsmetoder”. Allt som sades under de intensiva mötesdagarna i Kolding kom förstås inte med i seminarierapporten. Vi som var med på avslutningsmiddagen minns dock hur Janne Karlsson retades med sin partibroder Bernhardt Tastesen som satt och hoppades på ett telefonsamtal från Anker Jørgensen. Det hölls nämligen val till Folketinget just denna dag efter det att den kortvariga, blocköverskridande koalitionen mellan Socialdemokratiet och Venstre nått till vägs ände. Alla utgick från att de danska socialdemokraterna skulle fortsätta att regera ensamma och då blev antalet ministerposter för partiets mera framträdande folketingsmedlemmar fler än förut. Säkert hoppades den gode Bernhardt Tastesen på att bli befordrad till regeringsledamot. När middagen led mot sitt slut och folketingsmedlemmen Tastesen inte blivit kallad till telefonen så ropade Janne tvärs över bordet så alla hörde det: ”Bernhardt! Hör man inget så är det inget!”. Janne visste hur det politiska spelet fungerade medan vår danske vän fortsatte att hoppas. Förgäves skulle det visa sig.

Under den glada tiden på Presidiesekretariatet höll vi inte bara på med det nordiska samarbetets sakfrågor. Några av oss engagerade sig också i utnämnings- och tillsättningsfrågor. När vi sysslade med dylika ting brukade vi skämtsamt kalla oss för ”kampanjsekretariatet”. Janne var den främste kampanjmakaren, men även jag var med på ett hörn. En tillsättning som vi ville påverka var vem som skulle efterträda samarbetsnestorn Arne F. Andersson som direktör för svenska Föreningen Norden. Åke Landqvist, som varit förste sekreterare i Föreningen Norden sedan mitten av 1960-talet och vid tidpunkten för direktörsskiftet var Föreningarna Nordens Förbunds förbundssekreterare, tyckte vi var den självskrivne efterträdaren till Arne. Men det visade sig att Åke, trots sin gedigna akademiska bakgrund och sin suveräna

stilistiska förmåga, hade sina belackare. Janne och jag gjorde Åkes sak till vår och kontaktade under hand ledamöter i Föreningen Nordens centralstyrelse. Motkandidaten till Åke var en i nordiska sammanhang okänd folkhögskoleinspektör. När centralstyrelsen skred till beslut blev siffrorna 15 mot 12 till Åkes fördel. "Kampanjsekretariatet" drog en suck av lättnad.

1980 skulle Janne och jag resa till Island eftersom social- och miljöutskottet höll sommarmöte där. På Arlanda fick vi veta att ett stort vulkanutbrott utbrutit på Island med inställda flyg och stora förseningar som följd. Vi vankade rastlösa i avgångshallen på Arlanda och funderade på hur vi skulle fördriva tiden som återstod innan vi fick lyfta mot Keflavik. Det vore kul, kom vi plötsligt på, att få komma upp i flygledartornet och följa hur man dirigerade flygtrafiken. Sagt och gjort och vi tågade iväg till informationsdisken och framförde våra önskemål. "Kan jag få ett röstprov?" skämtade mannen bakom disken. Det fick han av Janne som orerade vitt och brett om vikten av att underhålla oss i väntan på flygets avgång. Vi fick äntra flygledartornet där vi under några timmar med stort intresse kunde följa planens avgångar och landningar. Jannes övertalningsförmåga hade än en gång visat sig fungera.

Efter regeringsskiftet på hösten 1982 gick Janne säkert och väntade på att Svante Lundkvist, som avlöst Karin Söder som svensk samarbetsminister, skulle ringa honom. Veckorna gick utan att statsrådet Lundkvist, som suttit i rådspresidiet efter Olof Palme, hörde av sig. Janne hamnade i samma situation som Bernhardt Tastesen några år tidigare. Hörde man inget så var det ingen högre utnämning på gång. Svante Lundkvist hörde småningom av sig och erbjöd Janne att bli statssekreterare för nordiska frågor. Det ville Janne gärna bli efter sina fem år i Presidiesekretariatet. Han blev också den förste som kallades statssekreterare för nordiska frågor i det svenska Regeringskansliet. Själva funktionen hade funnit tidigare och beklänts av framstående tjänstemän som Bengt Dennis, Ulf Dinkelspiel och Fredrik Sterzel.

Tre år stannade Janne på den nordiska statssekreterarposten innan Kjell-Olof Feldt lockade över honom till Finansdepartementet. Sedan följde uppdrag som storstadsutredare och som tjänsteman inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen. Det stora karriärklivet togs 1995 då Janne efter det svenska EU-inträdet blev ledamot av Revisionsrätten i Luxemburg. Där gjorde han en förnämlig insats och valdes till president för Revisionsrätten för en treårsperiod.

In i regeringen plockades han av statsminister Göran Persson 2002 som bistånds- och migrationsminister. Persson ville ha en person med stor politisk erfarenhet i sin regering. Under sin korta ministertid hann Janne ställa till med en del rabalder. Hans snabba replikföreläsa ledde honom på villovägar vid några tillfällen. I samband med en mycket uppmärksammas tidningshistoria – det gällde statens betalning för en kräftskiva som möjligen kunde anses vara privat – räddade han sig genom att göra en så kallad pudel. Han gav därvid namn åt

ett nytt politisk begrepp att pudla, dvs. att förbehållslöst be om ursäkt. Senare visade det sig att Janne inte begått något formellt fel.

Mitt sista samtal med Janne ägde rum på våren 2003. Han hade då varit på besök i det krigshärjade forna Jugoslavien tillsammans med Anna Lindh. Jag berättade för Janne att Gudmund Saxrud hade dött och vi utbytte tankar om vår gamle nordiske chef.

När Presidiesekretariatet lämnade sina lokaler på Tyrgatan 1996 var jag med och åt tårta innan flytten till Köpenhamn och samförläggningen med ministerrådssekretariatet skedde. Ytterligare en gång samlades de som tjänstgjort vid sekretariatet i sina gamla lokaler som då användes av Statens beredning för medicinsk utvärdering. Vid inget av dessa tillfällen var Janne med. Men det var som om hans glada skratt ännu satt kvar i väggarna. Nordens Karlsson behövde inget Höganäskrus för att vara på gott humör.

Vi är många som minns honom med saknad.

Claes Wiklund

FINLANDSSVENSKA YRSA STENIUS' LIV I MED- OCH MOTVIND

Journalisten och författaren *Yrsa Stenius* har gjort en ovanlig karriär från kyffet som var socialdemokratiska *Arbetarbladets* redaktion i Helsingfors till Klara-kvarteren i Stockholm.

"Syr-san" som hon kallades i sin späda ungdom har utfört det mesta av sin livsgärning i Sverige. Hon förblir därmed en av de synligaste i den kohort av finlandssvenska kulturarbetare (förlåt 70-talstermen!) som har verkat i Sverige.

Teatermänniskorna Birgitta Ulfsson, Lasse Pöysti och Stina Ekblad. Journalisterna Jan Mosander, Bengt Appelgren, Markus Ölander och Mosse Wallén. All round personligheterna Claes Andersson och Jörn Donner. Alla hör de till detta garde. Njuggast förhåller sig *Yrsa Stenius* till Donner – utan anledning syns det mig. *Yrsa Stenius* själv intar en framskjuten plats på denna särskilda svensk-finländska parnass. Hon har verkat också ovanför glastaket och strukturerna. Det är mera ovanligt. Och helsingforsiskan har aldrig glömt Finland.

Reflexionen här ovan har stimulerats av att *Yrsa Stenius* nu har gett ut en frispråkig biografi under rubriken *Orden i min makt*. Mot förmodan fann den hederliga memoarskriften inte nåd inför en svensk förläggares ögon. Det nygrundade förlaget Förlaget med en stark fond av Muminpengar lanserar nu *Yrsa Stenius* som en av höstens författare.

Som författare har *Yrsa Stenius* landat i en genre, som i dag kunde kallas faction. Hon har fascinerats av starka, men svåra och problematiska personligheter som *Jussi Björling* och *Albert Speer*.

Hon har redan tidigare redogjort för personliga tragedier som har uppstått efter havererade förhållanden. Ödet har kastat henne ur sadeln och hårda smällar har följts av depression och vanmakt. Hennes uppgörelse med dylika erfarenhet gav paradoxalt nog en nyckel till come back. Hennes *Makten och kvinnligheten* blev ett genombrott för en starkt vidgad feministiskt präglad debatt. Författarens framgång både litterärt och på paneldebattens tiljor gav henne åter självförtroendet och rollen som en offentlig person, överlägsen de flesta som har sina femton minuter i rampljuset som en eldfluga bland the chattering classes.

År 1968 valdes Yrsa Stenius till chefredaktör för *Studentbladet* i Helsingfors. Tidningen bars upp av de flesta finlandssvenska studentkorporationer. Vid 23 års ålder fick Yrsa ändå leva i skuggan av en magnifik, ung kusin Marina Stenius, också hon med ett förflutet på *Studentbladet*. Marina Stenius var slagfärdig, snabb i repliken, med många parallella intressen. Kusinerna delade förmågan att inläsa ideologiska och strategiska synpunkter i till synes ganska anspråkslösa händelser.

Marina Stenius flyttade efter sin man Jan Aschan till Stockholm, mycket sörjd då hon avled endast 28 år gammal. Yrsas kortfattade snabbporträtt av Marina är mera generöst och uppskattande än många av de andra personskisserna i den senaste boken.

När Yrsa Stenius efter en kort tid som subaltern övertog uppdraget som chefredaktör för *Svenska Demokraten* (nu igen *Arbetarbladet*), år 1973, landade hon hon definitivt också i den socialdemokratiska rörelsen.

Det blev tio år på tidningen. Bladet var efter föregångaren Kaj Laxén inte i bästa ekonomiska skick – det var tidningen sällan – men Yrsa höll liv i bladet, till vardags med ett slags trumpen energi och vid ideologiska debatt- och artikelmöjligheter med skarpa och insikt. Dylika insatser kunde väcka uppmärksamhet utanför kretsen av gamla läsare. Samtidigt kunde arbetarprenumeranterna sakna bygdebrev och mötesreferat i det lilla spalthavet.

Yrsa Stenius förstår inte riktigt varför en konservativ faktor, som bröt om tidningen, inte alltid gillade frökenfasonerna. Det kanske undgick henne att konstförvanterna var ett stolt och yrkeskunnigt släkte. Typograferna ställde till med de första fackliga strejkerna i Finland.

Tack vare sina språkkunskaper och vakna politiska instinkt med utgångspunkt i Socialdemokratiska partiets, SDP:s vänsterkant togs Yrsas kapacitet i anspråk för en viss tjänstgöring inom partiet när det gällde att assistera rikspolitiker. Hon byggde upp ett fungerande kontaktnät. Yrsa bekänner att starka män kunde utöva en viss dragningskraft på henne. Gissningsvis kunde hon i det tysta känna suget efter Mauno Koivistos typ av politiker.

På grund av sitt engagemang i *Arbetarbladet* blev Yrsa Stenius en del av

Finlands svenska Arbetarförbunds (dagens FSD) då häpnadsväckande unga kader. Och Yrsa Stenius minns med vemod förbundets storhetstid på 1970-talet då det lilla partidistriktet hade fem riksdagsmän vid samma tidpunkt. Bokens redogörelser för socialdemokratien känns för övrigt lite svajig, men det är inte heller här bokens behållning och syfte återfinns. En svensk läsare bör dock veta att Arbetarförbundet inte var något vanligt partidistrikt. Debatten var fri, ofta ideologisk och med rötter i en radikal tradition som ”partiets samvete”.

År 1979 flyttade Yrsa Stenius till Stockholm och *Aftonbladet*. Hon avancerade först till kulturchef och senare till chefredaktör. Det var inte illa marscherat av en journalist med fortfarande rätt svaga kontakter i Sverige. Hon hade ingen erfarenhet av krävande ledarskap. Men hon omgavs redan då av en atmosfär av noli me tangere, en personlig integritet, ett allvar som helst bara bakom kulisserna sprack ut i skratt och gott humör.

Hela den svensk-finländska parnassen har gynnats av samma naturvetenskapliga fenomen. Ursprunget ur den kulturella faunan i Finland, skyddas en finlandssvensk kulturpåverkare åtminstone i början av sin nya karriär i grannlandet av att de saknar naturliga fiender.

Yrsa Stenius har tidigt inför sig själv erkänt att hon hade karriärstiska ambitioner. Vi som kände henne innan det stora lyftet kunde kanske ana att det fanns beräkning och järnvilja bakom vissa ageranden i den högre moral-etiska skolan, men åtminstone jag kunde inte sätta fingret på någon sjuk punkt. Hon hade ju så ofta rätt, ansåg hon. För sin radikalaste politiska period i Helsingfors myntar hon nu ett nytt, tidigare okänt begrepp. Hon var ”vänsteristisk”. Här doftar det av marxism, men är det kanske inte. Inte är det VAMOKAP, Mao eller Bresjnev heller. Kanske Fidel Castro?

Det var nog den outsläckliga ambitionen, som fick Yrsa Stenius att kliva ombord på Stockholmsbåten. Där ”satte sig en ganska liten och skraj ung kvinna på Viking-linjens dagsfärja...Hon var nog en rätt ynkelig och tilltufsad syn, kraken som i separationsångestens klor inte hade aptit nog att få i sig en enda bit smörgåsbord”. Denna täcka tuttinuttighet förekommer på flera ställen i boken. Självbilderna är den andra sidan av Yrsas yttre apparition, som kunde te sig misogyn och kanske t.o.m. androgyn. Enligt Yrsa själv kallade några av konkurrenten *Expressens* mera busiga journalister henne ”granitblocket”.

Yrsa Stenius gick in efter en tids tvekan för att städa upp *Aftonbladets* i redaktionella och administrativa ärenden hållningslösa kulturredaktion. Redaktionen tedde sig som ett självstyrande kungadöme inom *Aftonbladets* republikanska gränser. Flera journalister avgick under storstädningen och kulturpersonligheter som Axel Liffner, Karl Vennberg och Peter Curman gav uttryck för stor bitterhet. Ibland skedde det med smädedikter. Inte Vennbergs bästa, fnyser Yrsa.

Under årens gång fick Yrsa många fiender, trots att hennes skeptiska linje mot överheten (polis och militär i all synnerhet) ledde rätt i den stora ubåtskrisen 1981.

Under året 1987 kulminerade en inre chefredaktörskris på *Aftonbladet*. Deltagare var den starke redaktionschefen Thorbjörn Larsson som Yrsa Stenius hade haft ett nära förhållande till redan under ett par år. En kandidat var Rolf Alsing och den tredje Yrsa Stenius. Krisen löstes så att Yrsa självmant trädde tillbaka för att bli något slags ”senior journalist” medan herrarna tog hem spelet. Scenen blir så tragisk och berörande att läsaren nästan börjar tänka Shakespeareskt och Kung Learns fall från makten till ynkedom och nöd. ”Den Yrsa Stenius som för de flesta var känd som en samlad, självgående, stundom stark och till och med modig person fanns inte mer. Vad som fanns var än en gång ett gråtande barn”.

Hur ensam och utstött kunde inte en före detta kändis bli i det hjärtlösa kändiseriets Stockholm.

Författaren har mycket att säga om svensk journalistik i dag. De ingående redogörelserna för olika fejder om rätt publicistik och rättvis behandling av offer i offentlighetens sökarljus ter sig inte som medryckande reportage från journalistikens källor, trots att redogörelserna för folk av facket borde te sig som obligatorisk läsning. Kanske det var här som den tilltänkta rikssvenska förläggaren slog back. Ingen hård kritik av svenska medier.

Kanske har den journalistiska etiken – eller snarast bristen på etik – närmast journalistiken i Finland och Sverige. Från 1990-talets början innebär Sovjetunionens fall att det offentliga ordet i Finland kan skaka av sig sina fjättar. Från och med samma tidpunkt kan den svenska journalistiken bli kvitt en del etiska betänkligheter och därmed söka sig friare uttryck. Värdeord skamfilas och mister i kraft och lyster. Vokabulärens inflammation kallar hon det.

Yrsa Stenius har klarat sig ekonomiskt i Sverige med frilansjobb, intervjuer, personporträtt och krävande essäistik. Hon har varit Publicistklubbens företrädare i Pressens Opinionsnämnd (PON) och utsetts till Allmänhetens Pressombudsman (PO). Även denna gång slutade hennes verksamhet i ett slags återvändsgränd. Hon tänkte inte, säger hon, icke utan stolthet, som dagens journalister i flock och farnöte. Yrsa Stenius avslutar sina minnen med en kokett hänvisning till en annan PO (Jigenius) och seglar under flaggan ”en gammal PO”.

Yrsa Stenius har från både sin, skråets och allmänhetens synpunkt skrivit en väsentlig redovisning för ett kulört liv i pressens och den läsande allmänhetens tjänst.

Ralf Friberg

Yrsa Stenius. *Orden i min makt*. FÖRLAGET, Helsingfors 2016.

NORGE (OG ISLAND) SETT MED
FINSKE AMBASSADØRØYNE

Det er ikke hverdagskost at det utgis ei bok om en av de nordiske lands ambassader. Derfor fortjener ei bok om den finske ambassaden i Oslo omtale selv om det er gått et par år siden den ble utgitt.

Historikeren *Jussi Pekkarinen* ble gitt i oppgave å skrive en kort historikk om Finlands Oslo-ambassade, men foreslo etter arkivstudier å gi en litt mer omfattende vurdering, noe daværende Oslo-ambassadør Maimo Henriksson takket ja til. Boka er på både finsk og norsk, oversatt til norsk av Tor Tveite. *I ly av det kongelige eiketreet* er tittelen på boka. Det henspiller på ei eik som ble plantet av Kong Haakon i 1926 utenfor den daværende finske legasjonens lokaler i Drammensveien 93 i forbindelse med president Relanders statsbesøk. I 1936 ble treet flyttet til Thomas Heftyes gate, der det står i dag.

Forholdet mellom Norge og Finland har som kjent variert sterkt i de snart 100 år som er gått siden Norge og Finland opprettet diplomatiske forbindelser den 6. april 1918. I mellomkrigstida var det fra norsk side frykt for et Stor-Finland, bl.a. på grunn av den kvenske befolkningen i Finnmark. Lappo-bevegelsen bidro også til denne frykten. I etterkrigstida var det ulik sikkerhetspolitisk løsning som skapte stor mistenksomhet mellom de to land. Finske initiativer om grensefred og atomvåpenfri sone var vanskelig å forstå fra norsk side samt den noe spesielle finske innenrikspolitiske situasjon med først sosialdemokratene og deretter de konservative utenfor regjeringen.

I boka gis det gjennom rapporter fra ambassadørene en fascinerende framstilling av det skiftende og vanskelige forholdet. Så seint som i 1995 fikk det daværende ambassadør Jorma Inki til å konstatere: «I representasjonen merker man nå at også norske og det norske folk regner Finland som et vanlig nordisk land».

Et lavmål nådde forholdet på 1970-tallet, bl.a. gjennom Inge Grødums tegning i Senterpartiets hovedorgan, *Nationen*, av president Kekkonen som en hund i bånd hos Bresjnev. Gjennom innberetning fra ambassadør Lars Lindeman får vi vite at han ble tilkalt av utenriksminister Knut Frydenlund den 21. april 1977 som fortalte at regjeringen samme dag hadde drøftet saken, forberedt av stats-, utenriks- og justisminister. Blant tiltakene som var drøftet var at regjeringen skulle gå til sak mot *Nationen*, men regjeringen hadde landet på å beklage det inntrufne overfor Finlands regjering og president, men ikke offentliggjøre beklagelsen og at den deretter overfor ledelsen av *Nationen* kom med skarp kritikk av karikaturen, men uten å offentliggjøre en protest. Fra tidligere er det kjent at daværende statsminister Odvar Nordli oppsøkte Kekkonen og overbrakte en unnskyldning, men denne boka bringer ny informasjon om hvilke reaksjonsmåter den norske regjeringen vurderte.

På 1980-tallet ble imidlertid de politiske møtene hyppigere. I 1989 var forsvarsminister Ole Norrback på Oslo-besøk og under middagen holdt hans norske vert, Johan Jørgen Holst, en lengre tale om forholdet Norge-Finland, landenes historie og ulike sikkerhetspolitiske veivalg. Ambassadør Kaarlo Yrjö-Koskinen (1988-93) var svært tilfreds med talen og mente at finsk sikkerhetspolitikk aldri hadde blitt behandlet så grundig og på en så entydig positiv måte fra norsk side i offentlig sammenheng noen gang tidligere. I sin rapport pekte han på at talen delvis var rettet mot Holsts «egne», mot norske tilstedeværende generaler som ifølge ambassadøren ikke hadde et fullt så positivt syn på finsk politikk som forsvarsminister Holst.

Finland har sendt flere såkalte «färgstarka» personligheter til Oslo som ambassadører, Wuoli Wuolijoki (1933-39), Tyyne Leivo-Larsson (1958-66) og Lars «Basse» Lindeman (1976-84). Alle tre sosialdemokrater med lang politisk erfaring. I tidsrommet 1999-2003 var Ole Norrback ambassadør, men dette ligger for nært i tid for historikeren. Det var Wuolijoki som i 1935 kjøpte bygningen der Finlands ambassade i dag ligger, Thomas Heftyes gt. 1. Kjøpet ble gjort for egne penger sammen med den norske finansmannen og generalkonsul Johannes Sejersted Bødtker. Dersom ikke Riksdagen bevilget penger til kjøpet, ville de beholde bygningen selv.

Tyyne Leivo-Larsson ble Finlands første kvinnelige ambassadør, noe som ble møtt med fullstendig taushet fra hennes finske kolleger. Eneste gratulasjon kom fra FN-ambassadør G.A. Gripenberg. Det var under hennes ambassadørtid at president Kekkonen gjennomførte sitt første statsbesøk til Norge, sammenfallende med Holmenkollrennet vinteren 1961. Ambassadøren var selv også ivrig sportskvinne og ønsket derfor en badstue på ambassaden. Hun tok dette også opp med Kekkonen og fikk tilslutt UM til å betale. En tømmerbadstue ble bygget i 1961 og stod der fram til 1992. I årsberetningen var ambassadøren godt fornøyd: «Den vekker stadig interesse blant nordmenn og i den norske pressen. Da badstua stod ferdig i vår, la Oslo-borgerne søndags-turen til ambassaden for å se på den, og sightseeingbusser med finske turister tok også turen fordi», skrev hun, men unnlot å nevne at naboer mente at en tømmerbadstue passet dårlig i et så pent strøk.

Fram til 1982 var den finske ambassadøren til Oslo også akkreditert til Island og ambassadør Eduard Hj. Palin (1950-58) dro dit for første gang i juni 1951. En av hans rapporter derfra, førsteinntrykk fra Island, karakteriserer Pekkarinen som en av de underligste rapportene som noensinne er sendt det finske utenriksdepartementet på Riddargatan. Ambassadøren mener islendingene er primitive og brautende og «levekårene så spartanske og ofte så strenge at forholdene i for eksempel Litauen (der han tidligere hadde tjenestegjort) som hittil har vært det mest primitive jeg har opplevd, virker nærmest strålende i sammenligning». Ambassadøren avsluttet med å konstatere «at jeg

sjelden har vært mer tilfreds med å komme tilbake fra en reise enn da jeg nå kom tilbake til Oslo» samt å uttrykke «et sterkt håp om at jeg i hvert fall ikke i nær framtid blir pålagt å reise til Island igjen».

Ambassadørens rapport ble lest av utenriksminister Åke Gartz som gav svar på tiltale og påpekte at hvis rapporten havnet i gale hender ville han ikke ha muligheter til å arbeide i Reykjavik lenger. «Jeg regner det som langt fra korrekt at en nyakkreditert offisiell representant uttrykker håp om at det blir lenge til han må besøke et land han er sideakkreditert til», skrev utenriksministeren.

Selv om det av og til blir litt mye om ambassadørens klaging over kontorforhold og bemanning, får vi gjennom Pekkarinens bok – via de personer som har styrt Finlands Oslo-ambassade – et interessant historisk innblikk i forholdet mellom våre to naboland. Det er ikke mange slike framstillinger på et skandinavisk språk.

Jarle Skjørestad

Jussi Pekkarinen. *Kuninkaallisen tammen suojassa. Suomen Oslon-Suurlähetystön Historia* (1 ly av det kongelige eiketreet). Finlands ambassade i Oslo, 2014.

"OPERADIVAN KARITA MATTILA – EN SCENISK NATURKRAFT"

Jag har träffat Karita Mattila två gånger. Den första gången var i arbetets tecken 1999 vid en presskonferens inför premiären på Tammerforsoperans uppsättning av Puccinis *Manon Lescaut*. Karita ondgjorde sig, sin vana trogen, över huvudstaden och dess kritiker varpå jag replikerade att, förlåt nu, men även om jag skriver för *Hufvudstadsbladet* råkar jag faktiskt vara bosatt i Åbo. Hon sken omedelbart upp som Nådendals berömda sol och hade därefter ett speciellt gott öga till mig under resten av tillställningen.

Följande gång var nio år senare under betydligt mer informella omständigheter i samband med en gemensam bekants partaj, där jag fräckt nog råkade ramla in oinbjuden. Karita kände igen mig, kom framstörtande och frågade om jag kunde italienska till vilket jag nödgades replikera att jag tyärr inte hunnit lära mig det för alla operaentusiaster så centrala språket. Så synd, genmälde hon, men jag sjunger för dig ändå, varpå följde en hjärtknipande serenad på nämnda språk tillägnad snyltgästen och med en avrundande kyss som guldkant på det hela. En synnerligen sedesam sådan, men i alla fall.

Detta är operadivian och naturkraften Karita Mattila i ett nötskal. Extremt impulsiv, chosofri och generös, omutligt rakt på sak. Fullständigt obekymrad om vedertagen etikett och konvention. Hjärtlig som få men, vid behov, lika omutligt rättfram även beträffande mindre positiva ting. Grymt självupptagen men i lika mått självkritisk och -gisslande, spontan men även långsint som få om en oförätt, enligt henne, ägt rum. Och alltid, vilket är det viktiga, ohyggligt ärlig; en inte nödvändigtvis allmän egenskap bland figurer på den internationella parnassen.

Allt detta framkommer mer än tydligt i *Raila Kinnunens* nyutkomna bok om Karita Mattila med rubriken *Korkealta ja kovaa* ("Högt och hårt"). En lika fascinerande som irriterande läsoplevelse, som genremässigt är smått svårdefinierbar. Det är inte frågan om memoarer tillkomna med hjälp av en spökskrivare och det är inte heller en regelrätt intervjubok, även om hela uppbygget bygger på ett oändligt antal timmar av intervjuer. Det är rätt och slätt en fanbok, vilket även Karita själv på sitt sedvanligt oförbehållsamma sätt utan omsvep deklarerar i förordet.

Det betyder dock att den kritiska dimension och ifrågasättande infallsvinkel som just den här skriften kunde ha mått så gott av så gott som helt lyser med sin frånvaro. Kinnunen – tidigare journalist på den finskspråkiga tidskriften *Apu* och med biografier över bland annat Esko Salminen, Paavo Lipponen och Kyllikki Forsell på sitt samvete – är en gammal personlig vän till Karita och att hennes kunskaper om musik därtill är synnerligen begränsade, vilket hon själv även medger, leder till att slutresultatet blir en hyllningsskrift som ställvis närmar sig den allra värsta formen av panegyrik.

Vi famnar alltså Mattilas karriär via hennes egen, stundom tillrättalagda, retrospektiva blick och när Kinnunen därtill överlag ger prov på en beundran som tycks i det närmaste gränslös är vi inte sällan ute på farligt skör is. Faktum är att hade det inte varit för Karitas förbluffande långt utvecklade förmåga att, mitt i allt självbelåtet navelskåderi, med något slags laserblick identifiera sina egna tillkortakommanden och rikta en stundtals nog så skoningslös udd även mot sin egen person, hade det hela blivit nära nog olidligt.

Karita Mattila (f. 1960 i Bjärnå i östra Åboland) är alltså, jämte Soile Isokoski och Matti Salminen, Finlands internationellt mest kända nu levande operasångare. En lyriskt-dramatisk sopran, som gjort succé på merparten av de stora och viktiga scenerna men ändå inte glömt hemlandet utan regelbundet gästtat bland annat Finlands Nationalopera, och som med självklar utgångspunkt i Mozart sakta men säkert, via Verdi och Puccini, rört sig mot allt mer dramatiska roller med Strauss, Wagner och Janáček i förgrunden. Vilka bitar av sin väg mot den internationella toppen väljer hon då att, med Kinnunen som förmedlare, presentera?

Barndomen och den tidigare ungdomen sparas till en kommande autobiografi och vi får i stället följa henne på en vindlande men, i backspegeln betraktat, ändå närapå kusligt målmedvetet tillryggalagd karriärresa alltifrån studieåren vid Sibelius-Akademien via Cardiffsegern 1983 till firad stjärna på Metropolitan. Och allt genomsyrat av en oerhört stark vilja att förkovra sig, att röja undan alla tänkbara hinder i vägen för att nå det optimala målet; att stå på scenen, sjunga världens häftigaste musik och kommunicera direkt med den för Karita alltid lika centrala och älskade publiken.

Karita skräder inte på orden när hon kommenterar kolleger hon samarbetat med genom årens lopp. Alla får sin beskärda del av ros och ris och, intressant nog, betonar hon regissörens centrala roll i en operaproduktion. Regissörer hon älskat att jobba med är bland annat Otto Schenk och Luc Bondy, medan Giancarlo del Monaco och Kari Heiskanen hamnat på "svarta listan" – vilket tyvärr lär betyda att vi, enär Heiskanen kommer att regissera, inte får uppleva henne som Sieglinde i "Valkyrian" i Nationaloperans kommande helfinländska uppsättning av Wagners "Ring".

Soprankolleger som Karita särskilt vill nämna som personliga inspiratörer är, förutom sin avhållna lärare Vera Rózsa, framförallt Sarah Walker, Leonie Rysanek och självfallet husgudinnan Birgit Nilsson, som hon delar en härligt grovkornig känsla för humor med. När det gäller nulevande tonsättare hon arbetat med verkar relationen till Kaija Saariaho vara av speciellt fruktbar art och bland dirigenter hon trivts med och som förstått sångarens utsatta roll på operascenen lyfter hon speciellt fram Claudio Abbado och James Levine, medan till exempel Franz Velsler-Möst och Valerij Gergijev får veta vad de går för – i Gergijevs fall av politiska skäl, vilket inte är helt överraskande.

Mattila är nämligen lika kompromisslös när det gäller samhällreliga som konstnärliga frågor. Hon är en benhård feminist, som i sitt nuvarande hemland USA engagerat sig i bland annat kvinno- och abortfrågor och hon uppvisar inte sällan ett socialt samvete som sannerligen inte är en självklarhet i hennes kretsar.

Liksom så många hyllade artister har hon en lätt problematisk, mimosa sensitiva-relation till kritikerna – så inte minst de finländska – och visst hade Kinnunen kunnat göra sig omaket att gräva en aning i arkiven i stället för att blint lita på Karitas erinringar av sårad yrkesstolthet. Nu handlar det i praktiken om ensidiga fördömanden som den enskilda läsaren omöjligt kan ta ställning till, vilket i sin tur ställer hyllningsobjektet i en onödigt ensidigt obstinat dager.

Det lönar sig nämligen att komma ihåg att det bakom den till synes inte sällan fåfängt publikfriande, inte så litet på Bianca Castafiore-manér modellerade smyckesglimrande ytan döljer sig inte bara ett hyperemotionellt sinnelag utan även en blixtrande intelligens.

Karita deklarerade själv i unga år att hon blir antingen operasångerska eller fyllekärring, men jag hävdar att hon hade kunnat bli nära nog vad som helst. Med en vilja och en målmedvetenhet som i det närmaste kan flytta berg hade hon gjort en strålande karriär i många branscher, men gudskelov valde hon sången. Utan Karita Mattila hade den internationella operascenen tett sig så oändligt mycket mer färglös och konformistisk.

Mats Liljeroos

Raila Kinnunen. *Karita Mattila – korkealta ja kovaa* (Karita Mattila – högt och hårt) WSOY, Helsingfors 2016.

VEM ÄR TOKIG NOG ATT GE SIG IN I POLITIKEN?

Rubrikens fråga ställs av journalistduon *Ville Blåfield* och *Reetta Rätty*, i boken *Kuka hullu haluaa poliitikoksi? (Vilken tok vill bli politiker?)* som utkom lämpligt till Finlands riksdagsval våren 2015.

Blåfield och Rätty har ett förflutet på Nordens största morgontidning *Helsingin Sanomat*. Boken baserar sig på intervjuer med etablerade politiker med ministererfarenhet, parlamentariska ringrävar, yngre förmågor som blivit besvikna på politiken och hoppat av efter en period i riksdagen samt yngre samhällspåverkare som aldrig skulle kunna tänka sig att agera partipolitiskt och ställa upp i val. Intervjuerna ger en mångsidig bild av att hur det är att arbeta politiskt. Frågan ”Varför väljer någon politiken när det finns lättare sätt att tjäna sitt levebröd?” löper som en röd tråd genom berättelsen.

Skribenterna frågar sig om partipolitiken och den representativa demokratin har besudlats och tappat sin dragningskraft. Intervjuerna med yngre förmågor som väljer att påverka samhället via andra kanaler, skulle tyda på det.

Boken är polemisk och kan ses som ett debattinlägg. Greppet är journalistiskt, inte akademiskt. Skribenterna grunnar bland annat över hur massmedias och politikernas relation ändrats över tid och inte minst hur utsatta politikerna är i dagens genomlysta värld där vem som helst kan skriva vad som helst om vem som helst på nätet. Slutsatsen är att det är betydligt obekvämare att vara politiker idag jämfört med igår. Skribenterna frågar sig också hurvida politiken idag lyckas locka de största förmågorna eller om politiken blivit medelmåttornas tummelplats.

Skribenterna uttrycker i många sammanhang sin respekt, för att inte säga beundran för dem som strävar på i det politiska arbetet långt från ministerbilens bekväma baksäte. Samtidigt kan boken läsas som en introduktion till dem som planerar en politisk karriär.

På basis av intervjuerna verkar det som om de som varit med i politiken i decennier lättare har accepterat kallets eller jobbets avigsidor, medan yngre förmågor starkare uttrycker sin vanmakt och motiverar sitt byte av karriär med den ständiga press som media och allmänheten utsätter politikerna och därmed även deras familjer för. ”En politiker är politiker dygnet runt och i alla sammanhang och det är slitsamt i längden”, säger en av de intervjuade. ”Att agera spottkopp för allmänheten kan inte vara någons drömjobb”, säger en riksdagsledamot anonymt.

Intervjuerna visar att beslutsfattande på lokal och kommunal nivå upplevs som meningsfullt och till och med resultatrikt, medan arbetet i riksdagen präglas av långsamhet och urvattnade kompromisser. I boken hänvisas till förre parlamentarikern, partiledaren och kulturministern Claes Andersson (vänsterförbundet), som i en av sina böcker konstaterar att han under 13 år i riksdagen deltog i cirka 16 665 möten och att en stor del av dem kändes meningslösa!

Boken ger en nedslående bild av politikens vardag. Ministrarnas kalendrar är överfyllda, inte minst på grund av EU-arbetet, och det finns inte mycket tid för familj och annat umgänge eller för att läsa, medan parlamentarikerna är frustrerade över sin maktlöshet och upplever att de viktiga besluten fattas på annat håll. Och yngre parlamentariker utanför huvudstadsregionen upplever att det är svårt att kombinera riksdagsmannaskapet med familjeliv. Politik och familj går inte ihop, heter ett av bokens underkapitel.

I Finland har beslutsfattare i allmänhet kommit lättare undan jämfört med övriga Norden, men det verkar som om pressens bevakning blivit hårdare de senaste åren. Två av de senaste statsministrarna, som tillträtt efter riksdagsval, har avgått före mandatperiodens slut.

Matti Vanhanen (centern) avgick 2010 ett år före valet 2011 med hänvisning till privata orsaker, men det är uppenbart att den valfinansieringsskandal som centerpartiet var inblandat i gjorde att det låg i både partiets och hans eget intresse att han avgick. Sannolikt i landets också. Turbulensen bidrog till centerns valförlust och det krävdes två partiledarskiften och en period i opposition innan partiet kom tillbaka som statsministerparti 2015. Vanhanen tog time out från politiken och jobbade i näringslivet en tid innan han ställde upp på nytt och är idag centerns gruppordförande i riksdagen och siktar på presidentvalet 2018.

Statsministern som tillträdde efter valet 2011, samlingspartiets Jyrki Katainen, hade det motigt framför allt på grund av den ekonomiska lågkonjunkturen som drabbade Finland och inte minst för att han misslyckades med att samla sitt kabinett bakom några stora reformer. Katainen fick en hel del kritik och valde att lämna statsministerskapet ett år före valet 2015 för att bli EU-kommissionär i Bryssel.

– Jag vill ha ett annorlunda liv, sade en slutkörd Katainen som motivering.

Flera av de intervjuade, bland annat president Tarja Halonen (2000-12) och forskaren Pilvi Torsti, som sitter i Helsingfors stadsfullmäktige för socialdemokraterna men inte lyckades komma in i riksdagen, är övertygade om att politik är viktigt eftersom det är ett sätt att lösa världens problem. Torsti lyfter fram frågan om inte de ledande posterna inom kommunalpolitiken borde vara ett heldagsjobb. Som det nu är leda stora städer av förtroendevalda på kvällstid, det kan inte vara ändamålsenligt. Kommunalpolitiken måste professionaliseras, framhåller hon.

Intervjun med De grönas grå eminens Osmo Soininvaara, som suttit flera perioder i riksdagen och även en kort period som minister, är intressant ur flera synvinklar. Inte minst för att han anser att politiken fördummas och han beskyller sannfinländarnas populism för att ha besudlat riksdagsarbetet.

Soininvaara ställde inte upp i senaste val och han hänvisar till partikollegan Minerva Krohn som hävdar att nyckeln till ett gott liv är att ”hålla sig borta från idioterna”.

Rätt eller orätt, men med en sådan inställning är det säkert bäst att inte ställa upp i val.

Henrik Wilén

Ville Blåfield och Reetta Rätty. *Kuka hullu haluaa poliitikoksi? (Vilken tok vill bli politiker?)* Teos, Helsingfors 2015.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Friberg, Ralf, fd ambassadör, Ekenäs

Liljeroos, Mats, musikkritiker i *Hufvudstadsbladet*, Helsingfors

Skjørestad, Jarle, seksjonsleiar, Oslo

Sundelius, Bengt, professor, Täby

Wiklund, Claes, *NT*:s huvudredaktör, Gnesta

Wilén, Henrik, förbundssekreterare i Föreningarna Nordens Förbund,
Köpenhamn

SAMMANFATTNING

Höstens seminarium för Letterstedtska föreningens medlemmar ägde rum den 28-29 oktober 2016 och hade rubriken ”Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitala utvecklingen”. Först vid seminariet talade professor Ingela Wadbring som jämförde massmedierna i Norden med tanke på likheter och skillnader. Därefter beskrev chefredaktören Göran Greider i kåseriets form sin journalistiska vardag. Anne Jacobsen från NCE Media i Bergen tog sig an mediernas framtida överlevnad. *Weekendavisens* Arne Hardis granskade opinionsbildningens förskjutning. Professor Lars-Åke Engblom fördjupade sig i den nordiska TV-frågan. Därefter följde professor porbjörn Broddasons betraktelse om den massmediala utvecklingen på Island. Seminariet avslutades med ett samtal mellan korrespondenterna Hasse Svens, *Sveriges Television*, och Elina Kervinen, *Helsingin Sanomat*, om hur Norden belyses i nordiska media. Samtalet leddes av redaktör Bengt Lindroth. Bo Högländer refererade samtalet.

Utänför huvudtemat tar huvudstyrelsens ordförande Björn von Sydow upp viktiga aspekter av tryckfriheten i Sverige och Finland med anledning av den 250-årsjubilerande Tryckfrihetsförordningen. Eva Pohl skriver om den danska konstnären Bodil Kaalund. *NT:s* redaktionssekreterare har varit i Oslo och intervjuat Petri Kempainen som är chef för den nordiska film- och tv-fonden.

I samband med seminariet överlämnades Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris. Under vinjetten *För egen räkning* publiceras det tacktal som den danske prismottagaren Erik Skyum-Nielsen höll. Anders Ljunggren fruktar i sin *Krönika om nordiskt samarbete* att den internationella samverkan länder emellan som inleddes efter andra världskriget kan gå mot sitt slut.

Avdelningen *Letterstedtska föreningen* inleds med Lena Wiklunds redogörelse för utdelningen av årets nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen. Därefter följer de sedvanliga förteckningarna för de fem nationella avdelningarnas sammansättning och under 2016 utdelade anslag. I anslagsutlysningen för 2017 välkomnas särskilt ansökningar som anknyter till firandet av 100-årsminnet av Finland som självständig stat.

Bokessän är skriven av professor Bengt Sundelius som fördjupat sig i den av Johan Strang redigerade engelskspråkiga antologin om nordiskt samarbete. *Kring böcker och människor* består av fem bidrag. Huvudredaktören tecknar ett personligt porträtt av fd statsrådet Jan O. Karlsson som han arbetade tillsammans med på Nordiska rådets Presidiesekretariat under fem års tid. Fd ambassadören Ralf Friberg recenserar Yrsa Stenius´ nyligen utkomna memoarer. Sektionsledaren Jarle Skjørestad skriver om Jussi Pekkarinens bok om den finländska ambassaden i Oslo. Musikkritikern Mats Liljeroos tar sig an Raili Kinnunens biografi om operasångerskan Karita Mattila. Avdelningen avrundas med generalsekreterare Henrik Wiléns anmälan av Ville Blåfields och Reetta Rätys bok om vilka som är tokiga nog för att ge sig in i politiken.

Årsregistret för 2016 svarar redaktionssekreteraren för.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Letterstedtska föreningens syksyn jäsenseminaari pidettiin 28.–29. lokakuuta 2016 ja sen aihe oli "Pohjoismaiden joukkoviestimet – digitaalisen kehityksen valossa". Ensimmäinen puhuja oli professori Ingela Wadbring, jonka aiheena oli Pohjoismaiden joukkoviestinten erot ja yhtäläisyydet. Sen jälkeen päätoimittaja Göran Greider pakinoi toimittajantyönsä arjesta. Anne Jacobsen NCE Mediasta Bergenistä pohti viestinten tulevaisuudennäkymiä. *Weekendavisenin* Arne Hardis tarkasteli mielipiteenmuodostuksen muuttumista. Professori Lars-Åke Engblom syventyi Pohjoismaiden TV-kysymykseen. Sitten seurasi professori Þorbjörn Broddasonin katsaus Islannin joukkoviestinten kehitykseen. Seminaari päättyi keskusteluun, jossa kirjeenvaihtajat Hasse Svens, *Ruotsin televisio*, ja Elina Kervinen, *Helsingin Sanomat*, pohtivat miten Pohjola tulee esille Pohjoismaiden viestimissä. Keskustelua johti toimittaja Bengt Lindroth. Sitä referoi Bo Högländer.

Pääteeman lisäksi pääjohtokunnan puheenjohtaja Björn von Sydow ottaa Painovapausasetuksen 250-vuotispäivän vuoksi esille Ruotsin ja Suomen painovapauden tärkeitä аспекteja. Eva Pohl kirjoittaa tanskalaisesta taiteilijasta Bodil Kaalundista. *NT:n* toimitussihteeri on ollut Oslossa ja haastatellut Petri Kempistä, joka on Pohjoismaisen elokuva- ja tv-rahaston johtaja.

Seminaarin yhteydessä annettiin Letterstedtska föreningin pohjoismainen kääntäjäpalkinto. *För egen räkning* -palastalla julkaistaan palkinnonsaajan, tanskalaisen Erik Skyum-Nielsenin kiitospuhe. *Krönika om nordiskt samarbete* -palstallaan Anders Ljunggren pelkää, että toisen maailmansodan jälkeen alkanut kansainvälinen maiden yhteistoiminta voi olla päättymässä.

Letterstedtska föreningen -osaston aloittaa Lena Wiklundin selostus Nyhlénin lahjoituksesta myönnetyn pohjoismaiden kääntäjäpalkinnon jaosta. Sitten julkaistaan tavanomaiset luettelot viiden kansallisen osaston kokoonpanosta ja vuonna 2016 myönnettyistä avustuksista. Vuoden 2017 avustuksia odotetaan haettavan erityisesti itsenäisen Suomen valtion 100-vuotisjuhlaan liittyviin hankkeisiin.

Bokssän on professori Bengt Sundeliuksen kirjoittama ja hän on syventynyt Johan Strangin toimittamaan englanninkieliseen pohjoismaisen yhteistyön antologiaan. *Kring böcker och människor* koostuu viidestä artikkelista. Päätoimittaja kirjoittaa henkilökohtaiset muistokset entisestä ministeristä Jan O. Karlssonista, jonka kanssa hän työskenteli viisi vuotta Pohjoismaiden neuvoston puhemieshistön sihteeristöissä. Entinen suurlähettiläs Ralf Friberg arvostelee Yrsa Steniuksen hiljattain ilmestyneet muistelmat. Jaostopäällikkö Jarle Skjørestad kirjoittaa Jussi Pekkarisen kirjasta, joka käsittelee Suomen Osloon-suurlähetystöä ja muutamaa sen merkittävintä suurlähettilästä. Musiikkikriitikko Mats Liljeroos tarkastelee Raili Kinnusen kirjoittamaa oopperalaulaja Karita Mattilana elämäkertaa. Viimeisenä pääsihteeri Henrik Wilén ilmoittaa Ville Blåfieldin ja Reetta Rädyn kirjan Kuka hullu haluaa poliitikoksi?

Vuoden 2016 hakemistosta vastaa toimitussihteeri.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2016 sin hundratrettiononde årgång, den nittioandra i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden påbörjades 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. *Prenumerationspriset inom Norden för 2017 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr.*

Prenumeration för 2017 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 4091 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083, SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Drottninggatan 30, Stockholm
Telefon +46-(0)8-654 75 70. Telefontid fredagar 10-12
E-post: info@letterstedtska.org
Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Slåttervägen 10, SE-646 34 Gnesta
Tel 0158-137 89 (bostaden). E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsgade 26, 3. tv., DK-2100 København Ø
Tel 20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla
Tel 050 552 1151. E-post: guyvindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-104 Reykjavík
Tel 854 21 70. E-post: sngola@simnet.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo
Tel 97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no